

Nepal Post has been offering:

Affordable
Reliable
Faster
Guaranteed

EXPRESS MAIL SERVICE

(Links over the major destinations of the world)

THE WORLDWIDE POSTAL COURIER NETWORK

For details, please contact:

Express Mail Service, General Post Office, Sundhara, Kathmandu, Nepal

हुलाक
THE POST

हुलाक लेख रचना संगालो

हुलाक

The Post

वर्ष : ५६ पूर्णाङ्गक: १९९
२०७५ फागुन

Year: 56 Total Issue: 199
Feb 2019

आवरण डिजाइन/Cover design
के.के.कर्मचार्य/K.K.Karmacharya

कम्प्युटर लेआउट/Layout
हिमा कोइराला/H. koirala

प्रकाशन तथा वितरण
नेपाल हुलाक सेवाका लागि
हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र
बबरमहल, काठमाडौं
फोन : ०१-४२६२५७५, ४२६२७७०

Publication & Distribution
Postal Training Centre
Babarmahal, Kathmandu, Nepal
Phone: 01- 4262579
Fax: 4262770

मुद्रण/Print
जिएस प्रिन्ट एण्ड मिडिया समिस
०१-४४६१४५५
ईमेल:- gopaldahal53@gmail.com

संरक्षक

देवीप्रसाद ज्ञवाली

Patron
Devi Prasad Gnawali
Director General

प्रधान सम्पादक/Chief Editor
सीता रेग्मी/Sita Regmi

सम्पादकहरू/Editors
शरद कुमार दाहाल/S.K. Dahal
सुधा रेग्मी/S. Regmi
खेत बहादुर खत्री/K.B. Khatri

सम्पादकीय

हुलाक सेवा नेपाल सरकार मातहतको अत्यावश्यक सेवा मात्र नभएर आम नागरिकको सञ्चार प्रणाली कायम राख्ने पुरानो माध्यम हो । हुलाक सेवाको ईतिहास हेर्दा समेत वि.स । १६३५ मा नेपाल हुलाक घरको स्थापनाबाट यसको विधिवत सुरुवात भएको मानिन्छ तर पनि यसको करिव १४० वर्षको इतिहासमा समेत के यसको संस्थागत विकास हुन सकेको छ त ? के १४० वर्षको इतिहास बोकेको नेपाल हुलाक अहिले जे जस्तो अवस्थामा सञ्चालनमा छ त्यसवाट सेवाग्राहीहरूको सन्तुष्टिको स्तर सन्तोषजनक छ त ? के हुलाकको सुधार का विषयहरूवाट आगामी दिनमा यसको व्यवसायिक विकासको लागि आशा गर्ने स्थान छ त ? खास गरिकन नेपाल सरकार, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय, व्यवस्थापिका संसद, हुलाक सेवा विभाग जस्ता नीतिगत र कार्यक्रमगत प्रबन्ध गर्ने निकायले यसको भविष्यको वारेमा उचित निर्णय लिएर यसको प्रभावकारिता नागरिकले अनुभुती गर्ने वेला आउने विषयमा प्रतिक्षारत छन् । हुलाक सेवालाई कतिपयले कोमाको विरामीको रूपमा रहे को सेवाको रूपमा चित्रण गरेका छन् । हुलाकमा कामकाज गर्ने जनशक्तिको समाजका हरे क संरचना र प्रणालीमा ठड्ठा गर्ने विषयको रूपमा लिने गरेको पाइन्छ । हुलाक समुहको खारेजी, घट्दो कार्यबोध, हुलाक सञ्चालन र प्रबन्ध वारे दीर्घकालीन सोच र योजनाको अभाव, हुलाक सञ्चालनको उचित रणनीतिको कमी र सरकारको न्यून लगानी, पूरातन कार्यप्रणाली र नीति नियम लगायतका समस्याले यसको उत्साहजनक विगत, धुमिल वर्तमान र अनिश्चित भविष्यको भूमरीमा छ भन्ने निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ । हुलाक सेवा ऐ न २०१६ र हुलाक सेवा नियमावली २०२०, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय, हुलाक सेवा विभाग जस्ता कानुनी र नीतिगत संरचनाको परिधिवाट सञ्चालित र व्यवस्थित गरिएको हुलाक सेवालाई सेवामुखी संस्था भनिएता पनि यसको सेवाग्राहीसागको सम्बन्ध हरेक दिन पातलो हुआदै गएको छ । करिव ६ हजार स्थायी दरवन्दी भएता पनि एक तिहाई दरवन्दी पुर्ति हुन सकेका छैनन् । ३०७४ संख्यामा रहेका अतिरिक्त हुलाक संगठन कामकाजविहीन भएका छन् । संघीयता अनुकूल हुने गरी कानून र संरचनाको पुनर्विन्यासको काम अगाडि बढेका छैनन् । हुलाक वचत वैक खारेज गर्ने सरकारको निर्णयले समेत सेवा प्रवाहमा भन समस्या थपिनेमा सरोकारवालाको चिन्ता बढेको छ । नेपाल सरकारले पछिल्लो पटक हुलाक सेवाको सुधारका लागि हुलाक सुधार कार्यदल गठन गरी उक्त कार्यदलले सरकार लाई प्रतिवेदन समेत पेश गरिसकेको अवस्था छ । सरकारले यस आर्थिक वर्षमा डाकरे खाको पुनरावलोकन गर्ने गरी कामकाज अगाडि बढाएको छ । पुर्व पश्चिम लोकमार्गमा सरकारी डाक ढुवानी सेवा मार्फत हुलाक वस्तुको आयात निर्यात भएका छन् । हुलाक सेवामा कामकाज गर्ने जनशक्तिलाई समयानुकूल स्वदेश तथा विदेशमा तालिम प्रशिक्षणको

थोरै भए पनि व्यबस्था गरिएको छ तर जति सुधारका प्रयास भएका छन् ती पर्याप्त छै नन् । नेपाल सरकारले अव उप्रान्त हुलाक सेवालाई कसरी सञ्चालन गरी छिटो, छरितो, जनमुखी, भरपर्दो सेवाको रूपमा रूपान्तरण गर्ने सम्बन्धमा एउटा ठोस निर्णयमा पुग्नुपर्ने वेला आएको छ । हुलाक सुधार समितिको प्रतिवेदनमा समाविष्ट विषयलाई नै यसको साधनको रूपमा लिएर सुस्पष्ट कार्ययोजना सहित कार्यान्वयनमा लैजान सकेमा पनि यसका तमाम सवालहरुको सम्बोधन हुन गई सशक्त हुलाक सेवामा रूपान्तरण गर्न सकिन्छ । हुलाक सेवा

लेख रचनाको लागि अनुरोध

- हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र हुलाक सेवाको प्रवर्द्धनमा टेवा पुग्ने स्तरीय, मौलिक र खोजमूलक लेख रचनाहरूको स्वागत गर्दछ ।
- लेख / रचना पठाउदा Soft (Digital) Copy / Hard Copy सहित वा ई-मेल गरिएको हुनुपर्दछ । फोटोकपि गरिएका लेख रचना स्वीकार्य हुने छैनन् ।
- लेख पठाउदा नेपाली भए प्रीति फन्ट (साइज १४) मा र अंग्रेजीमा भए Times New Roman (साइज १२) मा १२०० देखि १,५०० शब्दमा पठाउनुहोला ।
- प्रकाशनार्थ पठाइने लेख रचनाको सुरुमा "सारांश" र अन्त्यमा "सन्दर्भ सामग्री" अनिवार्य रूपमा संलग्न हुनुपर्नेछ ।
- लेख रचना पठाउदा लेखकको पुरा नाम, पद, ठेगानार सम्पर्क नं. उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।
- प्राप्त लेख रचनाहरू प्राथमिकताका आधारमा प्रकाशन गरिने छन् । प्रकाशित लेख रचनाहरू "हुलाक" लाई जानकारी नदिई अन्य पत्र-पत्रिकामा प्रकाशन गर्न पाइने छैन ।
- रचना स्वीकृत / अस्वीकृत गर्ने, काटछाट गर्ने सम्पूर्ण अधिकार सम्पादक मण्डलमा हुनेछ । अस्वीकृत लेख रचना फिर्ता हुने छैनन् ।
- लेख रचनामा व्यक्त विचार लेखकका स्वतन्त्र एवम् निजी विचारहरू भएकोले सो प्रति लेखक स्वयम् जिम्मेवार हुनुहुनेछ । सम्पादक मण्डल र प्रकाशक जवाफ देही हुने छैन ।
- लेख रचना पठाउन र प्रकाशित लेख रचनाको पारिश्रमिकका लागि हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र, बबरमहल, काठमाडौंमा सम्पर्क गर्नु होला ।

ईमेल ठेगाना:

hulakprashikshan@gmail.com

khetkhatri2@gmail.com

विषय सूची

खण्ड क

१. सहभागितामूलक व्यवस्थापन	सीता रेग्मी	१
२. विश्व हुलाक संघः ऐतिहासिक अध्ययन	राजेन्द्र शर्मा	६
३. सार्वजनिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र मूल्याङ्कन	गम्भीर बहादुर हाडा	१३
४. विश्वको सबैभन्दा अग्लो स्थानमा अवस्थित हुलाकः एक परिचय	दिवाकर देवकोटा	१८
५. हुलाक बचत बैंक	हरि प्रसाद गैरे	२१
६. हुलाक सेवा-सम्झौता, बिर्सना	सुधा रेग्मी	२६
७. डाँक व्यवस्थापनको सामान्य परिचय	खेत वहादुर खत्री	३०
८. नेपालमा सुशासन र सार्वजनिक प्रशासन	दीपक कुमार नेपाली	३५
९. हुलाक टिकट निस्कनु भन्दा पहिला (वार्तालाप)		४३
१०. The World Philatelic Development	Punya Sthapit	४८

खण्ड ख

११. हुलाक समाचार		४६
१२. हुलाक प्रशिक्षण केन्द्रबाट सञ्चालित तालिमहरूको विवरण		५५
१३. जिल्ला हुलाक कार्यालयका टेलिफोन नम्बरहरूको विवरण		६६

सहभागितामूलक व्यवस्थापन

सीता रेजी^१

पृष्ठभूमि

सहभागितामूलक व्यवस्थापन भनेको व्यवस्थापनको त्यस्तो स्वरूप र पद्धति हो जहाँ विभिन्न तहका कर्मचारीहरु तथा कामदारहरु समेत कुनै न कुनै रुपमा संगठनको निर्णय प्रकृयामा आवश्यकता अनुसार सहभागीहुन्छन्। सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवधारणाले संगठनका हरेक तहको सृजनशील भूमिकाको अपेक्षा गर्दछ। साथै नेतृत्व र कर्मचारीको कार्यमूलक सम्बन्धको अपेक्षा राख्दछ। जुन संगठनमा उच्च सहभागितामूलक व्यवस्थापन अवलम्बन गरिएको हुन्छ, त्यहाँ कामप्रतिको प्रतिबद्धतार समर्पण उच्च हुन्छ, कार्यसम्पादन स्तर रास्तो देखिन्छ, उत्पादन शीलता बढ्छ, सिर्जन शीलता बढ्छ, गुणात्मक सुधार हुन्छ। कर्मचारी, कामदारमा अपनत्वको भावना विकास भएको अवस्थामा संगठन, मितव्यी, अनुशासित र प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्न सकिन्छ। यसले संगठनलाई गतिशील बनाउछ। उत्तरदायित्वको भावना विकास गराउदछ। सहभागितामूलक व्यवस्थापनको प्रयोगात्मक अभ्यास संयुक्त राज्य अमेरिकाबाट प्रारम्भ भएको हो। त्यहाँको प्रख्यात मोटर कम्पनी फोर्डमा सहभागितामूलक व्यवस्थापनको सफल प्रयोग गरिएको थियो। जापानी कम्पनीहरुले पनि सहभागितामूलक व्यवस्थापनको माध्यमबाट आफ्ना संगठन हरु प्रभावकारी बनाई उत्पादकत्वमा व्यापक बृद्धि गरे। जसले गर्दा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा जापानी जहरुको पहुँच स्थापित भयो। सहभागितामूलक व्यवस्थापनले प्रजातान्त्रिक मुल्यमान्यताहरुलाई आत्मसात् गरेको हुन्छ। नियन्त्रणले होइन, सकारात्मक उत्प्रेरणाले कार्य प्रगति हासिल हुन सक्छ भन्ने कुरा यो अवधारणाले प्रमाणित गरिसक्को छ। संगठनमा नीति निर्माणमा सहजता र प्रभावकारिता, त्यसको नतिजामुखी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कनका साथै प्राप्त लाभहरुको वितरणमा समेत सहभागितामूलक व्यवस्थापनले सकारात्मक दिशानिर्देश गर्दछ भने गुनासा सुनुवाई, द्रन्द्र व्यवस्थापन, पारदर्शिता लगायतका पक्षमा समेत वान्छित प्रभाव पर्छ।

सहभागितामूलक व्यवस्थापनको विकास

व्यवस्थापन विद Rensis Likert द्वारा विकसित यो अवधारणाले संगठन संचालनको सहभागितात्मक आधारप्रदान गरेको छ। सहभागितामूलक विकासको अवधारणा औद्योगिक कान्तिपूर्वित्य व्यवस्थापनको क्षेत्रमा विकास भएको हो। औद्योगिक कान्तिपूर्वित्य केन्द्रीकृत र हाकिम मुखी प्रशासकीय दृष्टिकोणको दबदबा रहेको थियो। विशेषगरीधार्मिक नेतृत्व र उच्च सरकारी अधिकारीहरु मात्र निर्णय गर्ने अधिकार प्राप्त अधिकारीहरु थिए। अन्य जनशक्ति र सरोकारवालाको व्यवस्थापनमा कुनै स्थान थिएन। यस प्रकारको नियन्त्रित र निर्देशित प्रशासनिक पद्धतिले मात्र संगठन संचालन गर्न नसकिने भएपछि पछिल्लो समयमा सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवधारणा आएको हो। औद्योगिक कान्तिले सामाजिक संरचनार बनावटमा व्यापक परिवर्तन ल्यायो र सोहि अवधिमा F.W.Taylor / Gillworth जस्ता व्यवस्थापन विदहरुले वैज्ञानिक व्यवस्थापनको सिद्धान्त प्रतिपादन गरे। तर यी सिद्धान्तहरुले कामदार कर्मचारीहरुको व्यवस्थापनमा सहभागिता गराउने तर्फ नभई संगठनमा संलग्न जनशक्तिको वैज्ञानिक ढंगबाट परिचालन गरी उत्पादकत्वमा अभिबृद्धि गर्ने तर्फ

^१मुख्य प्रशिक्षक, हलाक प्रशिक्षण केन्द्र.

मात्र आफ्नोध्यान केन्द्रित गरे । औद्योगिक कान्ति पश्चात् मानवस्रोतको विकासमा जोड दिई मानवशक्ति नै कुनै पनि संगठनका क्रियाशील हात, संवेदनशील मुटुर सिर्जनशील मस्तिष्कहरु हुन भन्ने मान्यता अनुरुप मानवस्रोतव्यवस्थापनको नया पद्धतिविकास भयो । संगठनलाई गतिशील बनाउन, उपभोक्तावासेवाग्राही मैत्री बनाउन सामुहिकता आवश्यक ठानियो । प्रजातान्त्रिक वातावरणको निर्माण नगरी जिमेवारी र उत्तरदायित्वको भावनाविकास हुन नसक्ने निष्कर्ष निकालियो । परिणामस्वरूप श्रमिकहरुले नै कुनै पनि संगठनका उत्पादनका आधारहरु हुन । उनीहरु संग मानवीय सम्बन्धको विकास गरी उनीहरुलाई निर्णय प्रकृयामा आबद्ध गर्ने हो भने संगठन संचालनमा सहजता आउछ र उत्पादकत्व बढाउछ भन्ने सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवधारणा विकसित हुन पुग्यो ।

सहभागितामूलक व्यवस्थापनका विषेशताहरु

- कार्यमूलक सम्बन्धको स्थापना,
- अधीनस्थ प्रतिको विश्वास,
- विचार तथा अभिव्यक्तिमा सहजता तथा गुनासो सनुवाई,
- संचारको दोहोरो स्वरूप,
- हरेक चरण तथा प्रकृयामा अपनत्वको भाव,
- सामूहिक लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यकमहरु,
- उत्तरदायित्व बृद्धि,
- उत्पादनशीलता,
- कामप्रतिको समर्पण भाव,
- कार्य सन्तुष्टि,
- अस्तित्वबोध,
- वस्तुगत रूपमा कामको मुल्यांकन,
- अधिकारको विभाजन र विकेन्द्रीकरण ।

सहभागितामूलक व्यवस्थापनको पूर्वशर्त

- सहभागितात्मक पद्धतिको सुनिश्चितता,
- दोहोरो संचारको व्यवस्था,
- जिमेवारी र उत्तरदायित्वको प्रष्ट व्यवस्था,
- Team work र Group work को अभ्यासको वातावरण,
- व्यवस्थापनको सकारात्मक दृष्टिकोण (Favourable Attitude of Management),
- उद्देश्यमा स्पष्ट समझदारी (Clear Understanding of Objectives),
- कामदारहरुलाई तालिम (Education and Training to Workers),
- स्वेच्छक सहभागीता (Voluntary Participation) को वातावरण,
- आवश्यकता अनुसार सामुहिक सौदाबाजी र ट्रेड युनियन पद्धतिको व्यवस्था ।

सहभागितामूलक व्यवस्थापनका फाइदाहरु

- संगठनात्मक उत्पादकत्वमा बृद्धि,
- कामदार कर्मचारीहरुको मनोबल बढ़ने,
- संगठनप्रति अपनत्व भावको सृजना,
- गैर हाजिरी हुने प्रवित्तिमा न्यूनीकरण,
- परिवर्तनलाई सहज रूपमा आत्मसात,
- व्यवस्थापक कामदार कर्मचारीहरुबीचको सुमधुर सम्बन्ध कायम,
- व्यवस्थापनप्रति सम्मान भाव पैदा / उत्पन्न,
- संगठनलाई सुचारु रूपमा संचालन गर्न सहज,
- व्यवस्थापकीय निर्णयहरुको गुणस्तरमा सुधार,
- संगठनभित्रको संचार सम्बन्ध सुदृढ़,
- समूहगत रूपमा काम गर्ने संस्कृतिको विकास,
- द्वन्द्व व्यवस्थापन,
- आवश्यकता अनुसार गोपनियता र पारदर्शिता दुवैको प्रवर्धन,
- गुनासो सनुवाईको राम्रो संभावना ।

सहभागितामूलक व्यवस्थापनका बेफाइदाहरु

- कदाचित शीर्ध निर्णय लिनुपर्ने अवस्था आए असहज हुने,
- सुरक्षा सम्बन्धी खतरा आउन सक्ने, संकट / द्वन्द्वको समयमा अनुपयोगी,
- निर्णय प्रकृयामा कुन तहको कस्तो प्रकारको सहभागिता कायम गराउने भनी निर्कर्तृल गर्न गाहो हुन सक्ने,
- व्यक्तिगत स्वार्थहरु अगाडी आउने सम्भावना,
- अनुशासनहीनताको सम्भावना,
- अनौपचारिक समूह निर्माण भई समग्र निर्णय प्रकृयामा प्रभाव पार्न सक्ने र राजनीतिक दृष्टिकोण हावी हुन सक्ने संभावना,
- राम्रो परिवर्तन पनि प्रतिरोध हुन सक्ने,
- नेतृत्वको होडबाजी, आन्तरिक द्वन्द्व हुन सक्ने ।

सहभागितामूलक व्यवस्थापनका अवरोधहरु

नेतृत्वको अहंकारपूर्ण भावनाले सहभागितामूलक निर्णय प्रकृया अवलम्बन गर्न अवरोध पुऱ्याउदछ । प्रशासन संचालनको परम्परागत मान्यता पनि एउटा प्रमुख अवरोध हो । सहायक र सहयोगीहरुले दिएको सुभावहरु ग्रहण गर्न मन नपराउने व्यवस्थापकीय प्रवृत्ति सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवरोध हो । उच्च व्यवस्थापकहरुको दर्शन र मान्यताले पनि सहभागितामूलक व्यवस्थापन प्रति नकरात्मक दृष्टिकोण राख्दछ । जनशक्तिको ज्ञान, सक्षमता, सीप, विषेशज्ञता, तालिम, अनुभवरचाहनाको अभावका कारणले पनि

निर्णय निर्माणमा सहभागिता सम्भव हुदैन । संगठनात्मक संरचनाकै कारण पनि सहभागिता सम्भव हुदैन । संगठनभित्रको कार्यवातावरण पनि सहभागिताका लागि बाधक हुन सक्छ । व्यवस्थापक हरुमा असुरक्षाको भावना ले गर्दा निर्णय निर्माणमा सहभागिता रुचाउदैनन् । शक्तिहिन भइन्छ भन्ने व्यवस्थापकीय त्रासले पनि सहभागिता अस्वीकार गरिन्छ । काम गर्ने प्रकृति र समयको उपलब्धता समेतका विभिन्न पक्षहरु पनि सहभागिताका अवरोधको रूपमा रहन सक्छन् ।

व्यवस्थापनमा सहभागिता बढाउने उपायहरु

सहभागितामूलक व्यवस्थापनका प्रणेता Rensis Likert ले संगठनमा मानवीय व्यवहारको दृष्टिकोणबाट व्यवस्थापक हरुको कार्य पद्धतिलाई Job Centered Manager र Employee Centered Manager गरी दुई प्रकारले विभाजन गरेका छन् । पहिलो प्रकृतिका व्यवस्थापक हरुले कामलाई पहिलो प्राथमिकताराखी कामदारहरुलाई औजार वा माध्यम को रूपमा प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता राख्दछन् भने दोस्रो प्रकृतिका व्यवस्थापक हरुले कार्यसम्पादनमा कामदार कर्मचारीको सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवधारणालाई आत्मसात् गर्दछन् भन्ने मान्दछन् । जसद्वारा निर्णय प्रकृयामा कर्मचारीहरुको सहभागिता भई संगठनात्मक सफलताबृद्धि भएको पाइन्छ । व्यवस्थापनमा कर्मचारीहरुको सहभागिता बढाउनको लागि विभिन्न उपायहरु अपनाउन सकिन्छ । जसमा मुख्य मुख्य निम्नानुसार छन् ।

- संगठनको वार्षिक कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्दा सबै तहबाट पृष्ठपोषण लिई सोही अनुरूप तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।
- कर्मचारीको रुची, योग्यता, क्षमता र अनुभवको आधारमा जिम्मेवारी विभाजन गर्ने ।
- संस्थागत सुधारका लागि सबै तहका प्रतिनिधित्व हुने गरी कार्यदल, अध्ययन समुह, अनुसन्धान समिति गठन गर्ने ।
- नियमित रूपमा कर्मचारी बैठक आयोजना गरी कामकारवाही र उपलब्धिहरुको समीक्षा मुल्यांकन गर्न सकिन्छ ।
- संगठनका विभिन्न एकाईहरुलाई अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने ।
- विशेषज्ञता र व्यवसायिकता आवश्यक पर्ने विषयमा परामर्श सेवा लिन सकिन्छ ।
- Job Enlargement का साथै Job Enrichment को माध्यमबाट आवश्यकता अनुसार व्यवस्थापनमा कर्मचारीहरुको सहभागिता बढाउन सकिन्छ ।
- Team work, Group work तथा Quality Circle को माध्यमबाट व्यवस्थापनमा कर्मचारीहरुको सहभागिता बढाउन सकिन्छ ।
- सुरक्षित कार्य वातावरण, कार्ययोजना निर्माणमा सहभागिता ।
- गोष्ठी, सेमिनार, अन्तर्क्रिया ।
- उत्साह, कदर, सम्मान, अध्ययन, अनुसन्धान ।
- आन्तरिक छलफल, प्रस्तावित नीति कार्यक्रम उपर छलफल, राय, सुभाव प्रतिक्रिया ।

नेपालमा सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवधारणा

नेपालमा योग्यता प्रणालीमा आधारित प्रशासनयन्त्रको अभ्यास हुन लागेको आधा शताब्दी भन्दा बढी भइसकेको छ । यस विषयमा नया नया सिद्धान्तको अवलम्बन गर्ने प्रयास भए पनि कतिपय सन्दर्भमा प्रशासनयन्त्रमा परम्परागत शैलीकायम नैरहेको छ । निर्णय प्रकृयामा सहभागितात्मक पद्धति अवलम्बन गर्ने तर्फ खासै प्रगतिहुन सकेको देखिएन । माथिबाटै नियन्त्रित, निर्देशित, नियन्त्रणमूखी कार्यशैली प्रशासनयन्त्रमा व्याप्त भएकोले अझै पनि सांगठनिक उत्पादनशिलता, सिर्जनशिलता, गतिशिलतार प्रभावकारिताको लागि ठोस प्रयास भई सोही अनुसार उपलब्धी हासिल हुन सकेको पाइँदैन । अन्तर जनशक्ति सञ्चार सम्बन्ध प्रभावकारी नभएकोले तल्लो तहमा बसेर काम गर्ने कर्मचारीहरु संगठनको लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति तथा हासिल गर्नुपर्ने उपलब्धी प्रतिसचेतर जानकार रहेको पाइँदैन । समुहगत रूपमा काम गर्ने संस्कृतिको विकास अझै हुन सकेको छैन । यी विभिन्न कमिकमजोरी भएता पनि सहभागितामूलक व्यवस्थापनको अवधारण अवलम्बन गर्ने प्रयास केही हदसम्म नभएका भनेहोइनन् । विकास निर्माणमा सरोकारवालाहरुलाई सहभागी गराउने प्रयत्न गरेको पाइँच्छ बजेट लगायतका नीति निर्माणमा सुभाव संकलन, सार्वजनिक सुनुवाई Public Audit, सूचनाको हकको प्रवर्धन, सामुदायिक वन, खानेपानी तथा विद्यालयको सफल सञ्चालन अभ्यास, आदियसका उदाहरण हुन सक्छन् । ट्रेड यूनियनको अवधारणाले प्रशासनयन्त्रलाई केही सहभागितामूलक बनाउने प्रयास भएको छ । विभिन्न समिति, आयोग, कार्यदल गठन जस्ता सहभागितामूलक कार्य तथा व्यवस्थापन समिति तथा सञ्चालन समितिमा समेत विभिन्न तहको प्रतिनिधित्व गराउने प्रचलनको सुरुवात भएको छ । अहिले पछिल्लो समयमा प्रशासनलाई व्यवस्थापनका सिद्धान्तले निर्देशित गर्नुपर्दछ । प्रशासनको आकार सानो पाईंसेवाको गुणस्तरीयता र प्रभावकारीतामा जोड दिनुपर्छ, सेवाको लागत घटाउदै जानुपर्छ, आफ्नो दक्षता नभएको क्षेत्रमा सार्वजनिक प्रशासनले हस्तक्षेप गर्नु हुदैन, परम्परागत सुस्त कार्यशैली भन्दा नतिजामूलक कार्य पद्धतिमा जोड दिनु पर्छ भन्ने अवधारणाले ठाइ पाउदै आएको छ ।

निष्कर्ष

सहभागितामूलक व्यवस्थापन सार्वजनिक व्यवस्थापनको क्षेत्रमा विकसित मान्यताहो । यसले समुहगत कार्य संस्कृतिको पक्षपोषण गर्छ । सामुहिकतामा जोड दिन्छ र निर्णय प्रकृयामा केन्द्रीकरणको विरुद्ध विकेन्द्रिकरणलाई आत्मसात गर्दछ । यसकिसिमको व्यवस्थापनको माध्यमबाट संगठनका हरेक सदस्यहरु संगठनको योजना वा निर्णयप्रति अपनत्वको भावना सृजना भई काम प्रति समर्पित हुन्छ र यो सर्वपले संगठनको उत्पादनशीलता र गतिशीलता बढाउदछ । नेपालको सार्वजनिक प्रशासनमा सहभागितामूलक व्यवस्थापनको प्रयोग थोरै मात्रामा प्रयोग भएको पाइँच्छ । अधिकारको पर्याप्त मात्रामा प्रत्यायोजन हुन नसक्नु उत्प्रेरणारमनोबलका अवस्था नकारात्मक हुनु अधिनरस्थर सरोकारवालाहरुलाई उपेक्षा गरिनु अहिले नेपालको सार्वजनिक प्रशासनमा देखिएका कमीकमजोरीहरु हुन । जसले गर्दा प्रशासनयन्त्रमा असक्षमताको आरोपलाग्ने गरेको छ । सक्षम प्रशासक हरुद्वारा सञ्चालित असक्षम प्रशासनको उपाधि पाइरहेको छ । यस्तो अवस्थाबाट मुक्त हुन सहभागितामूलक कार्यशैलीको विकास, संगठनको नीति र संरचनाहरुमा परिवर्तन, जनशक्तिलाई उच्च शिक्षा र तालिमको व्यवस्थापन, संगठनको कार्य वातावरणमा सुधार जस्ता उपायहरु अवलम्बन गर्न सकिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री :

- Acharya, Madhu Raman, Business of Bureaucracy, Vidyarthi Pustak Bhandar, Kathmandu, 2013 ।
- सुवेदी, कृष्णप्रसाद, भट्टराई, श्यामकुमार, सार्वजनिक प्रशासन, सोपान मासिक, काठमाडौं, २०६७ ।
- भट्टराई, श्यामकुमार, नवीनतम प्रशासनिक दृष्टिकोण, सोपान मासिक, काठमाडौं, २०७३ ।
- मैनाली, गोपीनाथ, राज्य संचालनका आधारहरू, सोपान मासिक, २०६६ ।

POSTAL SERVICES : STAY CONNECTED

विश्व हुलाक संघः ऐतिहासिक अध्ययन

राजेन्द्र शर्मा ^०

पृष्ठभूमि :

हुलाक सेवाको शुरुवात शुरुमा सन्देश आदान प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि भएको पाइन्छ। प्राचीन कालमा मानिसहरुले परेवा, घोडा एवम् अन्य चराहरु मार्फत सन्देशहरु आदान प्रदान गर्दथे भन्ने किंवदन्ती इतिहासमा पाइन्छ। विश्वमा सर्वप्रथम हुलाक सम्बन्धी डकुमेन्ट इ.पू. २५५ मा इजिप्टमा पाइएको थियो भने त्यो भन्दा पनि पहिलाराजा महाराजा हरुको सन्देश आदान प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि विश्वमा हुलाक सेवाको अस्तित्व रहेको पाइन्छ। समयको प्रवाहसागै धार्मिक आदेशहरु तथा विश्व विद्यालयका सन्देशहरु वितरण तथा एक आपसमा आदान प्रदान गर्नको लागि हुलाक सेवाको विकास भएको देखिन्छ। त्यसपछि विस्तारै एकाअर्काबीच सन्देश एवं समाचार आदान प्रदान को लागि निजी व्यक्तिहरु प्रयोग गरिएको समेत इतिहासमा उल्लेखित छ।

सत्रौ र अठारौ शताब्दी तिर द्विपक्षीय सम्झौताको आधारमा मुलुकहरुबीच डाक आदान प्रदान कार्य हुन्थ्यो। पछि उन्नाइशौ शताब्दी तिर विश्वमा व्यापार र वाणिज्यको क्षेत्रमा भएको तीव्र विकासले गर्दा द्विपक्षीय सम्झौताको आधारमा मात्र डाक आदान प्रदान कार्य जटिल बन्न पुग्यो। त्यसपछि अन्तर्राष्ट्रिय डाक आदान प्रदान लाई सरल र सुविधायुक्त बनाउने आवश्यकता महशुस भयो। यसको शुरुवात बेलायत बाट हुन गयो र बेलायतका सर रोल्याण्ड हिलले सन् १८४० मा चिह्नीपत्रमा हुलाक टिकट टास्ने प्रचलनको शुरुवात गरे। यस भन्दा अघि चिह्नीपत्रमा टिकट नटासी त्यसको सट्टा नगदमा कारोबार गर्ने चलन थियो। यसको अलावा निश्चित तौल भएका आन्तरिक चिह्नीपत्रहरुमा जे जति दुरीमा पठाउनु परे पनि समान महशुल लाने व्यवस्था पनि गरियो। हुलाक सेवाको इतिहासमा सर रोल्याण्ड हिललाई हुलाक टिकटका जन्मदाता पनि भनिन्छ। अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा हुलाक सेवालाई सुधार गर्ने सिलसिलामा सन् १८७३ मा संयुक्त राज्य अमेरिकाका पोस्ट मास्टर जनरल मन्त्री गोमरी ब्लेयरले फ्रान्सको राजधानी पेरिसमा एउटा सम्मेलनको आयोजना गरे। यो सम्मेलनमा यूरोप र अमेरिकाका पन्थ मुलुकले भाग लिई हुलाक सेवाको क्षेत्रमा केही महत्वपूर्ण नीतिहरु र आपसी समझदारीहरु गर्न सफल भए। तर पनि यिनीहरु हुलाक सेवाको क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय समझदारी गर्न भने सफल हुन सकेनन्। त्यसपछि हुलाक सुधारको यो कामलाई जर्मनीका वरिष्ठ हुलाक प्रशासक हेनरिक भनस्टेफेनले अघि बढाए। यसको लागि उनले एउटा अन्तर्राष्ट्रिय हुलाक युनियन बनाउने योजना अघिसारे। उनेको योजना अनुरूप स्वीस सरकारले १५ सेप्टेम्बर, १८७४ मा स्वीट जरल्याण्डको वर्नमा एउटा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको आयोजना गन्यो, जहाँ विश्वका २२ राष्ट्रका प्रतिनिधिहरुले भाग लिए। यहि वर्न सम्झौताका अधारमा ६ अक्टुवर, १८७४ मा जनरल पोस्टल युनियनको स्थापना भयो। जसलाई १८७८ मा विश्व हुलाक संघ Universal Postal Union नाममा परिवर्तन गरियो।

२. विश्व हुलाक संघको स्थापना

विश्व हुलाक संघको औपचारिक स्थापना ६ अक्टुवर, १८७४ मा भएको हो र विश्व हुलाक परिवारले यस दिनलाई विश्व हुलाक दिवसको रूपमा मनाउने गर्दछन्।

^० नेपाल सरकारका पूर्व सह-सचिव

विश्व हुलाक संघको मुख्य चारवटा अंगहरु छन् । तिनीहरु The Congress, The Council of Administration (CA), The Postal Operation Council (POC) र The International Bureau (IB) हुन् । Congress विश्व हुलाक संघको सर्वोच्च निकाय हो र यसको अधिवेशन प्रत्येक चार-चार वर्षमा विश्व हुलाक संघको निर्णय अनुसार तोकिएको मुलुक माबस्ने गर्दछ । विश्व हुलाक संघको बजेट पारित गर्ने लगायत अन्य महत्वपूर्ण निर्णय यसले गर्दछ । हालसम्म Congress को जम्मा २६ वटा महाधिवेशन सम्पन्न भएका छन् । पछिल्लो २६ औं महाधिवेशन टर्कीको इस्तानवुलमा सन् २०१६ मा सम्पन्न भयो । आगामी २७ औं महाधिवेशन सन् २०२० मा आइभरीकोस्टको राजधानी अविदजानमा हुदैछ ।

विश्व हुलाक संघका महाधिवेशनहरु :

क्र.सं.	महाधिवेशन भएको देश	महाधिवेशन भएको वर्ष
१.	स्वीट्जरल्याण्ड, वर्न	सन् १८७४
२.	फ्रान्स, पेरिस	सन् १८७८
३.	पोर्चुगल, लिस्वन	सन् १८८५
४.	अष्ट्रिया, भियना	सन् १८६१
५.	यू.एस.ए., वाशिङ्टन डि.सी.	सन् १८६७
६.	इटाली, रोम	सन् १९०६
७.	स्पेन, मद्रिड	सन् १९२०
८.	स्विट्जरल्याण्ड, स्टकहोम	सन् १९२४
९.	संयुक्त अधिराज्य, लण्डन	सन् १९२६
१०.	इजिप्ट, कायरो	सन् १९३४
११.	अर्जेन्टिना, ब्यूनर्स आयर्स	सन् १९३६
१२.	फ्रान्स, पेरिस	सन् १९४७
१३.	बेल्जियम, ब्रसेल्स	सन् १९५२
१४.	क्यानडा, ओटावा	सन् १९५७
१५.	अष्ट्रिया, भियना	सन् १९६४
१६.	जापान, टोकियो	सन् १९६६
१७.	स्वीट्जरल्याण्ड, लुजान	सन् १९७४
१८.	ब्राजिल, रियो दि जेनेरियो	सन् १९७६
१९.	पश्चिम जर्मनी, ह्यामवर्ग	सन् १९८४
२०.	यू.एस.ए., वाशिङ्टन डि.सी.	सन् १९८६
२१.	दक्षिण कोरिया, सिओल	सन् १९९४
२२.	चीन, बेईजिङ्ग	सन् १९९६
२३.	रुमानिया, बुखारेस्ट	सन् २००४
२४.	स्वीट्जरल्याण्ड, जेनेभा	सन् २००८

क्र.सं.	महाधिवेशन भएको देश	महाधिवेशन भएको वर्ष
२५.	कतार, दोहा	सन् २०१२
२६.	टर्की, ईस्तानबुल	सन् २०१६
२७.	आइभरी कोष्टको अविदजान	सन् २०२० मा हुने

Council of Administrator (CA) (यो विश्व हुलाक संघको अर्को महत्वपूर्ण अंग हो । यसमा जम्मा ४१ सदस्य हुन्छन् र यसको अधिवेशन वर्षमा एक पटक स्वीट्जरल्याण्डको वर्नमा हुन्छ । यसले कंग्रेसको अधिवेशन नभएको अवस्थामा विश्व हुलाक संघका गतिविधिहरूको अनुगमन, सुपरीवेक्षण गर्नुका साथै नियमनात्मक, प्रशासनिक, व्यबस्थापकिय र कानुनी विषयमा अध्ययन र परामर्श सम्बन्धी कार्यहरू गर्दछ ।

Postal Operation Council (POC):- यो विश्व हुलाक संघको Technical Operation सम्बन्धी काम गर्ने अंग हो र यसमा जम्मा ४० सदस्य हुन्छन् । यी सदस्यहरूको निर्वाचन कंग्रेसले गर्दछ । यसले आफ्नो अध्यक्ष आफै चुन्दछ र यसको अधिवेशन पनि वर्षको एक पटक स्वीट्जरल्याण्डको वर्नमा हुने गर्दछ । यसले विशेषगरी सदस्यराष्ट्रका हुलाक प्रशासनहरूको आधुनिकीकरण र उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाको स्तर सुधार गर्न मद्दत गर्दछ । यसले हुलाक सेवाको कार्य सञ्चालन, आर्थिक र व्यापारिक पक्षहरूको बारेमा काम गर्दछ । यसले सदस्य राष्ट्रहरूको प्राविधिक कार्य सञ्चालन र अन्य प्रक्रियाहरूको एक रूपता कायम गर्न सुभावहरू समेत दिने गर्दछ ।

International Bureau (IB):- यो विश्व हुलाक संघको सचिवालय हो र यसमा ५० देशका करिव २५० कर्मचारीहरूले काम गर्दछन् । यसले विश्व हुलाक संघको अन्य सबै अंगहरूलाई चाहिने Logistic र Technical सुविधाहरू उपलब्ध गराउदछ । यसले खासगरी सम्पर्क, सूचनार परामर्श कार्यालयका रूपमा काम गर्दछ र सदस्य राष्ट्रहरूबीच प्राविधिक सहयोग अभिवृद्धि गर्दछ । यसको अलावा विश्व हुलाक संघमा दुइवटा कोअपरेटिभरू पनि छन र तिनीहरू निम्न हुन् ।

■ Telematics Cooperatives,

■ EMS Cooperatives,

यी दुई मध्ये टेलिमेटिक को अपरेटिभले सूचना प्रविधि सम्बन्धी र इ.एम.एस को अपरेटिभले एक्सप्रेस मेल सम्बन्धी कार्यहरू गर्दछन् ।

हाल विश्वमा हुलाक संघमा १६२ राष्ट्रहरू छन भने नेपालले सन् ११ अक्टुवर, १९५६ मा यसको सदस्यता प्राप्त गरेको हो । विश्व हुलाक संघको सदस्यता प्राप्त गरेको समय देखि नेपालले यसमा सक्रिय सहभागिता जनाउँदै आएको छ भने विश्व हुलाक संघको तर्फबाट नेपालले पनि विभिन्न प्रकारका सहयोग प्राप्त गरेको छ । विशेष गरी हुलाक सेवाको गुणस्तर सुधार, हुलाक सेवामा कार्यरत जनशक्तिको विकास एवं अन्तराष्ट्रिय सम्मेलनहरूमा नेपाल हुलाकको प्रतिनिधित्व गराउने सन्दर्भमा विश्व हुलाक संघले गरेको सहयोग सराहनिय छ ।

विश्व हुलाक संघका कार्य योजना तथा रणनीतिहरू :

आफ्नो स्थापना कालदेखि नै विश्व हुलाक संघले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा हुलाक सेवाको सुधारको लागि विभिन्न गतिविधिहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । विश्व हुलाक संघको स्थापना पछि संसार भरी चिठी पत्र पठाउन सरल र सुलभ भएको छ । किनभने विश्व हुलाक संघको प्रावधान अनुसार सम्पूर्ण विश्वलाई एकल हुलाक क्षेत्र (Single Postal Territory) मानिन्छ र कुनै पनि देशबाट चलान भएका हुलाक वस्तुहरू विश्वभरि नै निर्वाधरुपले आदानप्रदान हुन्छन् । विश्व हुलाक संघका सदस्य राष्ट्रहरू बीच हुलाक वस्तुको आदानप्रदान, सेवाको गुणस्तर, मानव स्रोतको विकास लगायतका विषयहरूमा विश्व हुलाक संघले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ ।

हुलाक सेवाको सुधारको लागि विश्व हुलाक संघको विश्वौ महाधिवेशन जुन सन् १६८६ मा संयुक्त राज्य अमेरिकाको वाशिंटन डि.सीमा भएको थियो । जसले चारवटा कार्ययोजना तयार गर्यो, जसलाई ध्वनिजलनतयल न्भलभचबाईतष्टल एबिल भनिन्छ । ती यस प्रकार थिए :

- Quality of Service,
- Human Resource Development,
- Financial Autonomy,
- Management Independence,

त्यसपछि दक्षिण कोरियाको राजधानी सिओलमा भएको एक काइसौ महाधिवेशन र चीनको राजधानी बेईजिङ्गमा भएको वाइसौ महाधिवेशनले पनि माथिका विषयहरूलाई प्रमुखता दिई क्रमशः Seoul Postal Strategy र Beijing Postal Strategy तर्जुमा गरेर हुलाक सेवाको विकासको लागि महत्वपूर्ण योगदान गरे । विश्व हुलाक संघको टर्कीको इस्तानबुल शहरमा भएको पछिल्लो २६ औ महाधिवेशनले पनि हुलाक सेवा सुधारको लागि निश्चित रणनीतिहरू तयार गरेको थियो र ती रणनीतिहरू मुख्यतया तीनवटा लक्ष्य प्राप्तीमा केन्द्रीत देखिन्छन् ।

- Improve the interoperability of network infrastructure,
- Ensure sustainable and modern products,
- Foster effective marketing and sector functioning,

विश्व हुलाक संघको आगामी २७ औ महाधिवेशन सन् २०२० मा आइभरीकोष्टको राजधानी अविद्यानमा हुन गइरहेको छ । यस महाधिवेशनले पनि हुलाक सुधारको रणनीतिलाई निरन्तरता दिने निश्चित नै छ । विश्व हुलाक संघको दोस्रो Extraordinary Congress इथियोपियाको राजधानी अदिस अवावामा सेप्टेम्बर ३ - ७, २०१८ मा सम्पन्न भयो । यो सम्मेलनमा नेपालको तर्फबाट सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयका माननीय मन्त्री ज्यूको नेतृत्वमा गएको प्रतिनिधिमण्डलले भाग लिएको थियो । यो महाधिवेशनमा विशेषगरी निम्न विषयहरू माथि छलफल गरिएको थियो ।

- Implementation of the UPUs Integrated Product Plan and Integrated, Remuneration Plan,
- Reform of the UPU,
- Reform of the system applied to contributions by UPU member countries,
- Sustainability of the UPU provident scheme,

सम्मेलनको अवधि भित्र सेप्टेम्बर ६ - ७ मा सहभागी देशका सरकारका मन्त्रीहरु र नीति निर्माणमा संलग्न अन्य उच्च अधिकारीहरुबीच अर्को सम्मेलन भयो । यो सम्मेलनमा विशेष गरी हुलाक सेवाले कसरी देश र जनताको भलाईमा काम गरी मुलुकको आर्थिक विकासमा योगदान गर्न सक्छ भन्ने विषयमा छलफल भएको थियो । प्रस्तुत छलफलमा सन् २०१६ को Istanbul Congress ले अधि सारेको Postal Strategy को कार्यान्वयनको अवस्था बारेपनि समीक्षा भएको थियो । यो विशेष महाधिवेशन विश्व भर हुलाक प्रशासनहरु बीच समन्वय र सहयोगको लागि जोड दिए अन्त्य भयो । यो महाधिवेशनले छलफलका लागि तय गरेका विषयहरु मध्ये विश्व हुलाक संघमा दिने Contributions सम्बन्धमा साना तथा विकासशील मुलुकहरुको योगदानको अंश घटाउने समझदारी गन्यो भने अन्य विषयहरु बारे आगामी सन् २०२० मा हुने २७ औं कंग्रेसमा छलफल गर्ने निर्णय पनि गन्यो ।

निश्कर्ष

विश्व हुलाक संघ आफ्नो स्थापना काल देखिनै विश्वमा हुलाक सेवाको विकास र विस्तारको लागि अनवरत रूपले प्रयासरत छ । यो संघको स्थापनाले गर्दा आज संसार भरी ढाक आदान प्रदान कार्य सजिलो भएको छ । विशेष गरी गरिव र अविकसित मुलुकहरु यो संघबाट धेरै लाभ लिन सक्षम भएका छन । हुलाक सेवालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय वनाउन विश्व हुलाक संघको नेपालको हुलाक सेवालाई पनि आर्थिक र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध हुँदै आएको छ ।

सन्दर्भ सामग्री :

- हुलाक (The Post) का विभिन्न अड्कहरु
- विश्व हुलाक संघका दस्तावेजहरु

Postman's bag is always heavy because it carries the life itself: It carries all the sorrows and all the joys, all the worries and all the hope!

सार्वजनिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र मूल्यांकन

गरमीर बहादुर हाडा³

अवधारणा :

नीति भन्नाले कुनै पनि कार्य गर्न बनाइएको पूर्व निर्धारित योजनालाई बुझिन्छ । यसले कार्यलाई कसरी अगाडि बढाउने भन्ने बारेमा Guidelines प्रदान गर्दछ । अर्थात् नीति भन्नाले एउटा आचरणको रूपमा लिने गरिन्छ । यसले कुनै पनि कार्य गर्ने वा नगर्ने या कुन रूपमा गर्ने भन्ने बारेमा स्पष्ट गरेको व्यापक अवधारणात्मक पक्षलाई जनाउछ । नीति शब्दले विभिन्न जाति, वर्ण, आश्रम, धर्म, सम्प्रदायका प्रवर्तकबाट लोक व्यवहारको सञ्चालनका लागि निर्धारित आचरण, आचार पद्धति, आचार संहितालाई पनि बुझाउछ । नीति (Policy) लाई Oxford Dictionary ले 'Plan of action adopted by Government, Political Parties, Businessman etc. भनेको छ । त्यसैगरी Aderson ले 'Policy is a purposive course of action followed by an actor or set of actors in dealing with a problem of matter of concern.' भनी परिभाषित गरेको पाइन्छ । तसर्थ, नीति भन्नाले कुनै पनि कर्ताले कुनै उद्देश्यका साथ गर्न थालिएका कार्यको पूर्व निर्धारित योजनालाई बुझिन्छ ।

सार्वजनिक नीति निर्माणलाई दिशानिर्देश गर्ने दुई प्रमुख सैद्धान्तिक धार रहेका छन् :

नीति विश्लेषणको धार (Policy Analysis Stream) जसमा सार्वजनिक नीति विश्लेषण, तर्जुमा र कार्यान्वयनमा राजनीतिक विश्यवस्तु र प्राथमिकता एवं तौरतरिका भन्दा वैज्ञानिक तौरतरिकाको प्रयोग गरी नीतिलाई प्राविधिक दृष्टिले उपयुक्त र सम्भाव्य तुल्याइन्छ । यस प्रकारको नीति निर्माणमा राजनीतिक शक्तिको भन्दा विशेषज्ञ र प्राविधिकको सहभागिता प्रबल र निर्णायक रहन्छ । राजनीतिक नीति निर्माणको धार (Political Policy Making Stream) जसले सार्वजनिक नीति निर्माणलाई राजनीतिक प्राथमिकता, विश्लेषण, प्रक्रियारन्तिजालाई मार्गदर्शकका रूपमालिन्छ । यसमाराजनीतिक अन्तक्रियार प्रभावकारिता समाहित भएको हुन्छ जुन लोकप्रियता, प्रतिस्पर्धार अस्तित्व प्रबद्ध नतर्फ केन्द्रित रहन्छ । यसप्रकारको धारले सार्वजनिक नीति निर्माणमा राजनीतिक शक्ति र नागरिकको प्रत्यक्ष र निर्णायक सहभागितामा जोड दिन्छ ।

सार्वजनिक नीति निर्माणका दृष्टिकोण मुख्यतया देहायबमोजिम रहेको पाइन्छ :

प्रक्रियागत दृष्टिकोण (Process Approach) जसले सार्वजनिक नीति निर्माणर कार्यान्वयनको प्रक्रिया र विधिमा जोड दिन्छ । उपलब्धिर नतिजाको दृष्टिकोण (Output/Outcome Approach) जसले सार्वजनिक नीति निर्माणलाई यसले गर्ने उत्पादन र समाजमा ल्याउने परिवर्तनलाई प्राथमिकता प्रदान गर्दछ । सार्वजनिक नीतिले सम्बद्ध पक्षमा पार्ने सन्तुष्टिको आधारमा नीतिको कार्यान्वयन प्रभावकारिताको यस दृष्टिकोणले परख गर्दछ ।

³ सहप्राध्यापक, भक्तपुर बहुमुखी क्यान्पस

रणनीतिगत दृष्टिकोण (Strategic Policy Making Approach) – "Policy as an instrument of competitive strategy" यसले सार्वजनिक नीति निर्माण गर्दा वातावरणीय उपयुक्तता, उपलब्ध साधन र क्षमताको अधिकतम उपयोग, प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता र तुलनात्मक लाभको उपयोगका साथै नीतिको अल्पकालिक, मध्यकालिक र दीर्घकालिक प्रभावकारिता, निरन्तरतारदिगोपनाहासिल गर्ने कुरालाई जोड दिन्छ। यसले नीतिनिर्माणलाई वातावरणीय वास्तविकतालाई आत्मसात गर्न सक्षमतुल्याउदाहरकार्यान्वयन योग्यताको परख गर्दछ। जनताप्रतिको उत्तरदायित्व प्रभावकारी रूपमा निभाउने क्रममा सरकारद्वारा गरिने नीतिगत विषयको चयन र स्वीकृति भइसकेपछि त्यस्तानीतिगत प्रतिबद्धतालाई कार्यान्वयनमा उतार्नकालागि आवश्यक मार्गदर्शन, उद्देश्यनिर्धारण, प्राथमिकतानिर्धारण, आवश्यकताबमोजिमको साधन स्रोतको अनुमान, संस्थागत बन्दोबस्त एवं कार्यान्वयनका समष्टिगत प्रारूपलाई नै सार्वजनिक नीतिको तर्जुमा भनिन्छ।

नेपालमा सार्वजनिक नीतिको तर्जुमा गर्दा अबलम्बन गरिएका प्रक्रियाहरू

- Global trends, Technological innovation, demand from the market आदिका आधारमा नीतिमागहुन्छन्। सरकारले सालबसाली ल्याउने पर्ने कार्यक्रमहरू, पुराना नीतिमा प्रभावका उपचारमा संशोधन आदिद्वारा पनि नीति बन्दछन्।
- समस्याको पहिचानका लागि सामान्यतः Consultation process सरकारी निकाय र बाहिर पनि अपनाइन्छ।
- सरकार संसद भन्दा बाहिर Stakeholders साग पनि छलफल अन्तरक्रिया गरिन्छ।
- उपयुक्त नीतिसिफारिसका लागि ऋणक्षत भक्ति निर्माण गरिन्छ। जस्तो: संसदमा विधेयक पेस भएपछि सम्बन्धित विषय समितिहरूमा पठाइन्छन्।
- समिति आयोग आदिले गरेको नीतिको सिफारिस उपयुक्त छ छैन भन्ने कुराको Processing गरिन्छ। Cross-cutting issues मा अन्य सम्बद्ध मन्त्रालयको पनि सहमति लिइन्छ।
- कतिपय नीतिहरू सरकारले गोपनीयताको आधारमा समेत ल्याउन सक्ने अवस्थाको समेत सृजना हुन सक्छ।
- उपरोक्तानुसारको प्रक्रियापश्चात् कतिपय नीतिहरू संसद बाट अनुमोदन भई सभामुखबाट स्वीकृत भएपछि मात्र निर्माण भएका हुन्छन् (एनहरू) भने कतिपय मन्त्रिपरिषद बाट निर्णय भई लागू गरिन्छन्।

नीति परिपालनका अनिवार्य शर्तहरू (Policy Compilance)

वैधानिकता, स्वार्थ र हित, दण्ड सजाय, अधिकार प्राप्तिको सम्मान, अस्तित्व स्वीकार, विवेकशिलता, समय सापेक्षता, अर्थपूर्ण सहभागिता, सचेतना

नीति परिपालना नहुने कारणहरू (Policy Non-Compliance)

सामाजिक सास्कृतिक मूल्य मान्यता, आर्थिक, सामाजिक, सास्कृतिक, प्रशासनिक, प्राविधिक, राजनैतिक पक्ष, शासकीय व्यवहार, अस्पष्टता, अनेकार्थकता, सुभबुभको अभाव, स्वार्थ र हित, अन्तरविरोध।

नीति तर्जुमामा प्रशासनको भूमिका

नीति मागको पहिचान गर्ने । सूचनाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने । विशेषज्ञ सहयोग प्रदान गर्ने । राजनीतिज्ञहरूलाई Advising and Recommendation गर्ने । नीति माग र विद्यमान नीति अवस्थाको विश्लेषण गर्ने । नीति तर्जुमामा सरोकारवालाहरू तथा नीति विज्ञहरूको सहभागित सुनिश्चित गराउने । मर्स्यौदानीतिकासम्बन्धमाआर्थिक, सामाजिक, सास्कृतिक, प्राविधिक, प्रशासनिक, राजनैतिकरूपमाअवस्था विश्लेषण गरी प्रस्तावित नीति सरोकारवाला, लाभग्राहीहरूको मागबमोजिम हुने गरी तर्जुमा गर्न सुनिश्चित गर्ने । नीति प्रस्ताव तयारी गर्ने ।

नेपालको सन्दर्भ (Nepalese Context)

- क. नीति माग (Policy Demand) साग सम्बन्धित समस्याहरू : Top down approach बाट बढी नीति निर्माण गरिनु । Policy Demand df Elite Capturing हुनु । महत्वकांक्षी रूपमा नीतिको माग गरिनु ।
- ख. नीति मर्स्यौदा (Policy Drafting) साग सम्बन्धित समस्याहरू : Policy Demand / existing policy supply बीचको Gap analysis नगरिनु । नीति मर्स्यौदा Politician, Bureaucrat / stakeholder बीच समन्वय, सहकार्य र सहभागिताको अभाव रहनु सरोकारवालाहरूको न्यून सहभागिता (Lack of Participation) हुनु । Context/Ecology लाई ध्यान नदिई नीति तर्जुमा गरिनु (Political, Administrative, Socio-cultural, Technological, Economy and External/Environment जस्ता पक्षहरूको आधारमा नीति तर्जुमा नहुनु ।
- ग. नीति विश्लेषण (Policy Analysis) साग सम्बन्धित समस्याहरू : नीति मर्स्यौदा उपर Stakeholder तथा policy expert हरूबाट राय, सुभाव, पृष्ठपोषण नलिइनु । प्रस्तावित नीतिलाई stakeholder र सरकारको Accessibility, Affordability, Applicability, Adequacy, Equity, Equality, Efficiency, Effectiveness जस्ता पक्षहरूको आधारमा विश्लेषण नगरिनु । SWOT analysis नुहुनु ।
- घ. नीति निर्माण(Policy Making/Approval)सागसम्बन्धित समस्याहरू Meta Policy को अभाव रहनु । Policy Making मा Entrepreneurial Approach (Maxi-Maxi Approach) को अभाव रहनु । Public Choice Theory को न्यून प्रयोग गरी नीति निर्माण हुनु । Logical incremental का आधारमा नीति निर्माण नहुनु । Context/Ecology भन्दा विपरीत Blue print model को नीति निर्माण गरिनु । Political stream/process बाट नीति निर्माण गरिनु । राजनैतिक अस्थिरताका कारण सरकारको फेरवदलसागै नीति परिवर्तनको चाहना हुनु ।
- ड. नीतिकार्यान्वयन(Policy Enforcement)सागसम्बन्धित समस्याहरू नीतिकार्यान्वयनको लागि उपयुक्त वातावरण सिर्जना नगरी सोभै कार्यान्वयनमा लगिनु । Sensitization, orientation, adaptation, internalization नगराइ सोभै कार्यान्वयन गर्दा नीति परिपालना न्यून हुन्छ) नीतिरणनीति, संस्थागत, कार्यविधिगत तथा मनौवैज्ञानिक तत्परता तथा व्यवस्थाको अभाव हुनु । स्पष्ट कार्ययोजना सहित कार्यान्वयन गर्ने पद्धतिको अभाव हुनु ।
- च. नीति अनुगमन तथा मूल्यांकन(Policy, Monitoring and Evaluation)साग सम्बन्धित अनुगमन तथा मूल्यांकन योजनातर्जुमातथा सोको कार्यान्वयन नहुनु । नतिजामाआधारित अनुगमन प्रणाली अवलम्बन

नगरिनु । Sectorial coordination को अभाव रहनु । Impact, Sustainability evaluation नहुनु । मूल्यांकनका आधारमा Next policy लाई feedback दिने प्रचलन नहुनु । Key Peforming Indicator-KPI नहुनु । Incentive Linked Indicator-ILI नहुनु ।

नेपालमा सार्वजनिक नीतिको सफल कार्यान्वयनका सम्भावनाहरू:

- नया संविधान मार्फत तीन तहका संरचना सहितको संघिय प्रणालीमा तीनै तहका संरचनामा र अधिकारको कार्यक्षेत्रको स्पष्टताले नीति कार्यान्वयनमा सहजता हुने,
- जनताका Level of Understanding समेत बढ़दै गएको ।
- सरकारको कार्यक्षेत्र तथा प्राथमिकताका क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने प्रयास गरिएको ।
- शासकीय सुधार र सुशासनको अभियान सञ्चालन सरकार, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, गैसस, तथा सम्बद्ध पक्षहरूबीच सहकार्य, समन्वयको वातावरण सिर्जना हुन गएको (PPP) ।
- ICT को बढ़दो उपयोग ।
- सामाजिक सचेतना र सहभागिता बढ़दै गएको ।
- कर्मचारीतन्त्रको सक्षमता बढ़दै गएको ।
- (Cultural competency Bureaucracy) विकास र संमृद्धि राजनीतिको मुख्य मुद्दा बन्दै गएको ।

रणनीतिको कार्यान्वयन गर्दा देखा परेका बाधाहरू :

- स्थानीय तह कमजोर र आधारभूत आवश्यकताको कमीले नीति कार्यान्वयन क्षमता कमजोर हुनु,
- कतिपय नीतिमा राष्ट्रिय ऐक्यबद्धता हुन नसक्नु र नीतिगत निरन्तरता नहुनु,
- स्थानीय स्तरका पूर्वाधारहरू द्वन्द्वबाट नष्ट हुनु एवं समयमा पुनर्निर्माण हुन नसक्नु,
- योजना सञ्चालन गर्दा अनुगमनको कमी
- स्थानीय तह सेवा सम्बन्धीत ऐनहरू समयमै बन्न नसक्नु
- स्थानीय तहमा चुहावट नियन्त्रण तथा वितीय अनुशासन पूर्ण रूपमा लागु हुन नसक्नु,
- काममा दोहोरोपना तथा सरकारी निकाय, प्रादेशिक र स्थानीय तह बीच समन्वय तथा सामञ्जस्यता नहुनु,
- योजनाहरूमा पर्याप्त प्राविधिक सहयोग पुग्न नसकदा समयमा र गुणस्तरयुक्त तवरले योजना सम्पन्न हुन नसक्नु,
- बहुविषयक विशेषज्ञताको आवश्यकता अनुरूप क्षमता अभिवृद्धि गर्न नसक्नु,
- समयमै कर्मचारी समायोजन तथा व्यबस्थापन गर्न नसकदा प्रादेशिक तहरस्थानीय तहमा कर्मचारीहरूको कमी भई नीति कार्यान्वयनमा प्रभावित हुनु,
- राजनीतिक, प्रशासनिक र कानुनी संक्रमणकालिन अवस्था लामो समय रहनु,
- राष्ट्रिय नीतिमा साभा धारणाको विकास गर्ने,
- नीति कार्यान्वयनमा क्षमता प्रवर्द्धनमा जोड दिने (जनशक्ति विकास, ICT को प्रयोग, पूर्वाधार निर्माण आदि),

- अनुगमन र मुल्यांकन प्रणालीलाई स्वचालित र वस्तुनिष्ठ बनाउने,
- सदाचारलाई रूपमा विकास गर्दै सुशासन कायम गर्न जोड दिने,
- अन्तरतह समच्चय र सहकार्यका कार्यहरूलाई प्रणालीगत रूपमा विकास गर्ने,
- राजनीतिकर प्रशासनिक संक्रमणकालिन अवस्थालाई छिटो भन्दा छिटो समाधान गर्न तर्फ जोड दिने । (यसको लागि संघिय शासन प्रणाली लागु गर्न न्यूनतम आवश्यक कानुनहरू त्यार, कर्मचारी समायोजन र आपूर्ति जस्ता पक्षहरू समावेश हुने गर्दछन् ।)

निष्कर्ष

एक अल्पविकसित देशको लागि कति र कस्तो प्रकारको दक्ष जनशक्ति आवश्यकता पर्दछ, सो थाहा पाउन कठिन छ । कुनै पनि देशलाई आर्थिक विकासको कुन अवस्थामा प्रवेश गर्दा कति मानवीय पूजी आवश्यक पर्दछ भन्ने कुराको पनि यकिन गर्न समस्या हुने गर्दछ । मानवीय पूजी निर्माणको दरकति हुनु पर्दछ, सो कुरा पनि थाहा पाउन गाहो हुन्छ । कुन समयमा र कति मात्रामा कस्तो शिक्षामा लगानी गर्नु पर्दछ, सो कुरा पनि थाहा पाउन सकिंदैन । शिक्षामा गरिएको लगानीबाट प्राप्त प्रतिफल कसरी मापन गर्ने? अल्पविकसित देशहरूमा जनसंख्या वृद्धि अत्यधिक हुनु र विकासोन्मुख मुलुकहरूबाट क्षमतावान व्यक्तिहरू कामको खोजीमा अन्य राष्ट्रमा जानु वा प्रतिभा पलायन हुनुले समस्या खडा भएको हुन्छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण तथा सीपमूलक कार्यमा जनता गरिब भएका कारण लगानी गर्न सक्दैन । देशमा विद्यमान मानव शक्तिलाई देशको सरकारले सदुपयोग गर्न सकेको हुँदैन । विकासोन्मुख राष्ट्रहरू गरिब भएको कारण मानवमाथि बढी भन्दा बढी लगानी गर्न नसकेको देखिन्छ । अल्पविकसित देशमा मानवीय पूजी निर्माणको लागि पूजीको आवश्यकता अपरिहार्य छ । यसको विपरीत यी देशसाग वित्तीय साधनहरूको कमी छ । त्यसमा पनि भएको साधनसमेत अत्यधिक रूपमा उपयोग हुन नसकी खेर गझरहेको छ । मानवीय पूजी निर्माणको लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषणमा लगानी गर्नको लागि धनराशी आवश्यक हुन्छ । तर, अल्प विकसित देशहरूमा मानवीय साधनमा पर्याप्त रूपमा खर्च गर्न साधनको कमी हुन्छ । मानविक गरिब हुनाले आफैले यसको व्यवस्था पनि गर्न सक्दैनन् । मानवीय पूजी निर्माणमा तालिमको निकै महत्वपूर्ण रहन्छ । तर, विकासोन्मुख देशहरूमा तालिम नीतिको स्पष्टताको कमी, तालिमको आवश्यकताको ठोस मूल्यांकनको कमी, औपचारिक तालिम संरचनाको सुदृढीकरणमा पर्याप्त ध्यान न दिनु, पेशागत प्रशिक्षणको कमी, तालिममा सहयोगी सामग्री र भौतिक सुविधाको कमी, तालिमको लागि कमजोर बजेट व्यवस्था आदि समस्या रहेको देखिन आउछ ।

प्रजातान्त्रिक शासन व्यवस्थामा राजनीतिज्ञहरू आ-आफ्नाक्षेत्रका जनताहरूसाग विभिन्न किसिमका बाचा बन्धन गरी बहुमत हासिल गरेर सत्तामा आएका हुन्छन् र सत्ता प्राप्तिपछि बाचा बन्धन पूरा गर्न उनीहरूबाट नै नीतिहरू तर्जुमा गर्ने कार्य गरिन्छ । यसरी राष्ट्रिय माग एवं आवश्यकता भन्दा अलग प्रकृतिका निर्वाचकीय प्रतिबद्धता अनुरूपका नीतिहरू पनि बन्दछन् । यसरी बनेका नीतिहरूको कार्यान्वयन मूल्यांकन गर्दा परिणाम हरून कारात्मक पनि देखिन सक्छन् । नीति मूल्यांकनमा आर्थिक अवरोध पनि विशेष समस्याका रूपमा रहेको हुन्छ । खासगरी राजनीतिज्ञ एवं प्रशासकहरू नीति तर्जुमा र कार्यान्वयन तर्फ नै बढी ध्यान केन्द्रित गर्ने गर्दछन् । यसका लागि साधन र स्रोतको अभाव रहन दिइनन् । तर मूल्यांकनका लागि भने छुट्टै साधन र स्रोतको व्यवस्था नै नहुने र व्यवस्था भए पनि अपर्याप्त मात्रामा हुने गर्दछ । यस अवस्थामा मूल्यांकन जस्तो

जटिल कार्य, समयजन्य, प्रविधिगत र विश्लेषणपरक कार्य साधन र स्रोतको अभावमा केवल औपचारिक मात्र हुने स्थिति रहन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री :

- Four writers, handbook of Rural Development Policies, Strategies and Rural Urban Linkage, Sujata Prakashan, Kathmandu, Edition 2009 ।
- गम्भीर बहादुर हाडा, नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक विकास संस्करण २०६१ ।
- गम्भीर बहादुर हाडा, ग्रामीण विकास नीति तथा विधिहरू (Rural Development Policies and Strategies, दीक्षान्त पुस्तक भण्डार, कीर्तिपुर, काठमाडौं, संस्करण २०६२, आश्विन ।
- गम्भीर बहादुर हाडा, ग्रामीण अर्थशास्त्र (Rural Economics), बृहस्पति पुस्तक प्रकाशन, चाबहिल, काठमाडौं, प्रथम संस्करण २०६५, माघ ।
- सिद्धराज भट्ट, श्यामदाहाल, विष्णुकुमारी अधिकारी, विकास तथा योजना अर्थशास्त्र, कैष्ट पब्लिकेशन, २०५६ ।
- शासन प्रणाली, शासकीय सुधार, पब्लिकेशन एण्ड एड भरटाइजिङ प्रा.लि. र प्रशासनिक सुधार मासिक, २०७० / ०७१
- सार्वजनिक नीति विशेषाङ्क नेपाल, वर्ष ४४, अंक २, पूर्णाङ्क १६६, असोज / कात्तिक २०७१
- नारायण बेल्बासे, प्रकाशमणि शर्मा, कैदार खड्का, असल शासन (स्रोत सागालो), प्रो पब्लिक, २०५८, काठमाडौं ।

विश्वको सबैभन्दा अग्लो स्थानमा अवस्थित हुलाकः एक परिचय

दिवाकर देवकोठा^४

विश्व प्रसिद्ध प्रशारण संस्था विविसिको जून ७, २०१८ को अनलाईन संस्करणमा सन्दिपा दत्ताले लेखेको एउटा लेखमा भारतको हिमाञ्चल प्रदेशको दुर्गम स्थानमा अवस्थित सिप्ती उपत्यकाको हिकिम गाउँको हुलाकलाई संसारको सबै भन्दा अग्लो ठाउँमा रहेको भनी दावा गरेकी छन् । यो दावा उनले उक्त हुलाक भवनमा टागिएको साईन वोर्डमा World's Highest Post Office at 4444 meter लेखिएको वाक्यलाई आधार बनाएकी छन् (हेर्नु होस तलको तस्वीर) ।

नेपालमा संसारकै उच्च भूभाग रहेकाले उल्लेखित उचाई वा सो भन्दा माथि पनि नेपालमा हुलाक रहेको हुन सक्ने सम्भावना भए पनि यो लेख लेखदासम्म भारतीय हुलाकको दावालाई चुनौती दिन सक्ने कुनै भरपर्दो स्रोत सम्पर्क गरिएका हुलाकहरुवाट उपलब्ध हुन नआए पछि खोज गर्दै जादा फेला परेछ भने अर्को लेख उल्लेख गरिनेछ । स्मरणीय छ नेपालमा ढोल्पाको ४०८० मिटर उचाईमा रहेको 'धो ताराप' संसारकै सबै भन्दा उच्च ठाउँमा रहेको मावनवस्ति हो । तर त्यहाँ हुलाक छैन् । विज्ञ पाठकहरुलाई कुनै जानकारी भएयो पड्तिकारलाई जानकारी गराई दिन अनुरोध गर्दछु । त्यतिवेला सम्म विश्वको सबै भन्दा अग्लो ठाउँमा रहेको भनिएको यस हिकीम हुलाकको वारेमा प्रस्तुत छ, यो सामग्री ।

^४ पुर्व महानिर्देशक, महिला विकास विभाग

शाखा हुलाकको रूपमा हिक्कीम हुलाकको स्थापना सन् १६६३ मा भएको हो । हाल यो हुलाकमा पोष्टमास्टरको रूपमा रिन्चे छेरिङ्ग कार्यरत छन् । उनी यो हुलाक स्थापना भए देखिनै यही छन् । उनी भन्छन् ‘यो ठाऊसम्म कुनै सङ्कमार्गले नछोएको हुदाडाक वोकेर ल्याई न्छ । यस हुलाकमा दुई जनाडाक वाहक छन् । उनी हरुले प्रत्येक दिन उच्च भज्याड तथा भिरालो वाटो ४६ किलोमिटरको दुरी पार गरि सिप्ती उपत्यकाको सदरमुकाम काजावाट डाक वोकेर आयात निर्यात गर्छन् । त्यो डाक ‘काजा’ भन्ने ठाऊवाट वसमा ढुवानी गरी हिमाञ्चल प्रदेश साग छुने सङ्कमार्ग भएर गन्तव्य हुलाक सम्म पुर्याई न्छ । हिउदमा अत्यधिक जाडो हुने भएकाले डाक आदान प्रदान बन्द हुन्छ ।’ हिक्कीम हुलाकले सेवा पुर्याउने नजिकका चार पाच गाउँहरुमा जनसंख्या ज्यादै पातलो तथा घरहरु छरिएर हरहे का छन् । त्यहाँ अहिले सम्म दुरसंचारको पुगेको छैन । हुलाक नजिकको ‘कोमीक’ नामको गाउँ ४,५०७ मिटरको उचाईमा अवस्थित छ । यो गाउँमा जम्मा १३ घरघुरी छन् । एउटा विद्यालय छ, जम्मा ५ जना विद्यार्थीले अध्ययन गर्छन् । एउटा १००० वर्ष पुरानो वौद्ध गुम्बा छ । गाउँमा एउटा सानो कृषियोग्य टार छ जहाँ वर्षमा जौ र हरिया केराउ मात्र उब्जन्छ ।

सिप्ती उपत्यकाका गाउँ वस्तीहरु हिउदमा अत्यधिक जाडो तथा भारी हिमपातका कारण वर्षको ६ महिनावाहिरी संसारवाट अलग्गीन पुग्ने मात्र होइन गाउँका मानिसहरुलाई नजिक हिड्डुल गर्न पनि असम्भव हुन्छ । तरयस्ताबाधाहरुले सिप्ती उपत्यकाका मानिसहरुको जागरलाई कत्तिपनि असर पुर्याउदैनन् । हिक्कीम गाउँ नजिक अर्को गाउँमा वस्ने एक जना महिलालाई सोध्दा उनले यी चुनौतीका वावजुद पनि उनी हरुको जीवन शान्तिपूर्ण रहेको वताउछिन् ।

हिक्कीमका मानिसहरुको जीवन वृद्ध धर्मवाट प्रभावित छ । सिप्ती उपत्यकामा भारतका सबै भन्दा पुराना

वौद्ध गुम्बा हरु छन् । यहाको सर्वेभन्दा ठुलो गुम्बा 'की गुम्बा' हो । ४, १६६ मिटर अग्लो डाढामा अवस्थित यो गुम्बावाट यहा भएर वग्ने सिप्ती नदिको सुन्दर दृश्य देख्न पाईन्छ ।

त्यो क्षेत्रमा भ्रमण गर्ने पर्यटक र स्थानीय तथानजिक गाउँका मानिसहरु ले खास गरिपोष्टकार्ड पठाउन प्रयोग गर्छन् ।

सन्दर्भ सामग्री :

- हुलाक सेवा ऐन, २०१६
- हुलाक ऐन नियमावली, २०२०
- हुलाक बचत बैंड कार्य सञ्चालन निदेशिका, २०७३
- विभिन्न अङ्कहरु हुलाक पत्रिका
- www.postalservice.gov.np

"Addressing the world- An address for everyone"
Global initiatives

हुलाक बचत बैंक

हरि प्रसाद गैरे ^४

परिचय

नेपालका दुरदराज ग्रामिण क्षेत्रमा छरिएर रहेको सानो तिनो रकमलाई बचत गर्ने बानीको विकास गराई जम्मा भएको रकमलाई राष्ट्र निर्माण मा प्रयोग गर्ने उद्देश्य का साथ आ.व. २०३३ / ३४ देखि सञ्चालन मा रहेको हुलाक बचत बैंक सरकारको निशान छाप प्रयोग गर्ने एक मात्र बैंक हो। हुलाक सेवा ऐन २०१६ को परिच्छेद (८) (क) मा बचत बैंक सम्बन्धी व्यवस्था ४२ (क) र ४२ (ख) मा उल्लेख भए अनुसार साथै हुलाक बचत बैंक नियमावली, २०३३ ले हुलाक बचत बैंकलाई व्यवस्थित गरेको पाइन्छ। आ.व. २०६० / ६१ सम्म घाटामा रहेको यो बैंक सोहि समयबाट सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय अन्तर्गत मा स्थायी कर्मचारीलाई ऋण लगानी गर्ने निर्णय सागै नाफामा जान सुरुवात भएको देखिन्छ। हुलाक बचत बैंक हुलाक सेवाले उपलब्ध गराउने सेवा मध्यका वित्तीय सेवा अन्तर्गत पर्दछ। वित्तीय समावेशीकरण का लागि हुलाक बचत बैंक एउटा माध्यम बन्न सक्छ। बेलायत बाट सन् १८६९ देखि सर्वप्रथम हुलाक बचत बैंक शुरुवात भएको पाइन्छ। सन् १८७५ देखि जापानमा शुरुवात भएका हुलाक बचत बैंक संभवत एसिया र विश्वकै सर्वोत्कृष्ट बैंक रहेको पाइएको छ।

हुलाक बचत बैंकको विशेषता

- व्याज आर्जनमा कुनै पनि किसिमको कर नलाग्ने,
- रु १०० मा खाता खोली न्यूनतम मौज्दात पनि रु १०० भए हुने,
- निशुल्क चेक बुक पास बुक पाइने,
- खाता सजिलैसाग खोल्न सकिने,
- नेपाली नागरिकहरुले खाता खोल्न र खातामा रकम जम्मा गर्न सक्ने,
- गोपनियता कायम राखी सेवाग्राहीको मन मस्तिष्कमा रहेको,
- प्रत्येक महिनाको अन्त्यमा ब्याज गणना गरिने र गणना गरिएको ब्याज आ.व. को अन्त्यमा पुऱ्जिकृत गरिने,
- पूर्णतया सरकारी स्वामित्वमा रहेकोले भरपर्दो विश्वासिलो र सेवामुलक सरकारी बैंक,
- निशुल्क रूपमा खाताको विवरण प्राप्त गर्न सकिने,
- दुई वा दुई भन्दा बढी व्यक्तिको नाममा संयुक्त खाता खोल्न सकिने,
- पूर्ण कम्प्युटराइज्ड प्रणाली भएको हुनाले Statement तुरुन्त प्राप्त गर्न सकिने,
- न्यूनतम रु ५० जम्मा गर्न सकिने,

^४ हुलाक अधिकृत, जि.ह.का. गुलमी

हुलाक बचत बैङ्गमा खाताको प्रकार :

१. हुलाक बचत बैङ्ग नियमावली २०३३, नियम ४ अनुसार बचत बैङ्गमा देहायअनुसार बचत खाता मात्र खोल्न सकिने व्यवस्था गरिएका छ ।
  - क. व्यक्तिगत खाता सबै नेपाली नागरिकले आफ्नो नाममा आफूलाई पायक पर्ने बचत बैङ्गमा खाता खोल्न सक्नेछन् । तर एउटा व्यक्तिको नाममा एउटा बैङ्गमा एकभन्दा बढी खाता खोल्न सकिने छैन व्यक्तिगत खाता अन्तर्गत निम्न अनुसारका खाताहरु रहनेछन् :
    - अ) साधारण बचत खाता १६ बर्ष मुनिका नाबालक नेपाली नागरिक र ७० बर्ष माथिका जेष्ठ नेपाली नागरिक बाहेक अन्य नेपाली नागरिकका नाममा खोलिएका खाता साधारण बचत खाता हुनेछन् ।
    - आ) जेष्ठ नागरिक बचत खाता ७० बर्ष भन्दा बढी उमेर भएका नेपाली नागरिकका नाममा खोलिएका खाता जेष्ठ नागरिक बचत खाता हुनेछन् । यस प्रकारको खातामा बचत बैङ्गले समितिको सिफारिसमा विशेष व्याजदर लगायतका अन्य सुविधा प्रदान गर्न सक्नेछ ।
- ख. संयुक्त बचत खाता दुई वा दुई व्यक्तिभन्दा बढी व्यक्तिहरुको संयुक्त स्वामित्व रहने गरी वा कुनै संघ संस्थाका एकभन्दा बढी पदाधिकारीको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुने प्रकारका खाता संयुक्त खाता हुनेछन् ।
- ग. नाबालक बचत खाता १६ बर्ष नपुगेका नाबालक नेपाली नागरिकका नाममा निजको आमा बाबु संरक्षक वा अभिभावकको संरक्षकत्वमा खोलिने खाता नाबालक बचत खाता हुनेछन् ।

खातामा रहने रकमको अधिकतम हद :

नियमावलीको नियम ६ को अधिनमा रही बचत बैङ्गमा खोलिएको एउटा खातामा राखिने रकमको अधिकतम हद निम्न अनुसारको हुनेछ :

- गोश्वारा हुलाक बचत बैङ्ग काठमाण्डौमा रु १५,००,००० / -
- हुलाक निर्देशनालय र जिल्ला हुलाकमा रु १०,००,००० / -
- अधिकृत स्तरको कर्मचारी प्रमुख भएको ईलाका हुलाक कार्यालयमा रु ५,००,००० / -
- अन्य ईलाका हुलाक कार्यालयहरुमा रहेको बचत बैङ्गमा रु २,००,००० / - सम्म मात्र ।

लगानी सम्बन्धि व्यवस्था

हुलाक बचत बैङ्गमा जम्मा भएको रकम निम्नानुसार लगानी गर्ने गरिएको छ । केन्नीयधनादेश कार्यालय मार्फत विभागबाट लगानीको लागि अनुमति प्राप्त गरेका बचत बैङ्गले आफ्नो जिल्ला अन्तर्गतका कार्यालयका कर्मचारीहरुमा मात्र ऋण लगानी गर्न सक्नेछन् । तर गोश्वारा हुलाक कार्यालय काठमाण्डौ र जिल्ला हुलाक कार्यालय ललितपुरले भने केन्नीय कार्यालयका कर्मचारीहरुलाई तोकिएको शर्तका अधिनमारहि लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था छ ।

लगानीको किसिम

न्यूनतम रुदश हजार एक बर्षमा १२ किस्ता तिर्ने गरी अधिकतम रुचार लाख पचास हजार सम्म ६ बर्षमा ७२ किस्ता तिर्ने गरी लगानी गर्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । हुलाक बचत बैंडमा रहेको जम्मा रकम केनीय धनादेशको स्वीकृतीमा क वर्गको बढी व्याज दिने बैंडमा समेत मुद्दति र वचत खातामा राखेर व्याज प्राप्त गर्ने गरीएको छ ।

हुलाकले के गरेको छ त ?

- सबै हुलाकहरुमा कम्प्युटर, प्रिन्टर, Power back up, इन्टरनेट व्याक अप बचत बैंडको सफ्टवेयर विकास गरी क्रमशः कम्प्युटराइज्ड गरिएछ ।
- विभिन्न प्रकारका तालिम प्रदान गरिएको छ । हुलाक प्रशिक्षण केन्द्रबाट समेत बचत बैंडलाई तालिम साग जोडिएको छ ।
- बचत कर्तालाई दिने व्याजदर र ऋण लगानीबाट लिइने व्याजदरमा व्याज लिने दिने विचको Spread Rate ५५% कायम गरीएको छ ।
- कुल लगानी कुल निक्षेपको ७०५% पुऱ्याइएको छ ।
- लगानीको दायराबढाई अतिरिक्त हुलाकका कर्मचारीलाई नोकरीको धितोमा रु१५०००/- रु२५०००/- र रु४००००/- को ऋण सुविधा प्रदान भएको छ ।
- बचत बैंडमा काम गर्ने कर्मचारीलाई ६ करोड भन्दा कम निक्षेप भएको हुलाकमा २ जनार ६ करोड भन्दा बढी भएको हुलाकमा ३ जनालाई १५% व्याजदरमा सहुलियत ऋण प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

हुलाक बचत बैंडका सबल पक्षहरु :

- खाता खोल्न र रकम जम्मा गर्न सरल,
- निक्षेपकर्ता हुलाक उपर्युक्त व्याज वृद्धहरुलाई थप १५% व्याज प्रदान गरिएको,
- सरकारी लोगोको कारण जन विश्वास बढादो,
- सानोतिनो रकम जम्मा गरी बचत गर्ने बानीको विकास गराएको,
- देशभरीको सञ्जालका कारण ग्रामिण क्षेत्रसम्म बैंड सेवा पुऱ्याउन सफल,
- ऋण लिने कर्मचारीलाई ऋण तिर्नको लागी किस्ताबन्दीको सुविधा,
- कर्मचारीलाई ऋण प्रवाह गर्दा धितो राख्नु नपर्ने,
- सहुलियत व्याजदर,
- वचत कर्ताको आर्जित व्याजमा कर नलाग्ने,

हुलाक बचत बैंडका दुर्बल पक्षहरु :

- सरकारी कार्यालय भएकोले कर्मचारीतन्त्रका अवगुणहरु रहने,
- समय सापेक्ष नीति नियममा परिमार्जन गरी अभ्यावकारी रूपले व्यवसायिक बनाई अगाडि बढाउन नसकिएको,

- बचत बैङ्कहरुको उचित तरीकाले अनुगमन र निरीक्षण नभएको,
- कतिपय स्थानमा पुरानै भौतिक संरचना बचत बैङ्कमैत्री स्थान अभावका कारण सेवा प्रवाहमा कठिनाइ,
- हुलाक बचत बैङ्कको प्रचार प्रसार आफ्नो बारेमा जानकारी दिन नसकेको,
- अन्य बैङ्कसाग प्रतिस्पर्धा गरी आफ्नो सेवालाई प्रतिस्पर्धि र आत्मनिर्भर बनाउन नसकेको,
- आधुनिकबैङ्कप्रणालीसागआबद्ध।CTATMABBSआधुनिकविधुतियप्रणालिकोव्यवस्थागर्ननसकेको,
- सम्बन्धित विषय र सम्बन्धित सेवाको कर्मचारी नभइ निजामति कर्मचारीले नै संचालन गरेको,
- व्यवसायिक र प्रतिस्पर्धी बनाउने तालिम उत्प्रेरकको पाटो कमजोर भएको,
- सरकारले हुलाक सेवाको व्यवसाय एकिन गर्न नसकेको, सेवा हि परमो धर्म,
- बैङ्क मान्यता व्यवहार र सिद्धान्त अनुसार चल्न नसकेको,
- बैङ्क सञ्चालन गर्नको लागि कर्मचारीहरुलाई समयानुसार तालिम सञ्चालन,
- थप उत्प्रेरणा प्रोत्साहनको सुविधा विस्तार गरी समय अनुरूप छितो छरितो
- गुणस्तरीय सेवा दिन नसकेको ।

नयानयाकार्यक्रमहरुअगाडिबढाउने, कर्मचारीहरुलाई समयसापेक्षतालिमदि बैङ्कलाई गुणस्तरीय छिटो छरितो भरपर्दो र सुलभ बनाउन प्रयास गर्ने, समय सापेक्ष ऐन, नियमावलीमा परिवर्तन गरी लगानीको क्षेत्र विस्तार गर्ने, अत्याधुनिक बिधुतिय उपकरणहरुको विस्तार गर्ने बचत बैङ्क सञ्चालन गर्न उपयुक्त भवन बनाइ काउण्टर सेवालाई भरपर्दो, सुरक्षित, व्यवस्थित र मयादित बनाउनुपर्ने, हुलाक बचत बैङ्कको नाम बचत बैङ्क र केन्तीय धनादेश कार्यालयको नाम परिवर्तन गरी केन्तीय बचत बैङ्क राख्ने, मूल्याङ्कन अवलोकन र अनुगमन पक्षलाई सक्षम सबल र पारदर्शी बनाउने, उचित पुरस्कार र दण्ड सजायको व्यवस्था गर्ने, सरकारी निकायहरुको कारोबार यही बैङ्कमार्फत अनिवार्य रूपले गर्न लगाउने, बचत र लगानीको दायरा फराकिलो बनाउनुपर्ने, जनतालाई यस बैङ्कप्रतिको विश्वास दिलाउन नयानयाकार्यक्रमहरुअगाडिबढाउने, विज्ञहरुको एक सल्लाहकार समिति गठन गर्ने, अन्य वाणिज्य बैङ्कहरुले व्याज दर बढाइरहेको अवस्थामा हुलाक बचत बैङ्कले दिने व्याज घटाउन नहुने, दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने परम्परागत कार्यशैलीलाई नया शैलीमा लगाउनुपर्ने, बचत बैङ्क सञ्चालन भएका ठाउहरुमा उचित सुरक्षा व्यवस्था मिलाउनुपर्ने, हुलाक कार्यालयमा कार्यरत जनशक्तिलाई केहि थप सेवा सुविधा वृद्धि गरेर कार्य उत्प्रेरणा जगाउने, साधन र स्रोतहरुको समुचित व्यवस्था गरिनुपर्ने, व्याज दरलाई समयसापेक्ष परिवर्तन गर्नुपर्ने, खातामा जम्मा गरिने रकमको निश्चित हद न तोक्ने, तोकिएको रकम भन्दा बढी रकम भिक्नुपर्व सूचना दिनुपर्ने व्यवस्था हटाउने, हुलाक बचत बैङ्क सल्लाहकार समिति बढी सक्रिय रहनुपर्ने, बैङ्कबाट रकम भिक्न सजिलो प्रक्रिया अपनाउने आदि कुराहरुमा ध्यान दिनसके हुलाक बचत बैङ्कको भविष्य उज्ज्वल हुनेछ ।

निष्कर्ष

हुलाक बचत बैङ्कप्रति जनताको विश्वास कायमै छ । परिवर्तित समयमा निजी क्षेत्रमा रहेका बैङ्कहरुको सेवा प्रवाहमा दिन प्रति दिन आधुनिक पन देखाउदै जाने र हुलाक बचत बैङ्क परम्परागत स्थितीमा रहिरहने हो भने आगामी दिनमा हुलाक बचत बैङ्कले जनताको विश्वास गुमाउदै जाने निश्चित छ तसर्थ हुलाक बचत

बैङ्कको सुधारका लागी तत्कालै कार्ययोजना बनाइ अगाडी बढ्नु पर्ने देखिन्छ । हालको बजेटको बुदामा बचत बैङ्क खारेज गर्ने भन्ने तर केही नगर्ने हो भने बचत बैङ्कको औचित्य हुदैन । कि व्यवसायिक रूपमा अगाडि बढ्ने होइन भने औचित्य प्रमाणित गर्नुपर्छ । हुलाक बचत बैङ्कलाई अहिले बन्धक बनाइएको छ (अनिर्णयकोबन्दी) ग्रामिणक्षेत्रसम्म आफ्नो सेवा विस्तारको सञ्जाल फैलाएर आधुनिकताको पर्खाइमारहेको हुलाक बचत बैङ्क धेरै चुनौती सहेर पनि सञ्चालनमा रहेको छ । आफ्नो उज्ज्वल भविष्यको उत्साह र उमड्न लिएर उभिएको यस बैङ्कलाई सरकारी बैङ्कको रूपमाविकास गर्न सकेयसले नया फड्को मार्न सकथ्यो र निजी क्षेत्रका अन्य बैङ्कहरूसंग प्रतिस्पर्धीको रूपमाखरो उत्रन सकथ्यो । सक्षम, चुस्त, दक्ष कर्मचारीको व्यवस्था गरी निजी क्षेत्रसंग प्रतिस्पर्धी हुन सक्ने गरी यस बैङ्कलाई सञ्चालन गर्नुपर्ने चुनौती हाम्रो सामु छ । अझै पनि सेवार सुविधाको पहुच राम्रोसंग अगाडि बढाउन सकेको अवस्था छैन । तसर्थ, हुलाक बचत बैङ्कको महत्व र आवश्यकता दिन प्रतिदिन बढ्दै जाने विषयमा कसैको दुई मत छैन । सक्रिय नेतृत्व, तुरुन्त निर्णय आधुनिक प्रविधि कर्मचारीलाई उत्प्रेरणा सरकारी कारोबार र सेवा बचत बैङ्कबाट गर्ने गरी ईच्छा शक्ति हुने हो भने बचत बैङ्कको भविष्य उज्ज्वल छ ।

सन्दर्भ सामाग्री

- हुलाक सेवा ऐन, २०१६
- हुलाक ऐन नियमावली, २०२०
- हुलाक बचत बैङ्क कार्य सञ्चालन निदेशिका, २०७३
- विभिन्न अङ्गहरू हुलाक पत्रिका
- www.postalservice.gov.np

**POSTAL SERVICES :
STAY CONNECTED**

हुलाक सेवा-सम्भाना, बिर्सना

सुधा रेजरी *

पृष्ठभूमि

हुलाक सेवा सूचना तथा सञ्चारको पुरानो माध्यम हो । परापूर्व कालदेखि पशुपंक्षी जस्तै परेवा, घोडा आदि मार्फत सूचना आदान प्रदान गरिन्थ्यो । तर प्रत्यक्ष रूपमा मानिसलाई नै परिचालन गरी सूचना आदान प्रदानलाई अभबढिविश्वासिलो, भरपर्दोरअनुमानयोग्य बनाउन आधुनिक हुलाक सेवाको शुरुवात भएको हो । नेपाली भाषामा व्यापक प्रयोग हुने हुलाक शब्द अरवी भाषाको उलाक बरिद (घोडे डाक) बाट आएको मानिन्छ । अरवतथा भारततिर प्राचीन समयदेखि सूचना आदान, प्रदानको कार्य विशेषतह घोडचढी सैनिकबाट हुने गरेको हुनाले उलाक बरिद प्रचलनमा रहेको तर्फ इंगित गर्दछ । चौधौ शताब्दीमा भारतमा उलाक बरिदको साथै पैदल बरिद (पैदल डाक) समेत चलन चल्तीमा रहेको पाइन्छ । हुलाक सेवा सूचना आदान प्रदानको माध्यम भएको हुआदा हरेक मुलुकले आफ्नो आवश्यकता, दायरा तथा सामाजिक प्रचलनको आधारमा सूचना प्रवाह गर्ने शैली विकास गरेको तथा कालान्तरमा यहि सूचना प्रवाह हुलाक सेवाको रूपमा संगठित, व्यबस्थित हुदै गएको पाइन्छ । आगन्तुक शब्द भएपनि हुलाक आज नेपाली पनको शब्द बनिसकेको छ । सामान्य जनताको लागि गाउमा कटवाल मार्फत, राजा महाराजाको लागि राजदूत मार्फत सूचना पुऱ्याउने प्रचलनलाई हुलाक मार्फत सबैको साभा बनाइएको छ । कागजपत्र र डाक बाहेक पुलिन्दा, बिमा लगायत आर्थिक सेवा विकास गरेर अहिले सूचना मात्र नभई व्यबसाय गर्ने थलोको रूपमा समेत हुलाक अधि बढ्दै छ । मुलुक अनुसार सेवा प्रवाह गर्ने मापदण्ड फरक भएको, जनताको स्तर अनुसार अपेक्षा पनि फरक भएको हुआविश्वभरिका हुलाकको लागि न्युनतम मापदण्ड निर्धारण गरिहुलाक संस्थालाई नै विशेष सङ्गठनको रूपमा अगाडी बढाउने र हुलाक सेवाको निरन्तर सुधार, सुदृढीकरण, सहयोग, सहकार्य र समन्वय बढाउन छाता सङ्गठनको रूपमा विश्व हुलाक संघको स्थापना समेत भएको छ ।

शाहकालीन हुलाक सेवा

प्राप्त भएका आधिकारिक दस्तावेज अनुसार हुलाकको स्थापना वि.सं. १६३५ मा भएको हो । त्यस भन्दा पहिले थाप्लेर कागते हुलाकको रूपमा प्रचलनमा रहेको पाइन्छ । पृथ्वीनारायण शाहकै पालामा युद्धको लागि रसद पानी बोक्ने गरी थाप्ले हुलाकर चिठी, पत्र, समाचारका लागि कागते हुलाकको व्यबस्था थियो । नेपाल एकीकरणको ऋममा युद्धरत विभिन्न स्थानबाट राजधानी सम्म सूचना प्रवाह गर्न तथा विजय प्राप्त गरेका राज्यमा आफ्नो पकड जमाइ राख्न सूचनाको आवश्यकता महशुस गरेर सेनामा नै सञ्चार समूह गठन गरिएको पाईन्छ । सैनिक जवानकै एक टुकडी बनाई सो समूहलाई सञ्चारको जिम्मा दिइएको थियो । सैनिकहरूले २४ घण्टामा ८ घण्टा सूचना प्रवाहका लागि समय छुट्ट्याउनु पर्ने नियम समेत बनाइएको थियो । सरकारी सूचना बोक्ने ऋममा सर्वसाधारणको समेत आवश्यकता र मनोभावना बुझी आम जनताको समेत सूचना प्रवाह गर्ने दायित्व तिनै सैनिकलाई दिइएको थियो । यसरी ऐतिहासिक ऋम नियाल्ने हो भने नेपाली सेना नै नेपालका पहिलो हुलाकी हुन आउदछन् ।

* प्रशिक्षक, हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र

सैनिकबाट चिठीपत्र बोक्ने ऋममा नागरिकसागको बद्दो अन्तर्कृया हुन पुगेको हुआ त्यसले सैनिक विडोहर सरकार प्रति समेत संकट सिर्जना हुन सक्ने महशुस गरेर पछि गैरसैनिक कर्मचारी छनोट गरी तिनैलाई हुलाकको जिम्मेवारी दिइयो ।

थाप्लामा बोकेर सरसामान पुर्याउने हुलाक भएर नै थाप्ले हुलाक नामाकरण गरिएको हुन सक्छ । थाप्ले हुलाक अन्तर्गत सामान पठाउदा हुलाकी साथसाथै अनुगमनकर्ता, सुरक्षानिकाय पनि सागै हिड्थे । बाटोमा आईपर्ने समस्याको पूर्व पहिचान हुने गर्दथ्यो । हुलाकीहरु समान लिएर आउदैछन् भनेर स्थानीय सरकार र प्रशासनिक केन्द्रमा पहिले नै खवर गरिन्थ्यो । हुलाकीलाई बास बस्ने ठाउको समेत पूर्व बन्दोवस्त हुन्थ्यो । थाप्ले हुलाकले रसद पानी, हातहतियार, सिक्काकाअलावा बिरामी, कैदीतथा लाहौसा जाने वकिलका कागज दस्तावेज समेत बोक्ने गर्दथे । आफ्नै शैली, आफ्नै आवश्यकताले सृजित सो हुलाकले जनता र भूगोललाई एकीकरण गरेको थियो । युद्धकाल र राष्ट्रिय संकटका वेलामा सर्वसाधारणले समेत थाप्ले हुलाक बोक्नु पर्ने अनिवार्यताथियो । जसले गर्दा हुलाकमा नागरिकको पनि अनिवार्य योगदानको रसाखेदारी ताको अवधारणा ल्याएको देखिन्छ । चिठीपत्र सूचनाको माध्यमबाट मात्र प्रवाह गर्नको लागि कागते हुलाक प्रयोग हुने गर्दथ्यो । अहिलेको परिपेक्ष्यमा बुझदा थाप्ले र कागते हुलाकलाई विशिष्ट सेवाको आधारस्तम्भको रूपमा लिन सकिन्छ । ती पुराना व्यबसायिक हुलाकका रूपहरु हुन् । अहिलेको Ems/Parcel सेवा जस्तै कागते र थाप्ले हुलाक भन्दा पहिले सर्वसाधारणको लागि लौरी हुलाक पनि प्रयोग हुने गरिएको पाइन्छ । चिठीपत्रमा ठेगाना लेखेर लौरोमा बाधेर मूल सडकमा छोडिने, उल्लेखीत ठेगाना भए तिर जानेले आफुलाई पायक पर्न ठाउसम्म लगि दिने र मूल सडकमा लौरो बाधेर नै छोडिदिने । त्यस भन्दा अगाडी अरुले पनि त्यसै गरि अगाडी बढाई ठेगानासम्पुग्ने गर्दथ्यो । लौरोमा बाधेर पुग्ने भएकोले सो हुलाकलाई लौरी हुलाक भनिन्थ्यो । यसरी हेर्दा नेपालमा हुलाक सेवाको अस्तित्व निकै पहिले देखि भए पनि संगठनात्मक रूपमार औपचारिक रूपले कहिले सुरु भयो भन्ने स्पष्ट छैन । वि.सं. १८८६ मा दैलेखको कोलखोलामा तत्कालिन राजाबाट डाक बोक्ने व्यबस्था बारे भएको लालमोहर र वि.सं. १८६९ सालमा विष्णुमती देखि महाकाली सम्म हुलाक जान्ने जाचकी खटाइएको तथ्यबाट तिनताका पनि डाकमा नियमित तार शिघ्रता ल्याउन आवश्यक प्रबन्ध भईसकेको कुरो छर्लङ्ग हुन्छ ।

राणाकालीन हुलाक सेवा

वि.सं. १६३५ तिर डाक परिवहनको लागि तीन मुख्य लाइन थिए: काठमाडौ-बैतडी, काठमाडौ-पश्चिम नगर र काठमाडौ-हनुमाननगर । यिनै मुख्य लाइनलाई आधार मानी देश भरी डाक परिवहन मार्ग निर्माण गरिएको थियो । वि.सं. १६३८ को सनदमा गोस्वारा हुलाक लेखिएको हुआ देशभरी अरु पनि हुलाक रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । राजस्व तिर्ने माध्यमको रूपमा नेपालको आफ्नै टिकट प्रकाशन हुन थालेको हो । १, २, ४ आनाका टिकट पहिलो पटक प्रकाशन गरिएको थियो । वि.सं. १६४४ मा सेवालाई अभ बढी सस्तो पारी सुलभ गराउन हुलाक पत्रहरु समेत व्यवहारमा ल्याईएको थियो । आफ्नै टिकट छापिदा पनि बाहिरी दुनियाले मान्यता न दिएको हुआ चिठीपत्र आदान प्रदानको काम देशभित्र मात्र सिमित थियो । त्यसै गरी वि.सं. १६५७ सालमा बैरङ्ग सेवा सुरु भयो । डाक बोकाउने काम ठेकेदारी प्रथामा आधारित थियो हुलाकीहरुलाई ज्यालाको रूपमा जग्गा दिईन्थ्यो । तर ती खेत खाने हुलाकीबाट राम्रो काम न चलेको हुआ १६७० बाट तलब

दिई डाक बोकाउने कार्य शुरुवात भयो । वि.सं.१६७७ को सनद अनुसार नेपालमा ५७ हुलाक कार्यालय थिए । वि.सं १६८६ को खड्ग निशाना तोक सदरवाट धनादेश सेवा चालु गरिएको थियो । वि.सं.१६८६ को खड्ग निशाना सनदमा हुलाकको नियमिततार चुस्तताको लागि विशेष व्यवस्था गरिएको थियो । हुलाकको कारिन्दा भर्ना गर्दा स्थानीयलाई प्राथमिकता दिने, डाक लैजाने बाटोको तथा समस्त जिल्ला, गढी, गाँडा रेखदेख गोश्वाराको बलाहाकिमले गर्नुपर्ने, डाक नरोकिने व्यवस्था गर्नुपर्ने, हुलाकको काम नरोकियोस भनी लालटिन, तेल बत्तीको व्यबस्था गर्ने समेत जिम्मेवारी थियो । वि.सं.१६६२ सालमा धनकुटा, जलेश्वर, पोखरा, बाकेर डोटीमा हेडक्वाटर खड्ग र नियुक्त गरिएको थियो । डाक परिवहनमा ढिलाई नहोस भनिपुलिन्दार मामुली डाक छुट्ट्याई दिनमा दुई पटक सम्म डाक चलाउने व्यवस्था गरिएको थियो । हुलाकको व्यबरिथत संरचना निर्माण भएपछि सेवामा विविधीकरण र विस्तार शुरु भयो । समय अनुकूल एवम् योजनाबद्ध नहुदाती सेवा लामो समय टिक्न सकेन । हुलाकको कार्य प्रणालीलाई व्यबरिथत बनाउन विभिन्न समय समयमा सनद लागू हुन्थ्यो । कानुनी रूपमा १६६२=६३ सालमा हुलाक नियमावली (६५ दफा सहित) को पहिलो भाग प्रकाशित भएको थियो ।

प्रजातन्त्रकालीन हुलाक सेवा

विश्वभरी नेपाल हुलाकको उपस्थिति विश्व हुलाक संघको सदस्यता प्राप्त गरेपछि भएको हो । नेपालले वि.सं.२००७ भन्दा अधिगोश्वारा हुलाक अड्डामा छुट्टै फाट खड़ा गरी विश्व हुलाक संघको सदस्यता को लागि प्रयास गरे पनि २०१३ आश्विन २६ गते मात्रै सदस्यता प्राप्त गर्यो । विभिन्न आन्तरिक पुर्वाधारको तयारी हुन नसकेको हुआ वि.सं.२०१६, वैशाख १, (४ अप्रिल १६५६) देखि मात्र अन्तर्राष्ट्रिय हुलाक सेवाको सुरुवात हुनसक्यो । त्यसपछि नेपाली टिकटासिएका चिठीपत्र विश्व भरी पुग्न थाले । विश्व हुलाक संघको सदस्य राष्ट्र भई सकेपछि नेपालले सन् १६५७ को ओटावा कंग्रेसमा भाग लियो र तत्पश्चात अन्तर्राष्ट्रिय हुलाक जगतमा उपस्थिति जनाउन थाल्यो । त्यसैको प्रतिफल स्वरूप हुलाकमानयासोच, शैलीलाई भित्राउन विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय प्रशिक्षण र आर्थिक, भौतिक र मानवीय सहयोग प्राप्त भईरहेको छ ।

दोश्रो योजनाकालमा हुलाकको संरचना विस्तार र नीतिगत विकासमा विशेष चासो दिइयो । नेपाल फिलाटेलिक ब्युरोको स्थापना २०१७ साल, असार १७ गते भयो । २०१६ साल, मंसिर १ गते हुलाक प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना भयो । देशमा डाक चलाउन सजिलो होस भनिविभिन्न डाक रेखानिर्माण गरिए । वि.सं.२०१८ सालमा देशभर रहेका विभिन्न हुलाकलाई काम अनुसार वर्गीकरण गरी छोटी हुलाक, अतिरिक्त हुलाक र सहकारी हुलाकको रूपमा विभाजन गरियो । काम अनुसार दरवन्दी सिर्जना समेत गरी संगठनात्मक रूपमा दब्बो बनाइयो । हुलाक सेवा विभाग, मन्त्रालयको एक शाखाको रूपमा रहेर पनि पहिलो हुलाक ऐन २०१६ का साथै अतिरिक्त हुलाक नियमावली २०१६ र सहकारी हुलाक नियमावली २०१६ निर्माण गर्न विशेष सकृय रहयो ।

डाक दुवानीमा छिटो छरितो ल्याउन २००५ माझी मफेदी देखि अमलेखगन्ज सम्म मोटर बाट डाक चलाउने व्यवस्था मिलाइयो । वि.सं.२०१५ बाट नेपालमा हवाई जहाजबाट समेत आन्तरिक रूपमा समेत डाक दुवानी थालनी भयो । हुलाक सेवालाई छिटो छरितो बनाउने हेतुले डाक दुवानीमा थर्ड पार्टी सिस्टम समेत लागू भयो । थर्ड पार्टी सिस्टम अनुरूप नेपालका भारतीय सीमान्जिकका छठनी केन्द्रबाट डाक थैला भारतीय

रेल हुँदै नेपालका अन्य ठातामा जान थाले यसले गर्दा २४-२५ दिन लाग्ने डाक ३-४ दिनमै पुग्ने भयो । यस व्यवस्थाले विशेष गरी पशुपतिनगर, विराटनगर, जलेश्वर, वीरगञ्ज, भैरहवा, नेपालगञ्ज, धनगढी र वैतडीसम्मको डाक ढुवानी चुस्त भयो । राणा कालमा हुलाकलाई चुस्त दुरुस्त राख्न र नियमित बनाउन स्थानीय विशेष उत्पादन खानगी राणा प्रधानमन्त्रीको भान्सासम्म नियमित पुर्याउने जिम्मा हुलाकलाई थियो । जुम्लाको मार्सी चामल हरेक दिन हुलाक मार्फत राणा प्रधानमन्त्री कहां पुन्याइन्थ्यो अरे । डाक आदान प्रदानको लागि double running system लागू थियो । हुलाकी हुलाक समयमा असाध्यै नियमित थिए । त्यसैले, हुलाकी आए अव तेस्रो प्रहर सुरु भयो भन्ने उखान समेत बनेको थियो ।

निष्कर्ष

विगतमा सरकारी सेवा मध्य लोकप्रिय हुलाक, सञ्चार प्रणालीको विकल्प हिन माध्यम थियो । हुलाकीर हल्काराको बाटो कुरेकै यौआ खाहरु थाकदथे । तिनकै आशमा कैयौं दिन हरु बित्दथे । हुलाकीको चिठीले घरमा सुख र सन्तोष ल्याउथ्यो । कहिले विरह वेदना र दुःखको सञ्चार पनि गराउथ्यो । जनताको सूचनाप्रतिको अत्याधिक मोह तथा राज्यको जनभावनालाई सम्बोधन गर्ने प्रयास स्वरूप नै स्थानीय स्तरसम्म सेवा प्रवाह गर्ने हेतुले अतिरित हुलाक र सहकारी हुलाक जस्ता नया संरचनाको समेत निर्माण भयो । पछिल्लो दशकमा सूचना प्रविधिको अत्याधिक विकास, समयको आवश्यकता अनुरूप प्रविधि तथा रणनीतिलाई आत्मसात गर्न नसकदातथा जनताको बेवास्ताका कारण गैरवपूर्ण इतिहास भएको हुलाक आज अस्तित्व रक्षाको लागि संघर्ष गरिरहेको छ ।

सन्दर्भ सामग्री :

- हुलाक पत्रिकाका विभिन्न अंकहरु ।
- Nepal Post, Annual Report ।
- कान्तिपुर दैनिकका विभिन्न अंकहरु ।

Post office brings the world to your doorsteps.

डाँक व्यबस्थापनको सामान्य परिचय

खेत वहादुर खत्री °

परिचय

हुलाक वस्तुको पहिचान गर्नेदेखि त्यसको दर्ता गर्ने, sorting गर्ने, चलानी गर्ने, ढुवानी गर्ने, भन्डारण गर्ने, तोकिएका हुलाक केन्द्रमा पुर्याउने, सेवाग्राहीलाई वितरण गर्ने र उनीहरुको सेवाको सन्तुष्टिको स्तर अभिवृद्धि गर्दै जाने विषय, हुलाक सेवाको प्रमुख कामकाजको रूपमा रहेको हुलाक वस्तुको नतिजामूखी रूपमा प्रबन्ध गर्ने विषय डाक व्यबस्थापन हो । हुलाक सेवामा चिह्नीपत्र, पुलिन्दा, डकुमेन्ट लगायतका हुलाक वस्तुको योजनावद्वा रूपमा पहिचान, दर्ता, छटनी, ढुवानी, भन्डारण र वितरण आजको अवश्यकता हो । डाक व्यबस्थापनलाई प्राथमिकता नदिदासम्म हुलाक वस्तुको समग्र कारोबार अभिवृद्धि हुन सक्दैन । हुलाक सेवालाई व्यावसायिक रूपमा रुपान्तरण गरी यसको आय बढाई आत्मनिर्भर बढाउने गरी डाकको प्रभावकारिता, दक्षताबढाउन तिरसरोकारवालाको ध्यान पुगेको देखिएको छैन । जस्ति डाक सुधारका प्रयास भएता पनि यसको महशुस नागरिक स्तरमा हुन सकेको छैन । सूचना प्रविधिको क्रान्ति हुनु भन्दा पहिला एक हिसावले डाक व्यबस्थापन प्राथमिकतामा परेको देखिन्छ । आठौपञ्चवर्षीय योजनाकार्यान्वयनको अवधिसम्म यसको संगठनात्मक विस्तार जारी रहेको विवरण पाइन्छ । डाकरेखा खुल्ने क्रमत्यस बेलासम्म जारी रहेको पाइन्छ । वि.सं. २०६९ सालसम्म जनशक्तिको विशिष्टिकरणको लागि हुलाक समुहको समेत व्यबस्थाथियो । हुलाक वस्तुको कारोबार हरेक वर्ष वढ़दो क्रममा थियो तर सरकारको अपेक्षित लगानी, सञ्चालन रणनीति वमोजिम हुलाक सेवाको सुदृढीकरण हुन नसकदा हुलाक सेवाको प्रभावकारिता अपेक्षित हुन सकेको छैन । हुलाक वस्तुको कारोबार हरेक वर्ष घट्दो छ । नया सेवाको विस्तार हुन सकेन । भएका सेवाको पनि व्यबस्थापकीय पक्ष कमजोर रह्यो ।

डाँक व्यबस्थापन किन ?

हुलाक सेवाको मुख्य कामकाज हुलाक वस्तुको समुचित प्रबन्ध गरी सेवाग्राहीको सन्तुष्टिको स्तर अभिवृद्धि गर्नु हो । चिह्नीपत्र, पुलिन्दा, पत्रपत्रिका, हुलाक टिकट लगायत हुलाक वस्तुको सेवाग्राहीका माग बमोजिम सञ्चालन र निरन्तरतादिनुआजको आवश्यकता भएको छ । डाकसेवाको प्रभावकारितामा नै हुलाक सेवाको भविष्य अडिएको छ । त्यसैले डाक सेवा सक्षम, समयानुकूल, सुदृढ बनाउनुपरेको छ । सन् २०१७ को तथ्यांक अनुसार हुलाक सेवाले ५.२ मिलियन आय गरेको मा सोहि अवधिमा २८ मिलियन अमेरिकी डलर खर्च भएको छ । सन् २०१५ को तुलनामा सन् २०१७ सम्म आईपुगदा पुलिन्दा, चिह्नीपत्रको आयात निर्यात क्रमशः घट्ने क्रममा छन् । (नेपाल पोष्ट, २०१७) ।

° प्रशिक्षक, हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र

यसै सिलसिलामा भन्नुपर्दा,

- हुलाक वस्तुको Timely, Secured, Efficient, Trusted रूपमा प्रवन्ध गरी हुलाक सेवाको साख बढाउन,
- डाकव्यबस्थापनमासोसागसम्बन्धित कर्मचारीलाई उत्तरदायीरजवाफदेहीबनाउन, डाकव्यवस्थापनमा कामकाज गर्ने जनशक्तिलाई व्यावसायिकता अभिवृद्धि गर्ने,
- हुलाक सेवाको आम नागरिकप्रतिको विश्वसनियता अभिवृद्धि गर्ने,
- नेपाल हुलाकले विश्व हुलाक संघसाग गरेका प्रतिवध्दता पूरा गर्ने,
- हुलाक सेवामा देखा परेका नया अवसरहरु जस्तै, E-commerce, Logistic Support जस्ता नया व्यावसायिक सेवा भित्र्याई राजशव बढाउन,
- डाकसेवाको कामकाजकागजमाआधारितरहेकोमायसलाई सूचनारप्रविधिमैत्रीबनाई हुलाकसेवाको समग्र गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने,
- डाकको व्यवस्थापन गर्ने प्रयाप्त जिन्सी सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने,
- डाक प्रबन्ध गर्ने प्रयाप्त भौतिक पुराधारको व्यवस्था गर्ने ।

डाँक व्यवस्थापनका आधारभूत पक्षहरू

डाकव्यबस्थापनकालागी एकीकृत समन्वयात्मक कृयाकलापको संयोजनले नैयसको उचित नतिजा दिन सक्दछ । त्यसैले यसको समग्र रूपमा प्रबन्ध गर्ने तपशीलका विषयमा उचित सम्बोधन हुन आवश्यक छ ।

- हुलाक वस्तुको दर्ता र चलानी (दर्ता र चलानी प्रकृया, निषेधित हुलाक वस्तुको प्रवन्ध, काउन्टरको प्रवन्ध)
- हुलाक वस्तुको छटनी (छटनी प्रकृया, जनशक्तिको व्यबस्था, छटनीको निरीक्षण)
- हुलाक सेवार डाकको ढुवानी (डाक ढुवानीको माध्यमको छनौट, ढुवानीको समय सारणी, ढुवानीको साधनको निरीक्षण)
- हुलाक वस्तुको वितरण (वितरणको किसिम, विट विभाजन, वितरणको जनशक्ति व्यबस्था, वितरणको निरीक्षण)
- हुलाक सेवार जनगुनासो व्यबस्थापन (जनगुनासोको पहिचान, विश्लेषणर सम्बोधनका विधीको प्रयोग)
- हुलाक सेवाको डाकरेखाको व्यबस्थापन (डाकरेखाको पुनरावलोकन, डाकरेखाको नवीन साधनको छनौट र निरन्तरता)
- हुलाक सेवार जनशक्ति (जनशक्तिको देशर विदेशमाक्षमता विकासका कार्यक्रम तर्जुमार कार्यान्वयन)
- हुलाक सेवा र सूचना प्रविधि (डाक व्यवस्थापनमा नवीन सूचना प्रविधिको छनौट र प्रयोग)
- हुलाक सेवार Logistic Support (डाक ढुवानी साधनको प्रयाप्त व्यबस्था, मेसिनरी उपकरणको खरिद र प्रयोग)
- हुलाक सेवा र अन्तर निकायको समन्वय (डाक व्यबस्थापनमा सरकारका तहगत संरचना वीचको समन्वय)

डाँक व्यबस्थापनको प्रकृया

डाँक व्यबस्थापन एक हिसावले अर्धप्राविधिक खालको काम हो। यसको गुणस्तरीय रूपमा प्रबन्ध गर्नको लागि निश्चित प्रकृयाको अवलम्बन गरिएको हुन्छ। डाँक व्यबस्थापन प्रभावकारी र दक्षतापुर्वक गर्नका लागि हरेक चरण अति महत्वपूर्ण छन्। हरेक चरणको उतिकै महत्व छ। एक चरणको ढिला सुरितले अर्को चरणलाई नकरात्मक प्रभाव पारेको हुन्छ। यसलाई तपसील बमोजिम व्यक्त गर्न सकिन्छ।

■ Acceptance

- Transport to GPO
- Check truck arrival
- Unlocking trucks
- Deliver mail to mail agency

■ Preparation

- Separating products
- Separating formats
- Scanning and records
- Maintaining and preparing bills

■ Primary Sorting

- Sorting items with destinations
- Transportation to APO for delivery
- Bags closing for DPO and directorates

■ Delivery

- Dropping items at post boxes
- Making calls for delivery
- Same day delivery
- Window delivery (नेपाल पोष्ट, २०७७)

डाँक व्यबस्थापनको वर्तमान अवस्था

नेपाल हुलाकको डाँक व्यबस्थापन खास गरिकन बदलिदो विश्व परिवेश बमोजिम यसको दर्ता, छनौट, ढुवानी, भन्डारण र वितरण मासूचना प्रविधि तथा मेसिनरी उपकरणको प्रयोग बढ्ने ऋममा छ। श्रम प्रधानका आधारमा डाँक व्यबस्थापन हुने गरेको मा विसं २०४६ सालको राजनीतिक परिवर्तन पछि यसको प्रबन्धमा उपकरण र सूचना प्रविधि समेत एकीकृत रूपमा परिचालन गरिएको छ। नेपाल हुलाकको बदलिदो परिवेश सुहाउदो डाँक र खाको रेखांकन हुनसकेन। मुलुकका अधिकांश डाँक र खाक हरु पैदल डाँक र खाक हरु रहेका छन। वर्तमान परिवेश माध्ये रै जिल्लामा सतह डाँक र प्रमुख शहरमा हवाई डाँक र खाक सञ्चालन गर्न सकिने अवस्था छ।

■ डाँक आयात निर्यात नियमित रूपमा हुन नसक्न। काठमाडौँ बाट रुकुम, सोलुखुम्बु डाँक पुग्न दुई हप्तासम्म लाग्ने गरेको विवरण वाहिर आएका छन्।

- ६७ जिल्ला हुलाकहरुमा Postal Tracking System लागु गरिएको अवस्थाछ (आर्थिक सर्वेक्षण, २०७५)
- डाक व्यवस्थापनमा: Mechanization हुने क्रममा डाक दुवानीमा यातायातका सवारी साधन प्रयोगमा ल्याईएको छ,
- हुलाक सेवालाई आधुनिक, प्रभावकारी र स्वायत्त बनाउन हुलाक सेवाको पुनर्संरचना हुने गरी योजना तर्जुमा भएका छन्,
- डाक व्यवस्थापनमा कामकाज गर्ने जनशक्तिको क्षमता बढाउन तालिम कार्यक्रम स्विकृत भई कार्यान्वयनको चरणमा छन् ।
- डाक व्यवस्थापनमा कम्प्युटर प्रणालीको प्रयोग बढ़दो छ ।
- हुलाक सेवाको सुधारका लागि हुलाक सुधार कार्यदल गठन भई सरकारलाई सुझाव दिएको छ । हुलाकलाई व्यावसायिक बनाउने प्रयोजन सहित छुट्टै स्वायत्त प्राधिकरण मार्फत हुलाक सेवालाई विस्तार तथा सुधार गर्नुपर्ने रहेको ।

डाँक व्यवस्थापनका केहि चुनौतीहरु

नेपालले खास गरिकन विसं. २०४६ पछि आर्थिक उदारीकरण र निजीकरणको नीति अंगीकार गरेपछि विश्वव्यापी रूपमारहेका कुरिएर सेवालगायतका निजी क्षेत्रसाग प्रतिस्पर्धामा उत्रिएर हुलाक सेवाको प्रबन्ध गर्नु हुलाकको लागि कठीन चुनौतीको रूपमारहेको छ । यसको साथसाथै हुलाक समूहको खारेजीसागै यस सेवामा राम्रा जनशक्ति टिकाईराख्नु पनि चुनौतिको रूपमारहेको छ । यसका अतिरिक्त तपशील बमोजिमका प्रमुख चुनौतिहरु यस प्रकार छन् ।

- डाक रेखा अध्यावधिक गर्नुपर्ने,
- न्युन जनशक्तिको परिचालन गरी डाक व्यबस्थापन गर्नुपर्ने,
- डाकको कामकाजमा अन्तर निकाय समन्वय प्रभावकारी गराउनुपर्ने,
- डाक व्यबस्थापनमा प्रकृया सरलीकरण गर्नुपर्ने,
- डाकमा कामकाज गर्ने जनशक्तिको व्यवसायिकता अभिवृद्धि गर्नु,
- डाक व्यबस्थापनमा हुन सक्ने अनुशासनहिनतालाई न्युनीकरण गर्नु ।

डाँक व्यबस्थापनका लागि केही सुझावहरु

डाक व्यबस्थापन गर्न सुधारका कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न ढिला गर्नु हुदैन । दृढ इच्छाशक्ति, सुधारका कार्ययोजना र कार्यान्वयन गर्ने सहि समय आएको छ । अन्य देशका हुलाक प्रशासनले डाक व्यबस्थापनलाई प्राथमिकता दिएको पनि लामो समय भइसको छ । हुलाक सेवाको गुणस्तर सन्तोषजनक नरहेको हुनाले हाम्रो हुलाक प्रशासनको ध्यान यतातिर पनि जानु पर्ने देखिन्छ ।

- जनशक्तिको पक्षमा सुधार (क्षमता विकास, हुलाक समूहको गठन)
- प्रकृयागत सुधार (आवश्यकता र औचित्यको आधारमा पैदल डाक, सतह डाक र हवाई डाक रेखाको पुनरावलोकन र कार्यान्वयन)

- नीतिगत सुधार (हुलाक ऐनको संशोधन, सरकार मातहतको हुलाक प्राधिकरण गठन)
- व्यवस्थापकीय सुधार (हुलाकको रूपान्तरणको लागि रणनीतिक योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन)
- प्राविधिक पक्षमा सुधार (विकेन्द्रित खरिद प्रणाली, सूचना प्रविधिको व्यापक उपयोग)
- कार्यविधीमा सुधार (कार्य प्रकृयामा सरलीकरण, हुलाक सेवाको निर्देशिकामा समसायिक संशोधन)
- व्यावहारगत सुधार (जनशक्तिको उत्प्रेरणा बढाउन सरकारले सेवा सुविधा थप गर्नुपर्ने, सदाचार नीतिको परिपालना हुनुपर्ने, सरकारको हुलाक सेवा प्रतिको दृष्टिकोणमा स्पष्टता हुनुपर्ने)
- कार्यक्षेत्रगत सुधार

निष्कर्ष

हुलाक सेवाको प्रमुख कामकाज चिह्नीपत्र, डकुमेन्ट, पुलिन्दा, पत्रपत्रिका, हुलाक टिकटको व्यवस्थापन हो। यस्ता वस्तुको दर्ता देखि लिएर वितरण गर्ने काम सहज अवश्य छैन। हुलाक वस्तुको प्रबन्ध विना डाकको व्यबस्थापन हुन सक्दैन। त्यसैले डाक व्यबस्थापन गर्ने योजनावद्व प्रयास, सरकारको प्रयाप्त लगानी, डाक रेखाको पुनर्संरचना, जनशक्तिको क्षमताको विकास कार्यक्रम जस्ता सवालमा ध्यान पुर्याउदै अगाडि बढ्नुको विकल्प छैन। डाक व्यबस्थापन गर्न हुलाक सेवा विभाग लगायतका निकायले समेत नेतृत्व लिने राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूले समेत प्राथमिकतातो केरकामकाज गर्नुपर्ने देखिन्छ। डाक व्यबस्थापनलाई सूचना प्रविधिसाग जोडेर अगाडि बढाइ नुपर्ने हुन्छ। डाक निरीक्षण र सुरक्षाको लागि उचित प्रबन्ध गरिनुपर्छ। त्यसका लागि उचित फाराम र हुलाक वस्तुको सुरक्षाको लागि उचित रणनीति बनाई नु आवश्यक छ। व्यबस्थित र प्रभावकारी डाकको प्रबन्धमा नै हुलाक सेवाको साख फर्किन सक्छ र यसमा नै हुलाकको भविष्य निर्भर हुने हुनाले सरोकारवालाको बेलैमा ध्यान पुग्न आवश्यक छ।

सन्दर्भ सामग्री

- Government of Nepal, 2017, Nepal Post, Postal Services Department, Kathmandu
- (२०२५), हुलाक पत्रिका, हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र बबरमहल, काठमाडौं।
- नेपाल सरकार (२०७५), हुलाक पत्रिका, हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र, बबरमहल, काठमाडौं
- (२०५३), हुलाक सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अध्ययन सामग्री, हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र, बबरमहल, काठमाडौं।
- २०४८, हुलाक पत्रिका, हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र, बबरमहल, काठमाडौं। नेपाल सरकार (२०७५), आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाडौं।
- नेपाल सरकार (२०७५), हुलाक सेवा सम्बन्धी एक दिवसीय वार्षिक समीक्षा गोष्ठी, हुलाक निर्देशनालय, काश्की, पोखरा।
- हुलाक सुधार कार्यदलको प्रतिवेदन, २०७५।
- www.postalservice.gov.np

नेपालमा सुशासन र सार्वजनिक प्रशासन

दीपक कुमार नेपाली ^c

सारांश

राज्यमाराजनीतिकस्थिरता, राजनीतिकप्रतिवद्धता, प्रशासनिककटिवद्धता, मानवअधिकारकोप्रत्याभूति भ्रष्टाचारशुन्यसहनशीलतामासुदृढिकरणगरीसुशासनकायमगर्नसकिन्छ । राज्यसञ्चालनमापारदर्शिता, उत्तरदायित्व, जनमुखी, जनसहभागितामूलककानुनीशासनकाआधारभूतमान्यतालाईअङ्गीकारगर्नसकेमा सुशासनआफसेआफमजवुतहुदैजान्छ । मुलभूतरूपमाआर्थिक, सामाजिकरवातावरणीयविकासतत्वको रूपमा रहेको सुशासनको प्रवर्द्धन भएमा मात्र देश विकासको परिकल्पना गर्न सकिन्छ ।

विषय प्रवेश :

सार्वजनिकसेवा प्रवाहको मुख्य केन्द्र विन्दु आम नागरिक नै हुन । सरकारले प्रवाह गर्ने जुनसुकै खालकासेवा, सुविधामासहज, सरल पाहुचरअपनत्वको भावनाहुनु पर्दछ । सरकारले सीमितसाधनस्रोत नागरिकको असिमित आवश्यकताको परिपूर्तिगर्नकालागि आदर्शतम् र प्रभावकारीरूपमा परिचालन गर्नु पर्दछ । नागरिकले राज्यबाट समानव्यवहार, समान अवसररसमन्यायको अपेक्षाराखेकाहुन्छन् । वदलिदो परिवेशमा सरकारसाग जनताको अपेक्षाप्रभावकारी र सक्षमसेवा प्रवाह रहेकोहुदाजनताको मनोभाव र अपेक्षालाई सारभूतरूपमा पुर्वग्राही नभई सम्बोधन गर्ने गरी शासन गर्नु तीन तहको सरकारको आजको आवश्यकताहो । संविधानतव्यवस्थागरिएकाराज्यकोनीतिनिर्देशकसिद्धान्त, मौलिकअधिकारकोप्रत्याभूति गराउनकोलागि सरकारकोउपस्थितलाईसक्रिय बनाउनु पर्दछ । यसकालागिप्रभावकारीमानक भनेको सुशासनहो । अतः आर्थिक, सामाजिकरवातावरणीयविकासको तत्त्वलाईआत्मसात गरी सार्वजनिकसेवा प्रवाहलाई नागरिकमैत्री बनाउदैलैजानु पर्दछ । खास गरी निर्णयप्रक्रियारयसको कार्यान्वयनको पक्षमा औपचारिकरअनौपचारिकविश्लेषणगरीसमग्रसेवाप्रवाहकोस्तरमापन गर्ने सुशासनको अवधारणामानव प्रमुखसभ्यताकोविकासक्रमसागैविकसित भएको भए तापनिविकासको प्रमुख चासोकोविषय(Agenda) कोरूपमायसकोप्रयोग अढाई दशक अधिमात्र भएकोपाइन्छ । सन् १९६०कोदशककोअन्तिरविश्व बैंकद्वारासञ्चालित संरचनात्मकसमायोजनकार्यक्रम(Structural Adjustment Program) SAPको असफलतापछिसंस्थागतसुधारगर्दैप्रभावकारीसार्वजनिकक्षेत्रस्थापनागर्नSub Saharan राष्ट्रहरूबाट योअवधारणाकोस्वरूपग्रहणगर्नथालेकोपाइन्छ । प्रारम्भतिरसार्वजनिकक्षेत्रकोव्यवस्थापनउत्तरदायित्व, पारदर्शिता र कानूनकोशासनको अर्थ बोक्ने सुशासन १९६०कोदशकतिरभने सहभागिता, अभिव्यक्तिस्वतन्त्रता, संगठितहुने स्वतन्त्रता जस्ताविषयवस्तुहरूसमेट्नथालिएकोछ ।

^c प्रशासकिय अधिकृत, माथागढी जा.पा.पाल्पा

सुशासन:

सुशासन आम नागरिकले अनुभूति गर्ने विषय हो । जनसहभागिता, पारदर्शिता, मितव्ययिता, भ्रष्टाचारविहिनता, स्वच्छता, नैतिक मूल्य मान्यताको प्रयोग, पूर्वानुमान, जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वबोध जस्ता पक्षहरूको, समग्र रूप नै सुशासन हो । यसले शासन प्रणालीमा नागरिकको सहभागिता, कानूनी शासनको प्रत्याभूति, मानवअधिकारप्रतिसम्मान, बहिष्करणरबित्तिकरणमारहेका नागरिकलाई राज्यको मूलप्रवाहमासमावेशीकरण, सामाजिक न्यायजस्ताआधारभूतमान्यतालाई आत्मसात् गरी राज्यतथा शासन प्रणालीमा अपनत्व एवम् स्वामित्वभावको विकास गराउदछ । सुशासन लोकतान्त्रिक तवरले शासन व्यवस्था सञ्चालन गर्ने आधार, जनकेनीति विकासको भरपर्दो माध्यम र सरकारको कार्य सम्पादनलाई विवेकपूर्ण, न्यायपूर्ण र समन्यायिक बनाउने विधि हो । राज्यको आर्थिक राजनीतिक, सामाजिक प्रशासकीय अधिकार, तिनको संरचनारप्रक्रियातथा सम्बन्धलाई व्यवस्थित र वैज्ञानिक बनाउदै मानवीय विकासलाई दिगो बनाउने रणनीति सुशासन हो । यसले साधनस्रोतको सहीर प्रभावकारी रूपमा पहिचान, तिनीहरूको उपयुक्त तरिकाले परिचालन, प्रभावकारी व्यवस्थापन साथै समन्यायिक वितरणको प्रत्याभूति गर्दछ ।

सुशासनका आयामहरू:

मुलुकमा सुशासन प्रत्याभूति हुनका लागि यसमा निम्न लिखित ४ आयामहरू हुनुपर्दछ ।

- (क) राजनीतिक आयाम: यसमा जनसहभागिता, जनप्रनिधि मूलक शासन व्यवस्था, बहुलवाद र विकेन्त्रीकरण, स्वतन्त्र सञ्चार, कानूनी राज्यतथा लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताको पालना आदि जस्ता पक्षहरू समेटिन्छ ।
- (ख) प्रशासनिक आयाम: निष्पक्षता र तटस्थता, प्रभावकारिता र दक्षता, सेवा प्रवाहमा छिटो छरितो सहज सरल र मितव्ययी र सदाचारिता आदि पक्षहरू समेटिन्छ ।
- (ग) व्यावसायिक आयाम: सेवा प्रवाहमा चुस्तता, सशक्त र प्रभावकारी नागरिक समाज, परिणाममुखी कार्य सम्पादन, मानव संशाधनको समुचित विकास र नया प्रविधिको प्रयोग आदि ।
- (घ) नैतिक आयाम: यसमा सरकार, नीजिक्षेत्र र नागरिक समाज समेत सबैको असलआचरण, भ्रष्टाचारविहीन अवस्था, अनुशासन र नैतिक मूल्य मान्यताको पालना, सेवाग्राहीको सन्तुष्टीको उच्च स्थिति, स्वच्छ, पारदर्शिता र जिम्मेवारीबोध आदि पक्षहरू पर्दछन् ।

सुशासनका विशेषता/तत्वहरू

United Nation Development Program (UNDP) को सन् १९६७ मा प्रकाशित 'Governance for Sustainable Human Development' नामक नीति दस्तावेजका अनुसार सुशासनका विशेषता / तत्वहरू निम्न लिखित हुन्छन् ।

- सहभागिता (Participation)
- कानूनको शासन (Rule of Law)
- जवाफदेहिता (Responsiveness)
- सहमतिमा आधारित (Consensus Orientation)

- समानता (Equity)
- प्रभावकारीता र दक्षता (Effective and efficiency)
- उत्तरदायित्व (Accountability)
- रणनीतिक सोंच (Strategic Vision)

त्यस्तै गरी एशियाली विकास वैंक को सन् १९६५ मा प्रकाशित 'Governance Sounds Development Management' नामक Policy Paper मा सुशासन का निम्न लिखित मुख्य ४ आधारभूत तत्वहरू को व्याख्या गरिएको छ ।

- जवाफदेहिता (Accountability)
- सहभागिता (Participation)
- पूर्वानुमानयोग्यता (Predictability)
- पारदर्शिता (Transparency)

नेपालमा सुशासन प्रवर्द्धनका लागि भएका प्रयासः

नेपालले विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि संझौतामा हस्ताक्षर गरी पक्ष राष्ट्र भई सो प्रतिवद्धताहरू पूरा गर्न सुशासन प्रवर्द्धनमा प्रतिवद्ध रहेको देखाउन संवैधानिक र विभिन्न कानुनी, संस्थागत, नीतिगत र अन्य व्यवस्था गर्दै गएको छ । ती व्यबस्थाहरू निम्न लिखित रूपमा व्याख्या गर्न सकिन्छ ।

(क) संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था :

नेपालको संविधान

- धारा ५१ राज्यका नीतिहरू अन्तर्गत खण्ड (ख) राजनीतिक तथा शासन व्यवस्था सम्बन्धी नीतिमा सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासन प्रत्याभूति गर्ने ।
- सार्वभौमसत्ता र राजकीयसत्ता नेपाली जनतामा निहित (धारा(२))
- आर्थिक समानता, समृद्ध र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प (प्रस्तावना)
- प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय लोकतान्त्रिक शासन प्रणाली, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानव अधिकार, पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता, स्वतन्त्र, निष्पक्ष र सक्षम न्यायपालिकाकानूनी राज्यको अवधारणालाई प्रस्तावनामा नै समेटिएको ।
- संघीय लोकतान्त्रिक गणतान्त्रिक शासन व्यवस्थाको माध्यमबाट दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्ने प्रतिवद्धता (प्रस्तावना)
- स्वतन्त्र संवैधानिक निकायहरूको व्यबस्था
- वृहत मौलिक हकहरूको व्यबस्था ।

सुशासन (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) ऐन, २०६४ तथा नियमावली, २०६५

मुलुकको सार्वजनिक प्रशासनलाई जनमुखी, जवाफदेही, समावेशी तथा जनसहभागितामुलक बनाई त्यसको प्रतिफल सर्वसाधारणलाई उपलब्ध गराउन, कानूनको शासन, भ्रष्टाचारमुक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्डीकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक कार्यरस्तोको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात् गरी सर्वसाधारणले पाउने सेवा छिटो छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट पाउने अवस्था सृजनागर्न सुशासन पाउने नागरिकको अधिकारलाई व्यवहारमा उतारी कार्यान्वयनमाल्याउन, र प्रशासन संयन्त्रलाई सेवा प्रदायक संयन्त्र तथा सहज कर्ताको रूपमा रूपान्तरण गरी मुलुकमा सुशासनको प्रत्याभूति दिने उद्देश्य राखेको छ ।

यसै ऐनको दफा ६ मा प्रशासनिक कार्य सञ्चालन तथा आधारमा मुलुकमा सुशासन काय गर्नका लागि यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम प्रशासनिक कार्य सम्पादन गर्दा त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने पदाधिकारीले संविधान तथा अन्य प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएका कुराहरुको अतिरिक्त देहायका आधारमा कार्य सम्पादन गर्नु पर्दछ ।

- राष्ट्र जनताको वृहत्तर हित,
- समन्याय र समावेशीकरण,
- कानूनको शासन,
- मानव अधिकारको प्रत्याभूति,
- पारदर्शिता, वस्तुनिष्ठता, जवाफदेहिता तथा इमान्दारिता,
- आर्थिक अनुशासन एवं भ्रष्टाचारमुक्त, चुस्त र जनमुखी प्रशासन,
- प्रशासन संयन्त्रको तटस्थता र निष्पक्षता,
- प्राशसनिक संयन्त्रमा र निर्णयमा सर्वसाधारणको पहुच,
- विकेन्डीकरण तथा अधिकार निक्षेपण,
- जनसहभागिता तथा स्थानीय स्रोतको अधिकतम उपयोग ।
- भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५६,
- सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ तथा नियमावली, २०६५,
- सम्पत्ति शुद्धिकरण (मनि लाउण्डरिङ) निवारण ऐन, २०६४,
- सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०५६,
- निजामती सेवा ऐन, २०४६ तथा नियमावली, २०५०,
- राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन, २०५२,
- विशेष अदालत ऐन, २०५६,
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ तथा नियमावली, २०६४,
- बैंकिङ कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४,
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ।

(ख) नीतिगत व्यवस्था:

- आवधिक योजनामा प्रशासकीय सुशासन समावेश गरिएको छ ।
- नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरिएको छ ।
- संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको वार्षिक वजेटमा समावेश गरिएको ।

(ग) संस्थागत व्यवस्था:

- स्वतन्त्र न्यायपालिकाको व्यबस्था,
- अखिलयार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग,
- महालेखा परीक्षकको कार्यालय,
- महालेखा नियन्त्रक कार्यालय,
- राष्ट्रिय सूचना आयोग,
- राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र,
- विशेष अदातल,
- राजश्व न्यायधिकरण विभाग,
- सम्पत्ति शुद्धिकरण विभाग,
- सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालय,
- जिल्ला प्रशासन कार्यालय ।
- संघीय शासन प्रणाली मार्फत् संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको स्थापना गरी तीन तहको सरकारको शासन प्रणाली अभ्यास गरी विकेन्द्रीकरण प्रत्याभूति ।
- सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययीता कायम गर्ने मितव्ययीता निर्देशिका जारी भएका ।
- मन्त्रीपरिषद्का सदस्य, जनप्रतिनिधिहरू र राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूको लागि आचारसंहिता जारी भई लागू गरिएको ।
- सरकारलाई जनउत्तरदायी बनाउन जनतासाग प्रत्यक्ष संवाद गर्ने खालका कार्यक्रम, हेलो सरकार कार्यक्रम सञ्चालन भएको ।
- विद्युतीय शासन प्रणाली र विद्युतीय खरिद प्रणालीको अवलम्बन गरिएको ।
- सबै सरकारी कार्यालयहरूमा नागरिक वडापत्र, गुनासो सुन्ने अधिकारी, Help desk, सूचना अधिकारी (Nodal Officer), उजुरी पेटिकाको व्यवस्था गरिएको ।
- सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण आदिको अभ्यास गरिएको ।
- कर्मचारीहरूको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीको अभ्यास गरिएको ।

नेपालमा सुशासन प्रवर्द्धनमा रहेका समस्याहरू:

सरकारका तर्फबाट माथि उल्लिखित विभिन्न प्रयासहरूका बावजुद पनि नेपालको सन्दर्भमा सुशासन प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन गर्ने कार्य समस्या ग्रस्त नै रहेको छ । यद्यपि हाल भने संवैधानिक राजनीतिक संक्रमणको चरण पार गरी पाच वर्षको अवधिको लागि स्थिर सरकार निर्माण भएको छ । नेपालमा सुशासन प्रवर्द्धनमा निम्न लिखित समस्याहरू मुख्य रूपमा जिम्मेवार छन् ।

- प्रशासनमा अनावश्यक राजनीतिकरण व्याप्त रहेको,
- भ्रष्टाचार र दण्डहिनता मौलाएको,
- राज्य सञ्चालनमा पारदर्शिता र उत्तरदायित्वको अभाव,
- राजनीतिक प्रतिवद्धता र प्रशासनिक कटिवद्धताको,
- मानव अधिकारको प्रत्याभूतिका हिसावले कमजोर रहेको,
- प्रणाली भन्दा व्यक्तिप्रधान हुने प्रवृत्ति हावी,
- दातामुखी सोंचका कारण राष्ट्रिय आवश्यकता र प्राथमिकता सम्बोधित हुन नसकेको,
- सार्वजनिक सेवा प्रवाह ढिलो, अप्रभावकारी र प्रभावहिन भएको,
- सार्वजनिक सेवा प्राप्तिको सम्बन्धमा सेवाग्राहीको चासो, जागरूकता र क्रियाशीलताको अभाव,
- नागरिक समाज आशातीत रूपमा सक्रीय हुन नसकेको,
- भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्ने कार्यमा उच्च नेतृत्व वर्गको उदासिनता रहेको,
- राजनीतिक र प्रशासनिक सहभागिताको अभाव,
- नातावाद, कृपावाद र चाकरी प्रथा विद्यमान रहेको,

सुशासनका लागि चाल्नु पर्दै कदमहरू :

सुशासनका आयामरतत्वहरूमा प्रवर्द्धन गर्दै भ्रष्टाचार न्यूनीकरण गर्ने माथि उल्लिखित समस्याहरूलाई समेत मध्यनजर गर्दा नेपालमा सुशासनका लागि निम्न सुधार गर्ने आवश्यक छ ।

- प्रशासनमा राजनीतिक तटस्थिता कायम गर्ने ।
- राज्यको संघीय संरचना अनुसार अछियार अनुसन्धान आयोग भएका प्रदेशहरूमा विशेष अदालतको विस्तार गर्ने र निगरानी बढाउने ।
- राजश्व न्यायाधिकरण विभाग र सम्पत्ति शुद्धिकरण विभागलाई अर्थ मन्त्रालयबाट बाहिर ल्याई थप अधिकार सम्पन्न बनाउने ।
- सेवा प्रवाहमा छिटो छरितोपन ल्याउन कार्य सरलीकरण गर्ने ।
- हरेक क्षेत्रलाई पारदर्शी बनाउने गरी पारदर्शी संस्कृतिको विकास गर्दै सोही अनुकूल कानून निर्माण गर्ने ।
- नागरिक बडापत्रको सही कार्यान्वयन गर्ने कतिपय कार्यालयमा बडापत्रमा रहेको क्षतिपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्थालाई थप निकायहरूमा व्यवस्थित गर्ने ।
- जन सम्पर्क बढी हुने कार्यालयहरूमा CCTV जडान गरी नियमित अनुगमन गर्ने ।
- छिटो छरितो सरकारको अवधारणालाई मूर्त रूप दिन सेवा प्रवाहमा निजी क्षेत्र र नागरिक समाजको संलग्नता बढाउने ।
- राजनीतिक क्षेत्र नीति निर्माणमा र विश्लेषण (Policy formulation and Analysis) मात्र सीमित रहने सरकारका दैनिक प्रशासनिक कार्यहरूमा हस्तक्षेप नगर्ने ।
- सुशासनको मान्यतालाई आत्मसात गर्दै सार्वजनिक प्रशासनलाई थप पारदर्शी, जावफदेही, सहभागितामूलक, अनुमानयोग्यता र कानूनको शासनमा आधारित बनाउदै राज्य प्रदत्त सेवा र सुविधा सर्व सुलभ रूपमा उपलब्ध गराउने ।

- सार्वजनिक प्रशासनलाई नतिजामुखी बनाउन 'प्रक्रियामुखी' व्यवस्थाबाट 'सेवाग्राही केन्द्रित' र 'नागरिकमुखी' संरचना र कार्यप्रणाली तर्फ उन्मुख गराउने ।
- विकास कार्यक्रममा दलीय एवम् पदीय भागबन्डा गर्ने कार्यलाई निरूत्साहित गर्ने ।
- कार्यसम्पादन परीक्षण (Performance audit) को व्यवस्था गर्ने ।
- सामाजिक चेतना मार्फत् भ्रष्टाचार विरुद्ध जनदबाव सिर्जना गर्ने ।
- नैतिक प्रवर्द्धधन गर्न नैतिक शिक्षामा जोड दिने ।

निष्कर्षः

सुशासन आफैमा नागरिक सन्तुष्टिका लागि स्थापित कानुनी राज्य, विधिको शासन सेवाग्राही मैत्री व्यवस्थापन, पारदर्शी कार्य प्रक्रिया र परिणामुखी कार्य सम्पादनको परिचय भएको हुआदा यसमा जनाताको सार्वभौमसत्ता सरकारको प्रभावकारिता र कार्य कुशलता तथा भ्रष्टाचार शून्य अवस्था अनिवार्य हुनु पर्दछ । विश्वमा भ्रष्टाचार निवारण गरी सुशासन कायम गर्न संयुक्त राष्ट्र संघ, विश्व बैंक, द्रान्सपेरेन्सी इन्टरनेशनल जस्तासंस्थाहरू सक्रिय रूपमा लागि परेका छन् । नेपालको सम्बन्धमा विभिन्न संवेदानिक निकायहरू जस्तै अग्नियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, राष्ट्रिय सूचना आयोग लागायत राष्ट्रिय सतर्कता केन्, नागरिक समाज विभिन्न गैर सरकारी संस्थाहरू भ्रष्टाचार निवारण गरी सुशासन अभिवृद्ध गर्ने कार्यमा क्रियाशिल रहेका छन् । तथापि नेपालमा भ्रष्टाचार र दण्डहिनताले प्रसय पाइराखेको हुनाले सुशासन प्रवर्द्धधनमा माथि उल्लिखित समस्याहरूको सामना गर्नु परिरहेको छ । सुशासन प्रवर्द्धनका लागि पहिलो शर्त राजनीति नेतृत्व इच्छा शक्ति र आम नागरिकको नैतिक आचरण अनि नेपाली मानसिकतामा सकारात्मक परिवर्तन हुन आवश्यक छ । राज्यमानागरिकको आवाज र मागको सम्बोधन हुन जरूरी हुन्छ । विधिको शासनको प्रत्याभूति हुन्छ, दण्डहिनताको अन्त्य हुन्छ र सुशासनको सुदृढिकरण हुआदै जान्छ । कानून निर्माण गरेर मात्र हुदैन कानुनको अक्षरशः पालना हुनु पर्दछ । सार्वजनिक सरोकारको विषयको निर्णय प्रक्रियामा आम नागरिकलाई सहभागी गराउने, पारदर्शिता, उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्नुका साथै शासन प्रणाली जनमुखी, समावेशी भएमा मात्र सुशासन प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ । सुशासन प्राप्तिका लागि सिद्धान्तमा भन्दा पनि व्यवहारमा सक्षमता, प्रभावकारिता, समता र मितव्ययी पद्धति स्थापित हुनु पर्दछ ।

सन्दर्भ सामग्री

- कानुन किताब व्यवस्था समिति, नेपालको संविधान(२०७२), काठमाण्डौ ।
- सोपानमासिक, नेपालमा प्रशासन सुधार आयोगका प्रतिवेदनहरू समिक्षात्मक टिप्पणी सहित(२०७३ पुष)
- नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय(२०७५), आर्थिक वर्ष २०७५ । ७६ को बजेट वक्तव्य,
- ५.नं. प्रदेश सरकार, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय(२०७५), आर्थिक वर्ष २०७५ । ७६ को बजेट वक्तव्य,
- विभिन्न वेवसाइटहरू

हुलाक टिकट निस्कन् भन्दा पहिला (वार्तालाप)

(हुलाक टिकट प्रचलनमा आउनु भन्दा करिब १७७ वर्ष पहिले आयरल्याण्डको ग्रामिण हुलाकको दृश्य) हायण्डी आयण्डी नाम गरेको लेख पढ गर्न नजान्ने एउटा केटो हुलाकमा आउछ,
हायण्डी आयण्डी:- मलाई चिढ्ठी चाहियो हजुर ।

हुलाक हाकिमः कस्को ?

हायण्डी आयण्डीः मलाई चिढ्ठी चाहियो भन्या

हुलाक हाकिमः तिमीलाई कस्को चिढ्ठी दिने भनेको ?

हायण्डी आयण्डीः तिमीलाई के को चासो ?

हुलाक हाकिमः (हास्दै) नाम र ठेगाना नभने, तिमीलाई कस्को चिढ्ठी दिने ?

हायण्डी आयण्डीः मलाई चिढ्ठी लिन पठाएको ।

हुलाक हाकिमः कस्ते पठाएको?

हायण्डी आयण्डी मेरो मालिकले ।

हुलाक हाकिमः तिम्रो मालिक को हो?

हायण्डी आयण्डीः तिमीलाई के मतलब ।

हुलाक हाकिमः किन कस्तो मूर्ख रहेछ, तिम्रो मालिकको नामै नभनिकन तिमीलाई चिढ्ठी कसरी दिने ।

हायण्डी आयण्डीः चाहेको भए तिमीले त्यसै दिन सकथ्यौ, तर मलाई सोभो भनेर मनपरी कुरा गरिरहेछौं ।

हुलाक हाकिमः यहाबाट खुरुकक जाउ । मलाई कचकच नगर तिमी जस्तो मूर्खलाई पठाउने तिम्रो मालिक पनि महामूर्ख हुनु पर्छ ।

हायण्डी आयण्डीः के तिमी स्क्वार इगानलाई (गाउको एउटा जमिन्दार) मूर्ख भन्ने साहस गर्दैँ ?

हुलाक हाकिमः ए स्क्वार इगान तिम्रो मालिक होला, होइन त?

हायण्डी आयण्डीः हो, तिम्रो यस्मा केही विरोध छ कि ?

हुलाक हाकिमः मैले तिमीलाई पहिले कहिले पनि देखेको छैन, त्यती मात्र हो ।

हायण्डी आयण्डीः यदि मैले भने जस्तो हुने हो भने, अब फेरी तिमीले कहिले पनि देख्न पाउने छैनौ ।

हुलाक हाकिमः जबसम्म तिमी स्क्वारको नोकर भन्ने प्रमाणित हुन मतिमीलाई उस्को कुनै पनि चिढ्ठी दिन्न्यो गाउमा तिमीलाई चिन्ने कोहि छ?

हायण्डी आयण्डीः प्रशस्त छन, तपाईंले जस्तो सबैले नचिनेको हो र ।

(स्क्वारको साथी डर्फीको प्रवेश)

हायण्डी आयण्डीः नमस्ते हजुर ।

डर्फीः (नमस्ते आण्डी ।

हुलाक हाकिमः (के यो केटो स्क्वारको नोकर हो हजुर ?

डर्फीः (बिल्कुल हो, के मेरो चिढ्ठी आएको छ ?

हुलाक हाकिमः छ हजुर, हुलाक महसुलको चार पेनी लाग्छ ।

(महसूल तिरी आफ्नो चिह्नी लिएर डर्फी जान्छ ।)

हुलाक हाकिमः (हायण्डी तिर फर्केर) स्क्वारको एउटा चिह्नी छ हुलाक महसूल बापत ११ पेनी ल्याऊ ।

हायण्डी आयण्डीः के को एघार पेनी ?

हुलाक हाकिमः हुलाक महसूल ।

हायण्डी आयण्डीः एक मिनेट अगाडी ४पेनी लिएर डर्फलाई चिह्नी दिएको मैले देखेको छैन र ?त्यो चिह्नी त यो भन्दा पनि ठूलो थियो । अहिले त यस्तो सानोको निम्ती पनि ११ पेनी मागिरहेछौं के तिमीले मलाई मूर्ख नै ठानेको हो त ?

हुलाक हाकिमः जरुर ।

हायण्डी आयण्डीः अब मेरो समय बरबाद नगर । ४ पेनी लेउ र खुरुकक चिह्नी देउ

हुलाक हाकिमः हे मुर्ख सरासर बाहिर जाऊ, हुलाक महसूल चिह्नी आउने दुरी अनुसार हुन्छ न कि यस्को साइज अनुसार ।

(हुलाक पत्रिका वि.सं. २०२० बाट साभार)

गोशवारा हुलाक कार्यालयद्वारा सञ्चालित

EMS (Express Mail Service) को प्रयोग गरी निम्न फाइदाहरू प्राप्त गर्नुहोस् ।

विश्वका प्रमुख ३६ मुलुकहरूमा EMS वस्तु पठाउन र प्राप्त गर्न सकिने ।

Online Tracking को व्यबस्था, ग्राहक आफैले Tracking गर्न सक्ने ।

सस्तो, भरपर्दो, गुणस्तरीय तथा सुरक्षित सेवा ।

नेपालबाट विदेशमा पठाएको EMS वस्तु डेलिभरी भएको जानकारी SMS बाट दिने व्यबस्था भएको ।

विदेशबाट नेपालमा EMS वस्तु आएको जानकारी SMS, टेलिफोन र Email बाट दिइने ।

क्षतिपूर्ति दिने व्यबस्था भएको ।

सरल, छिटो र प्रभावकारी डेलिभरी व्यबस्था ।

Web-Based operation System मा आधारित ।

गुनासो (Inquiry) सुनुवाईको प्रभावकारी व्यबस्था भएको ।

Packing Materials हुलाक कार्यालयबाट उपलब्ध हुने ।

विस्तृत जानकारीको लागि

GPO Building सुन्धारा, काठमाडौं

फोन : ०१-५७९३८६५, ०१-५७९३८८

Website : www.gpo.gov.np

THE CONCEPT OF PHILATELIC DEVELOPMENT

Punya R. Sthapit⁹

For the broadminded people, our human globe has become smaller than before. Most problems are solved faster than before. However, many people many minds. Genuine/capable people get there any obstacles simple. How wonderful this world is? Better is to think how and why our globe becomes smaller. This right reason or accurate explanation for this always comes out to be clear and simple before the broadminded people who involve in meditation. In this regard, this universe seems to be our own home with the people of various cultures and of societies. In reality, humans are of two faces of same coin, nothing else. That means they are of only two human types. Nobody is far from our heart and soul whatever we think. All people are near and dear. Everything is simple and possible for the right-thinking people.

Communication plays like the capable engineer on administrating over nation. General people have accepted communication - the most significant media. The efficient services of communication make everything into easy and comfortable. That is why our globe becomes like our single home. Thank to God. Postal communication has become the cheapest way of sending letter or item to any part of this world. Another means of communication has become fax, telephone and internet. Definitely, the postal communication is playing the excellent services for human development. Postal workers devoting vital services are significant staff of the nation.

During the pre- stamp age, our world supposed much larger as we think today. Development was less. Almost all the countries were poor and undeveloped. Before the use of postage stamp, mailing charges were high. We find this fact in the postal information of Great Britain.

World's first postage stamp was introduced in Great Britain by issuing Black Penny stamp of one penny - denomination. The selling of Black Penny stamp started from 1st May of 1840 and its validity (postal cancellation) was from the 6th May 1840 afterwards.

After submitting the Post Office Reform to the Queen Victoria in 1837, it was signed on 17 Aug, 1839. As per suggestion, postal rate was reduced to one penny for ordinary letter. The process of reducing the postage rate had well encouraged the will of general people in Britain. It brought light among citizens and appeared major changes and certainly to the world afterwards. It was the sign of human development, presented by the communication – the postal service.

---

⁹ Philatelist

Sir Roland Hill, born in 1795 brought the postal reform. He left this world on 27 August 1879. He is today renowned as an outstanding Postal Reformer. In our modern cultural society, postal development has brought significant and satisfactory development after establishing the general postal union (GPU) in 1874.

Heinrich von Stephan, German Postmaster General had initiated the international postal Congress in 1874 and participants of 22 countries had signed an International Postal Agreement. In such environment, General Postal Union (GPU) established on 9th Oct 1874 in Switzerland. It is Union General des Posts in French. The year 1981 was the 150th Anniversary of the U.P.U. Founder, von Stephan, born in 1831.

In 1878 in Paris, France, the name of General Postal Union was changed to Universal Postal Union (U.P.U), in the second conference, attended by delegates from 38 countries. Almost all countries were involved in this Union. In our present circumstance, the U.P.U has become the largest unit of the United Nations. Since 1957, the U. P.U. has issued its own distinctive postage stamps, under the aegis of the Swiss PTT.

The increasing number of the U.P.U. member (countries) gives us satisfaction. The member-number went on increasing from 22 in 1874 to 142 in 1970, 153 in 1974, 168 in 1988, 176 in 1992 and 189 in 1996.

International Exhibitions

- In 1870 First Philatelic Exhibition exhibited in Germany
- In 1881 the First International Stamp Exhibition, Vienna
- In 1887 International Stamp Exhibition, Frankfort am Main
- In 1924 British Empire Stamp Exhibition
- In 1934 International Stamp Exhibition In 1952 First International Thematic Exhibition,
- In 1953 Second International Thematic Exhibition, Berne
- In 1954 the First Stamp Exhibition, India
- In 1956 First Stamp Exhibition, Japan
- In 1966 First Stamp Exhibition, Nepal 10 – 16 June (2023 Jestha 28)
- In 1977 FIAP's First Philatelic Exhibition ASIANA 77, Singapore 19 – 23 October
- In 1979 the Third International Thematic Exhibition, Rio de Janeiro

International societies and federations

- In 1864 the Philatelic Society in London, renamed the Royal Philatelic Society in 1906
- In 1886 American Philatelic Society (APS), 55,000 members in 1999
- In 1890 First National Federation in Belgium
- In 1920 the Philatelic Congress of Great Britain
- In 1920 Dutch Dealers' Association on 8 October
- In 1922 Philatelic Society of China in August

- In 1923 American Air Mail Society in the USA
- In 1925 British Philatelic Association in Great Britain
- In 1926 the Federation of International Philately (F.I.P.) on 16 May in Paris
- In 1936 the British Society of Russian Philately
- In 1940 Singapore Stamp Club
- In 1942 the Philatelic Society of India
- In 1946 Japan Philatelic Society in July with 100 members
- In 1949 American Topical Association (ATA), USA
- In 1953 the Great Britain Philatelic Society
- In 1955 Great Britain Philatelic Society
- In 1966 Nepal Philatelic Society (NPS) on 10 June
- In 1974 Federation of International Asian Philately (F.I.A.P.)
- In 1976 the British Philatelic Federation
- In 1977 First Philatelic Exhibition, ASIANA 77, Singapore, 19-23 October
- In 1979 the China National Stamp Corporation
- In 1982 the Federation of Olympic Philately on 7 December
- In 1982 All China Philatelic Federation on 20 Jan
- In 1982 Japan Philatelic Foundation on 19 Jun, 36,000 members
- In 1982 the International Federation of Olympic Philately on 7 December
- In 1984 British Thematic Association
- In 1994 SAARC Philatelic Association in Nepal (SPAN)

Now we well understand Nepal government was cautious during the GPU establishment in 1874 in Switzerland. From the another year 1875 (1932 BS) the government started postal service during the regime of King Surendra Bikram Shah Dev by Maharaja and then Prime Minister Ranadip Singh Rana. In 1879 (1935 BS), post offices were opened. Before the issue of postage stamp, postal charge was pre-paid in cash. For the government communication, mail carriers were the king's couriers for royal carrying documents. On 13th April 1881 (the first day of 1938 BS), Nepal's first stamps were introduced. The stamps on native wove paper were one Anna blue, two Anna red and four Anna green on wove paper. With the issues of postage stamps, Nepal also started postal development, sharing postal communication among the people.

References

- The Post (Hulak)
- Linn's Stamp News
- The Gunnies Book of Stamps

‘खण्ड ख’

हुलाक समाचार

यस खण्डमा हुलाक सेवासँग सम्बन्धित समाचारमूलक सामग्रीहरु समाविष्ट गरिएको छ

अन्तराष्ट्रिय हुलाक टिकट प्रदर्शनी २०१८ इजरायलमा सहभागिता

२०१८ मे २७ देखि ३१ सम्म इजरायलको जेरुसलेम शहरमा अन्तराष्ट्रिय टिकट प्रदर्शनी सम्पन्न भयो । सो प्रदर्शनीमा नेपालको तर्फबाट हुलाक सेवा विभागका तत्कालीन निर्देशक श्री राजन पौडेल तथा नेपाल फिलाटेलिक ब्युरोको अन्तराष्ट्रिय कार्यक्षेत्र अनुरूप नेपाल फिलाटेलिक ब्युरोको नाममा स्टल बुकिंग गरी नेपाली हुलाक वस्तुहरु प्रदर्शन गरिएको थियो । यस सहभागिताले नेपाली हुलाक टिकटलाई विश्व स्तरमा चिनाउन टिकटसांगको सम्बन्धित जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्नका साथै नेपाली हुलाक वस्तुको गुणस्तर वृद्धि गर्न यो सहभागिता उपलब्धिमूलक हुने विश्वास गरिएको छ । इजरायल प्रदर्शनीमा विभिन्न देशका हुलाक प्रशासन तथा अन्य फिलाटेली सम्बन्धित संस्थाले भागलिएका थिए । दक्षिण एसियाबाट नेपाल तथा भारतको स्टल रहेका थिए । जेरुसलेम स्थापनाको ५० बर्ष तथा इजरायल एकीकरणको ७० वर्षको उपलक्ष्यमा कार्यक्रम आयोजना गरिएको हुआ विश्वशान्तिलाई प्राथमिकता दिई सोहि अनुरूप इजरायल पोस्टले टाचातयार गरेको थियो । नेपालले पनि विश्व शान्तिलाई नै मनन् गरेर गौतम बुद्ध तथा सगरमाथा अंकित टाचा प्रयोग गरेको थियो ।

एसिया प्रशान्त क्षेत्रीय हुलाक संघको कार्यकारी परिषदमा सहभागिता

एशिया प्रशान्त क्षेत्रीय हुलाक संगठनलाई सशक्त बनाउदै क्षेत्रीय सहयोग र समन्वय बढाउन APPU EC meeting, June 25-29 सम्म भियतनामको दा नांगमा सम्पन्न भयो । सो सम्मेलनमा हुलाक सेवा विभागका तत्कालीन महानिर्देशक श्री आनन्दराम रेग्मी तथा गोश्वारा हुलाक कार्यालयका प्रमुख श्री वेद प्रसाद भण्डारीले सहभागिता जनाउनु भएको थियो ।

विश्व हुलाक संघको इथियोपियामा सम्पन्न दोश्रो असाधारण सभा सम्बन्धी प्रतिवेदन

विश्व हुलाक संघको दोस्रो असाधारण कंग्रेस, १८ देखि २२ भाद्र, २०७५ तदनुसार 3 September देखि 7 September, 2018 सम्म इथियोपियाको अदिसअवावामा सम्पन्न भयो । सो सभामा सञ्चार तथा सूचनाप्रविधि मन्त्रालय तथा हुलाक सेवा विभागको तर्फबाट ६ सदस्यीय नेपाली प्रतिनिधिमण्डलले सहभागिता जनाएको थियो । परराष्ट्र मन्त्रालयबाट नेपालको अधिकारिक धारणाराख्जन पाउने अधिकारपत्र (credential) प्राप्त गरी सो बैठकमा देहायका पदाधिकारीको सहभागीता रहेको थियो ।

माननीय श्री गोकुल प्रसाद बास्कोटा, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्री,
तत्कालीन महानिर्देशक, आनन्दराम रेग्मी, हुलाक सेवा विभाग,
कार्यालय प्रमुख, वेदप्रसाद भण्डारी, गोश्वारा हुलाक कार्यालय,
शाखा अधिकृत, सुधा रेग्मी, हुलाक सेवा विभाग,
श्री राजकुमार सापकोटा, मन्त्रीज्युको स्वकीय सचिवालय,
श्री उमेश आचार्य, मन्त्रीज्युको स्वकीय सचिबालय ।

नेपालको हुलाक सेवालगायत विश्वका १६२ देशहरू सदस्य राष्ट्र रहेको विश्वका हुलाक प्रशासनहरूको छाता संगठन विश्व हुलाक संघको (Universal Postal Union (UPU) असाधारण कंग्रेसमा करिब १५०० जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

नेपालको लागी इथियोपियामा सम्पन्न दोश्रो असाधारण सभा महत्वपूर्ण किन ?

टर्कीको इस्तानबुलमा आयोजित इस्तानबुल कंग्रेसले तीन मुख्य goals हरू तय गरेको थियो ।

Goal 1: Improve the interoperability of network infrastructure

Goal 2: Ensure sustainable and modern products

Goal 3: Foster effective market and sector function

संसारका हुलाकहरूमा रहेको Digital Divide कम गर्ने गरी Digital Technologies, E-commerce प्रवर्द्धन, सामाजिक समावेशीकरण, अर्थतन्त्रमा हुलाकको योगदान, सामाजिक विकासका लागि हुलाक मार्फत आर्थिक समावेशीकरण, वित्तीय साक्षरता, सेवासार्ग नाफा, लगायतका विषयहरू Ethiopia Congress का अन्य सहायक एजेण्डाहरू रहेका थिए । जुन नेपालको सन्दर्भमा समेत बहुउपयोगी तथा अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेका छन् । सबै देशहरूको प्रतिनिधित्व रहादा UPU Reform, Equality In Representation, लगायतका विषयहरूमा नेपालको आफ्नो आधिकारिक धारणा राख्न पाउने हुदा यो platform महत्वपूर्ण छ । नेपालको लागि सबै भन्दा महत्वपूर्ण विषय भनेको UPU Financing Contribution मा मतदान गर्नु र Reform तथा Equal Representation मा समर्थन जनाउनु समेत थियो । हाल स्वैच्छिक रूपमा नेपालले UPU लाई 0.5 Unit का दरले बार्षिक २१,७६३ (स्वीस फ्रान्क अनिवार्य सदस्यताको रूपमा भुक्तानी गर्दै आएको छ तर UPU Reform को Financial Model मा यसरी गरिने UPU को भुक्तानी National GDP को आधारमा तथा Voluntary नभई Mandatory हुनुपर्छ भन्ने हो । यसमा LDC लगायत विकासोन्मुख देशहरूले 0.10 Unit Mandatory Contribution गर्नुपर्ने र अन्य देशहरूले आफ्नो कुल ग्राहस्थ उत्पादनको आधारमा अनिवार्य सदस्यता भुक्तानी गर्ने भनिएको प्रस्तावको समर्थनमा नेपालले मतदान गरे पनि सो प्रस्ताव पारित हुन नसकेको तर नेपाल लगायत उपस्थित १४२ देशहरू (Voting Rights र Proper Credentials भएका देशहरू) सबैको सहमतिले दुईलाख भन्दा कम जनसंख्या भएका देशहरू तथा आर्थिक रूपमा अत्यन्त नगन्य कारोबार गर्ने देशहरू (जस्तै: नाउरु, तुभालु, समोआ, तोङ्गा, आदि) लाई ०.१ गलाष्ट को दर कायम गर्ने बिशेष व्यवस्था भएको छ ।

मन्त्रीस्तरीय रणनीतिक सम्मेलन

इथियोपिया कंग्रेसकै अवधिमा भा१ २१-२२ मा मन्त्रीस्तरीय सम्मेलन समेत सम्पन्न भयो । विश्वका सञ्चार तथा सूचना प्रविधिसंग सम्बन्धित मन्त्रिहरू (उपमन्त्री सहित) को प्रतिनिधित्व थियो । सो सम्मेलनमा नेपालका सूचनातथा सञ्चार प्रविधि मन्त्री माननीय श्री गोकुल प्रसाद बास्कोटाले सहभागिता जनाउनु भएको थियो तथा सो कार्यक्रमलाई सम्बोधन गर्नु भएको थियो । कार्यक्रममा सहभागी अन्य देशका मन्त्री तथा उच्च पदस्थसागमन्त्री ज्यूले भेटवार्ता गर्नु भई हुलाकको अवस्थाबारे जानकारी लिनु भएको थियो । नेपाल हुलाकको इतिहासमा उच्च नेतृत्वबाट हुलाक सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनमा सहभागिता भएको यो पहिलो पटक हो ।

मन्त्रीज्यूको सहभागिताले हुलाकको रूपान्तरण र विकासका लागि मन्त्रालय प्रतिबद्ध रहेको प्रष्ट हुन्छ ।

द्विपक्षीय भेटघाटका कार्यक्रमहरु

मन्त्रीज्यू र UPU का महानिर्देशक बीच भेटवार्ता

UPU का Director General साग September 6 तारिखमा माननीय सञ्चार तथा सूचना मन्त्रीज्यूको शिष्टाचार भेटको कार्यक्रम रहेको थियो । माननीय मन्त्रीज्यू र महामहिम बीचको शिष्टाचार बैठकमा UPU बाट नेपालको हुलाक पुनर्संरचनाका अध्ययन तथा उपयुक्त सुभाब दिने प्रयोजनका लागि एक जना बिज्ञ खटाई दिने कुरा, UPU का Projects (ORE, Disaster Risk Management, Quality of Service Fund Project) तथा आवश्यक अन्य projects हरुमा नेपालका लागि नियमित सहयोग उपलब्ध गराउने तथा नेपाल र विश्व हुलाक संघको सम्बन्धलाई नया उचाईमा पुन्याउने विषयहरुमा छलफल गरियो । विश्व हुलाक संघका महानिर्देशक समेतको समर्थन रहेको विश्व हुलाक संघको सुधार तथा संघमा गरिने आर्थिक सहयोगमा समरूपताका सवालमा नेपाल समेत प्रतिबद्ध रहेको विषय नेपाली पक्षबाट प्रस्तुत गरिएको थियो । सो बैठकमा मन्त्रीज्यूवाट UPU का महानिर्देशकलाई नेपाल भ्रमणको निम्तो दिनुभएको ।

मन्त्रीज्यू तथा जापानका माननीय उपमन्त्रीज्यू Ministry of Posts, Telecommunications and Information Technology Mr, Katsuya Watanabe बीच भेटवार्ता

मन्त्रीज्यू तथा जापान सरकारका उपमन्त्रीज्यू बीच 6th September मा शिष्टाचार भेट भयो । मन्त्रीज्यूहरूले एक आपसमा दुई देशबीचको हुलाक तथा सञ्चार क्षेत्रको विषयमा छलफल गरी नेपालको हुलाक रूपान्तरणका लागि जापान सरकार साग प्रविधि हस्तान्तरण, नेपाल हुलाकको विकासका लागि आवश्यक एवम् जापानले उपलब्ध गराउन सक्न मिल्ने अन्य सेवा सुविधा लगायत नेपाल र जापान बीच आपसी हितका विषयमा कुराकानी गर्नु भयो । जापान हुलाकले गरेको प्रगति, हुलाकलाई प्राधिकरण बनाउदाका प्रकृया, त्यसका चरणहरु तथा सोका आवश्यक अनुभवहरूका विषयहरु समेत यस शिष्टाचार भेटका दौरान छलफल गर्दै जापानी हुलाक तथा जापानी सरकारले उपलब्ध गराउदै आएको सुविधाका लागि जापानी समकक्षीलाई धन्यवाद समेत दिनुभयो । शिष्टाचार भेट कार्यक्रममा जापानी समकक्षीलाई नेपाल भ्रमणको निम्तो समेत दिई माननीय मन्त्रीज्यूद्वारा हुलाक प्रशासन सुधार र व्यवसायिकताको बिकासका लागि उच्चस्तरमा छलफल भईरहनु पर्ने धारणा समेत व्यक्त भएको थियो ।

मन्त्रीज्यू तथा भियतनामका Mr, Nguyen Minh Hong, (Deputy Minister of Information and Communications) बीच भेटवार्ता

मन्त्रीज्यू तथा भियतनाम सरकारका माननीय Mr. Nguyen Minh Hong, Deputy Minister of Information and Communications, बीच September 7 मा शिष्टाचार भेट भएको थियो । मन्त्रीज्यूहरूले एक-आपसमा दुई देशबीचको हुलाक तथा सञ्चार क्षेत्रको विषय, प्रविधि हस्तान्तरण, हुलाकलाई कसरी प्राधिकरण बनाउने तथा अन्य सान्दर्भिक विषयहरुमा छलफल गर्नु भयो । UPU का Secretary

General ले भने भै विगत पाच वर्षमा भियतनामले हुलाकमा गरेको प्रगति संसारमा पछाडी परेका हुलाकहरूको रूपान्तरणका लागि रोल मोडेल भए भै नेपालको हुलाकमा ल्याउन सक्ने आमुल तथा समयानुकूल परिवर्तन तथा यसका पूर्वशर्तहरूका बारेमा भियतनामी समकक्षीसाग कुराकानी गर्नु भयो । मन्त्रीज्यूद्धाराभियतनामीसमकक्षीलाई नेपाल भ्रमणको निम्तो दिनु भयो । प्रत्युत्तरमाभियतनामी उपमन्त्रीले नेपालवाट समेत सिक्नुपर्ने कुराहरू धेरै छन् भन्दै आफ्नो ज्ञान र अनुभव हस्तान्तरण गर्न तयार रहेको र नेपाली प्रतिनिधि मण्डललाई भियतनाममा स्वागत र मद्दत गर्न तयार रहेको बताउनु भयो ।

Second UPU Extraordinary Congress, Ethiopia का मुख्य उपलब्धिहरू:

४० वर्षको इतिहासमा प्रथम पटक सर्वसम्मत रूपमा विश्व हुलाक संघको सुधारका लागि सहमति कायम भएको । संघको प्रभावकारिता बढाई थप सशक्त र सवल बनाउन सदस्य राष्ट्रहरू सहमत भएका । संघको दिगोर सहज सञ्चालनको लागि स्थायी र भरपर्दो योगदान नीति (सदस्य राष्ट्रहरूले वार्षिक रूपमा तिर्नुपर्ने सदस्यता शुल्क) तर्जुमा गर्ने क्रममा थप अध्ययन र परिमार्जन साथ आइभोरी कोष्टमा सन् २०२० मा हुने यूपियू कंग्रेसमा प्रस्ताव पारित गर्ने सहमति भएको । न्यून आय, दुई लाख भन्दा कम जनसंख्या तथा अल्पविकसित राष्ट्रहरूको लागि बेग्लै किसिमको योगदान नीति बनाउने सहमति भएको । यो प्रस्ताव लागू हुआ हालसम्म १४ वटा साना देशहरूले फाईदा लिन सक्ने देखिन्छ । । यस सम्बन्धी प्रस्तावको पक्षमा नेपालले समेत मतदान गरेको छ । साथै अन्य अवस्थामा यूपियूको आर्थिक स्थायित्वका लागि हालको स्वेच्छिक योगदानलाई राष्ट्रिय अर्थतन्त्र तथा क्षमताको आधारमा अनिवार्य योगदान निर्धारण गर्ने विषयमा हाललाई कंग्रेस मातहतमा रहेर अध्ययन गर्ने गरी कार्यदल गठन गरेर आइभोरी कोष्टमा सन् २०२० मा हुने यूपियू कंग्रेसमा प्रस्ताव पेश गर्ने विषयमा समेत सहमति भएको । हुलाक सेवालाई समयानुकूल परिवर्तन, परिमार्जन तथा अनुमान योग्य बनाउन चिठी तथा पार्सलहरूलाई साना, मझौला, दूलातथा भन्सारलाग्ने र नलाग्ने गरी छुट्टाउने र यसरी छुट्टाएको आधारमा फरक (फरक सेवा शुल्क निर्धारण गर्ने गरी सन् २०२० देखि लागू हुने प्रस्तावमा विश्वका धेरै देशहरू तयार न भएको हुआ यसमा समेत सन् २०२० को कंग्रेसले निर्णय गर्ने गरी प्रस्ताव पेश गर्ने सहमति भएको । नेपालको हुलाक प्रशासन सुधार गर्ने विश्व हुलाक संघले प्राविधिक सहयोग गर्ने गरी यूपियूका महानिर्देशक सागको वार्तावाट सहमति भएको । यसै सन्दर्भमा जापानको आन्तरिक मामिला तथा सञ्चार मन्त्रालयका उप (मन्त्री) र भियतनामका सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालयका उप-मन्त्रीहरू सागको बेग्ला बेग्लै बार्तामा नेपालको हुलाक प्रशासनमा सुधारका लागि आवश्यक सहकार्य र सहयोग गर्ने गरी सहमति भयो । उक्त कंग्रेससागै आयोजना भएको मन्त्रीस्तरीय रणनीतिक सम्मेलनमा नेपालको तर्फवाट सम्बोधन गरिएको । यस सम्बोधनमार्फत नेपालको हुलाक प्रशासनलाई समयानुकूल सुधार गर्ने विषयमा समेत प्रतिवद्धता व्यक्त गरिएको ।

मन्त्रीज्यूले विश्व हुलाक संघको असाधारण कंग्रेसमा गर्नु भएको सम्बोधनको सार संक्षेप

Your Excellency Mrs. Ubah Mohammed,

Honorable Minister for Communication & Information Technology, Government of Ethiopia

Honorable Ministers,
Director General of the UPU
Distinguished Delegates,
Ladies and Gentlemen,

At the outset, I would like to express my profound gratitude to the Government of Ethiopia and the UPU Secretariat for inviting me to this historical Extraordinary Congress, which is being held in the beautiful city of Addis Ababa.

I am delighted to speak in front this august gathering. I do hope that, this congress will be a landmark success, not only to reform and strengthen the UPU, but also to boost postal service world-wide, through collective efforts and aspirations.

Distinguished Delegates,

Postal service is not only the oldest means of communication but also an accessible and affordable service. The tremendous growth of modern communication technologies has been affecting the traditional business of the Post. Transformation in ICT has brought about not only challenges but also lots of opportunities. We should take challenges of ICT sector as our opportunities for the development of postal services in more effective ways. I am confident that innovation in postal service will continue in the days to come.

Distinguished Delegates,

In our context, we are providing basic and supplementary services but we are facing challenges of Service Delivery Management, Infra-structure Management, Connectivity, Trained Human Resource including Natural Disasters and Calamities. Despite such challenges, Nepal stands firm to improve its ability to exchange and use information for Postal Integrity in the Region. I believe, we need to re-engineer our efforts to re-vitalize postal services. We need to think beyond the box. We need to explore beyond business as usual. A drastic change in the postal service with creative and innovative ideas, customer focus and customer satisfaction is essential. As we know that private sector has emerged as a strong player in postal service all over the world, our postal administration must be equipped with the ways and means to compete reliably and cost-effectively.

Distinguished Delegates,

A good and efficient postal service is a basic need of an advanced society. Our affirmation to improve this service is relevant and essential to realize the motto of "Prosperous Nepal Happy Nepali". Government of Nepal has recently formed a Task-Force to re-structure Nepal Post. We are reforming various postal service-related policies in line with the new constitution. It is my firm conviction that our collective efforts are essential to update and improve postal services world-wide for our shared benefits. We

have to go hand-in-hand to strengthen this service. Our co-operation through exchange of knowledge, experiences and best practices is pivotal. We have to strengthen UPU with a view to improving and speeding up decision-making processes within the organization and ensuring its financial sustainability. Nepal, as a responsible member of the global community, always wants to walk together with you all. We would like to learn from you, work with you and share our experiences with you. Our major focus will be on integrating postal supply chain, help improve operational and functional aspects and enhance postal performance to contribute to the national economy. I do hope our renewed commitment and earnest co-operation will definitely sow a new beginning in the postal service.

Distinguish Delegates,

I do believe that this Extraordinary Congress in this beautiful city is a testimony of our co-operation to improve postal services together. This mega-event has given us an opportunity to renew our commitment to work together. I would like to appreciate UPU for uniting all postal services in the world and motivating to make them more effective. I am glad to share with you that as one of the oldest members of the UPU, Nepal has been actively engaging in the activities of the UPU and it will be continued in the days to come.

Thank you!

- मिति २०७५।०४।१० मा हुलाक बचत बैंक, वाणिज्य बैंकलाई हस्तान्तरण गर्न हुलाक सेवा विभागमा महानिर्देशकको संयोजकत्वमा गठित समितिबाट मन्त्रालयमा प्रतिवेदन पेश गरिएको ।
- आ.व.०७५।७६ देखिलागुहुने गरी हुलाक सेवा विभाग अन्तर्गतका केन्द्रिय कार्यालयहरु केन्द्रिय टिकट भण्डारतथा नेपाल फिलाटेलिक व्यूरोगाभिनयाकार्यालय फिलाटेलिक तथा हुलाक टिकट व्यबस्थापन कार्यालयमा रूपान्तरण गरिएको ।
- साविकको क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय यसै वर्ष देखिहुलाक सेवा निर्देशनालयमा रूपान्तरण भएको ।
- मिति २०७५।०५।१७ देखिय २०७५।०५।२२ सम्म इथियोपियामा विश्व हुलाक सघले आयोजना गरेको कंग्रेसमा माननीय सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रीज्यूको नेतृत्वमा सहभागिता भएको ।
- मिति २०७५।०६।०९ मा सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयमा हुलाक प्राधिकरण ऐन, २०७५ को मर्यादा पठाइएको ।
- मिति २०७५।०६।१५ मा माननीय सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रीज्यू समक्ष हुलाक सुधार कार्यादलले हुलाक सुधारका लागि अध्ययन गरी तयार पारेको प्रतिवेदन पेश गरिएको ।
- सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयको सचिवस्तरको मिति २०७५ असोज १० को निर्णय अनुसार हुलाक सेवा विभागको अन्तर्राष्ट्रिय डाक लेखा शाखाका समस्याहरु र समाधानका उपाय सम्बन्धमा मन्त्रालयका प्राविधिक उपसचिवको संयोजकत्वमा गठित तीन सदस्यीय सुभाव समितिले अन्तर्राष्ट्रिय डाक लेखा शाखासुचारु गर्ने सम्बन्धमा सिफारिश सहितको प्रतिवेदन दिएको र सो प्रतिवेदन कार्यान्वयन क्रममा रहेको ।

- नेपाल हुलाकले प्रयोग गर्दै आएको IPS Light Software बाट IPS.post migrate गर्नका लागि विश्व हुलाक संघको Operational Readiness for Ecommerce project (ORE) 2017-2020 कार्यान्वयनको चरणमा रहेको । २०७५ मंसिर २४ देखि मंसिर २८ सम्म विश्व हुलाक संघ र एसिया प्रशान्त क्षेत्रीय हुलाक संघका प्रतिनिधिबाट नेपाल हुलाकको समग्र on-site process review गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कामहरु समय सीमा समेत तोकी निर्देशन गरेको । सो कामको लागि महानिर्देशकज्यूको संयोजकत्वमा ORE निर्देशक समिति गठन भएको ।
- नेपाल हुलाकले EMS, Parcel Post, Air conveyance क्षतिपूर्ति लगायतको भुक्तानीको लागि प्रति SDR रु १३० । नेपाली रूपैयाको दरले गणना गर्दै आएकोमा सन् २०१९ January देखि लागू हुने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको परामर्शमा प्रति SDR रु १५० । नेपाली रूपैया कायम हुने निर्णय गरिएको ।
- माननीय मन्त्रीस्तर, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय, मिति २०७५ भदौ ४ को निर्णयबाट गठित हुलाक सेवा सुधार कार्यदलले E-commerce समेतको थपिएको कार्य र समय सिमा भित्र २०७५ पुष १५ गते सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयमा आफ्नो प्रतिवेदन बुझाएको ।
- मिति २०७५ जेठ महिना देखि General Post Office नामक मोवाईल एप निर्माण र सञ्चालन गरिएको ।
- मिति २०७५ जेठ महिनामा गोश्वारा हुलाक परिसरमा KIOSK Machine र टोकन प्रणाली स्थापना र सञ्चालन गरिएको ।
- मिति २०७५ आषाढ ६ गते देखि १७ गतेसम्म भियतनामको दानाडमा सम्पन्न Asian Pacific Postal Union Executive Council Meeting मा गोश्वारा हुलाक कार्यालयको सहभागिता जनाएको ।
- मिति २०७५ भाद १७ देखि २४ सम्म ईथियोपियाको आदिस अवावामा सम्पन्न विश्व हुलाक संघको असाधारण महासभामा गोश्वारा हुलाक कार्यालयको सहभागिता ।
- काठमाण्डौलगायतगोश्वाराहुलाककार्यालयमातहतका९६जिल्लाहरूसबैकोडाकरेखापुनरावलोकनको कार्य सम्पन्न भईसकेको ।
- २०७५/६/१८ सम्म PITS तालीम सञ्चालन ६७ जिल्लामा बिस्तार गरिएको ।
- .Post Installation u/L EMS, Parcel र Mail Centre df IPS.Post.Net को परीक्षण गरी स्तरोन्नतिको काम अगाडी बढाईएको ।
- सिराहा लगायतका जिल्लाहरूमा Postal Internal Tracking System को तालीम सम्पन्न ।
- सन् २०१८ December मा E-commerce को सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने सिलसिलामा विश्व हुलाक संघको तर्फबाट २ जना समिलित टोली छोकरी र अनुचा सोड बाट हुलाक सेवा विभाग, गोश्वारा हुलाक कार्यालय लगायत अन्य हुलाक कार्यालयका विविध पक्षको अध्ययन विश्लेषण गरीएको ।
- विश्व हुलाक दिवश २०१८ भव्यताका साथ मनाउने सन्दर्भमा मिति २०७५ १०६ ।२२ मा हाजिर जवाफ कार्यक्रम, म्यूजिकल चियरखेल, घैंटोफुटाउनेखेल गोश्वाराहुलाक कार्यालय परिसर सुन्धारामा सम्पन्न भएको ।

हुलाक प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा मुलुकका विभिन्न स्थानमा सञ्चालित

तालिमका सहभागीहरूको विवरण

नवनियुक्त नासु/खरिदारका लागि अमिसुखिकरण कार्यक्रम, चौधौं सत्र, २०७५

मिति : २०७५।०१।२८ देखि २०७५।०२।०२ सम्म ।

प्रशिक्षण मुकाम : बिर्तमोड भापा ।

सहभागीहरूको नामावली

क्र.म.	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१	३८४७	खरिदार	श्री मुनादेवी चम्लागाई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, ताप्लेजुङ
२	३८४८	खरिदार	श्री नविन कुमार अधिकारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, ताप्लेजुङ
३	३८४९	खरिदार	श्री लाल बहादुर महत	जिल्ला हुलाक कार्यालय, ताप्लेजुङ
४	३८५०	खरिदार	श्री तिला विक्रम लिम्बु	जिल्ला हुलाक कार्यालय, ताप्लेजुङ
५	३८५१	खरिदार	श्री राम कुमार राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाचथर
६	३८५२	खरिदार	श्री जीवन कुमार लिम्बु	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाचथर
७	३८५३	खरिदार	श्री रोशन कुमार गुप्ता	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाचथर
८	३८५४	खरिदार	श्री शोभा राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
९	३८५५	खरिदार	श्री ज्ञान बहादुर बर्देवा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
१०	३८५६	खरिदार	श्री रोशन कामती	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
११	३८५७	खरिदार	श्री विवेक कुमार मण्डल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
१२	३८५८	खरिदार	श्री अनुषा दाहाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
१३	३८५९	खरिदार	श्री सुवास खड्का	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
१४	३८६०	खरिदार	श्री प्रमोद खनाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
१५	३८६१	खरिदार	श्री कमल कान्त पोखरेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
१६	३८६२	खरिदार	श्री सन्दिप चौधरी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
१७	३८६३	खरिदार	श्री ममता खतिवडा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
१८	३८६४	खरिदार	श्री सान्त्वना पाठक	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
१९	३८६५	खरिदार	श्री वेद प्रसाद रिजाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
२०	३८६६	खरिदार	श्री गणेश सुबेदी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
२१	३८६७	खरिदार	श्री अपर्ण पौडेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
२२	३८६८	खरिदार	श्री विष्णु तिमिल्सीना	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
२३	३८६९	खरिदार	श्री प्रसान्त पोदार	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
२४	३८७०	खरिदार	श्री सुवास राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, संखुवासभा
२५	३८७१	खरिदार	श्री खगेन्द्र थापा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, संखुवासभा
२६	३८७२	खरिदार	श्री लिला नेपाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, संखुवासभा

क्र.म.	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
२७	३८७३	खरिदार	श्री श्रवण कुमार भा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, संखुवासभा
२८	३८७४	खरिदार	श्री फरिन्द्र भट्टराई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, संखुवासभा

धनादेश तथा बचत बैंक संट्रेयर प्रशिक्षक कार्यक्रम, बाइसौं सत्र, २०७५

प्रशिक्षण मुकाम : हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र, बबरमहल ।

मिति : २०७५।०२।१५ देखि २०७५।०२।२० सम्म ।

सहमागीहरूको नामावली

क्र.म	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१	३८७५	टा.ना.सु	श्री हेरम्बराज अधिकारी	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय, पोखरा
२	३८७६	खरिदार	श्री हरिकृष्ण रिजाल	गोश्वारा हुलाक कार्यालय, सुन्धारा
३	३८७७	खरिदार	श्री एम.वि.सि.साह	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सल्यान
४	३८७८	खरिदार	श्री सुनिल देवकोटा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
५	३८७९	खरिदार	श्री शान्ति पन्त	जिल्ला हुलाक कार्यालय, अछाम
६	३८८०	खरिदार	श्री प्रशान्त पोदार	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
७	३८८१	हुलाकी	श्री सुमिता श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक
८	३८८२	स.क.अ	श्री देवकी रिजाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रसुवा
९	३८८३	स.क.अ	श्री राजन कुमार मिश्र	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
१०	३८८४	ना.सु	श्री सोपिला श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भक्तपुर
११	३८८५	ना.सु	श्री विरु रावत	जिल्ला हुलाक कार्यालय, प्यूठान
१२	३८८६	खरिदार	श्री जिवन कुमार लिम्बु	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाचथर
१३	३८८७	खरिदार	श्री तिलक प्रसाद पहारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, चितवन
१४	३८८८	खरिदार	श्री विशाल धिमिरे	जिल्ला हुलाक कार्यालय, काम्चे पलाञ्चोक
१५	३८८९	खरिदार	श्री दुर्गा प्रसाद न्यौपाने	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाल्पा
१६	३८९०	खरिदार	श्री भविश्वर पोखरेल	इलाका हुलाक कार्यालय, छहरा पाल्पा
१७	३८९१	खरिदार	श्री कृष्ण प्रसाद गौतम	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धादिङ
१८	३८९२	खरिदार	श्री कमान सिंह के.सी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, ललितपुर
१९	३८९३	खरिदार	श्री महेन्द्र प्रसाद भर	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नवलपरासी
२०	३८९४	खरिदार	श्री हर्क बहादुर श्रीस	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गुल्मी
२१	३८९५	खरिदार	श्री विकास थारु	इलाका हुलाक कार्यालय, महाराजगंज कपिलवस्तु
२२	३८९६	खरिदार	श्री लिला नेपाल	इलाका हुलाक कार्यालय, चैनपुर संखुवासभा
२३	३८९७	खरिदार	श्री सरस्वती भण्डारी	इलाका हुलाक कार्यालय, बुटवल रुपन्देही
२४	३८९८	खरिदार	श्री प्रतिभा आचार्य	इलाका हुलाक कार्यालय, बुटवल रुपन्देही
२५	३८९९	खरिदार	श्री शम्भु राज ओझा	सुधुरपश्चिमाञ्चलक्षेत्रीयहुलाकनिर्देशनालय, दिपायल

नवगियुक्त नासु/खरिदारका लागि अमिमुखिकरण कार्यक्रम, पन्धौ सत्र, २०७५

प्रशिक्षण मुकाम : नेपालगञ्ज, बाँके ।

मिति : २०७५।०३।०६ देखि २०७५।०३।११ सम्म ।

सहभागीहरूको नामावली

क्र.म	प्र.प.नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१	३९००	खरिदार	श्री नरेन्द्र बहादुर खड्का	मध्ये पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय, सुर्खेत
२	३९०१	खरिदार	श्री दिनेश खड्का	मध्ये पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय, सुर्खेत
३	३९०२	खरिदार	श्री दिपक गौतम	मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय, सुर्खेत
४	३९०३	खरिदार	श्री दिपक के.सी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुकुम
५	३९०४	खरिदार	श्री डिला ओली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुकुम
६	३९०५	खरिदार	श्री सिता कुमारी डि.सी.	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुकुम
७	३९०६	खरिदार	श्री मनिषा वली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुकुम
८	३९०७	खरिदार	श्री उदीराम वली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुकुम
९	३९०८	खरिदार	श्री भलक वली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, जाजरकोट
१०	३९०९	ना.सु	श्री शेर बहादुर भण्डारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, जाजरकोट
११	३९१०	खरिदार	श्री तिलक राज बुढा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, जाजरकोट
१२	३९११	खरिदार	श्री टेक नारायण चालिसे	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाके
१३	३९१२	खरिदार	श्री भलक धर्ती	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाके
१४	३९१३	खरिदार	श्री कमलेश कुमार मौर्य	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाके
१५	३९१४	खरिदार	श्री रमेश प्रसाद शाह	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दैलेख
१६	३९१५	खरिदार	श्री नगेन्द्र बहादुर मसाङ्गी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दैलेख
१७	३९१६	ना.सु	श्री रत्न चन्द्र गौतम	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मुगु
१८	३९१७	खरिदार	श्री प्रेम शंकर कुमार गुप्ता	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मुगु
१९	३९१८	खरिदार	श्री सृजना चौलागाई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मुगु
२०	३९१९	खरिदार	श्री केदारप्रसाद अधिकारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, कालिकोट
२१	३९२०	खरिदार	श्री भिम बहादुर पुन मगर	जिल्ला हुलाक कार्यालय, हुम्ला
२२	३९२१	खरिदार	श्री भिमकोषा रोकाया	जिल्ला हुलाक कार्यालय, हुम्ला
२३	३९२२	खरिदार	श्री रतन सिं नेपाली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, डोल्पा
२४	३९२३	खरिदार	श्री संगीता बराल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, डाल्पा
२५	३९२४	खरिदार	श्री धर्म सिं बुढा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, डोल्पा
२६	३९२५	ना.सु	श्री किरण ऐडी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सल्यान
२७	३९२६	खरिदार	श्री हेमन्त प्रकाश बस्नेत	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सल्यान

क्र.म	प्र.प.नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
२८	३९२७	खरिदार	श्री भरत के.सी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सल्यान
२६	३९२८	खरिदार	श्री एम.वि.सि.साह	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सल्यान
३०	३९२९	खरिदार	श्री कमल पुन मगर	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सल्यान
३१	३९३०	खरिदार	श्री नरेन्द्र प्रसाद यादव	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रोल्पा
३२	३९३१	खरिदार	श्री नरेश कुमार पासी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बर्दिया
३३	३९३२	खरिदार	श्री रामचन्द्र भुसाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बर्दिया
३४	३९३३	खरिदार	श्री महेश पाण्डे	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाके

नवनियुक्त नासु/खरिदारका लागि अग्रिमस्थिकरण कार्यक्रम, सोहौं सत्र,

प्रशिक्षण मुकाम : धुलिखेल, काञ्चे ।

मिति : २०७५।०३।१८ देखि २०७५।०३।२३ सम्म ।

सहभागीहरूको नामावली

क्र.सं	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१.	३९३४	खरिदार	श्री माधव कुमार जैसी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
२.	३९३५	खरिदार	श्री सुनिल देवकोटा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
३.	३९३६	खरिदार	श्री श्याम कुमार श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
४.	३९३७	खरिदार	श्री युवराज भण्डारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
५.	३९३८	खरिदार	श्री सिता गुरुङ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
६.	३९३९	खरिदार	श्री दिपक घिमिरे	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धादिङ
७.	३९४०	खरिदार	श्री उद्गम तिमिल्सीना	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धादिङ
८.	३९४१	खरिदार	श्री सावित्री सुबेदी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धादिङ
९.	३९४२	खरिदार	श्री शारदा पौडेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक
१०.	३९४३	खरिदार	श्री जमुना बस्नेत	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक
११.	३९४४	खरिदार	श्री भेष नारायण पौडेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
१२.	३९४५	खरिदार	श्री विरेन्द्र अधिकारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
१३.	३९४६	खरिदार	श्री एलिना नकाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
१४.	३९४७	खरिदार	श्री लक्ष्मीदत्त जोशी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
१५.	३९४८	खरिदार	श्री अग्निधर भुषाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुली
१६.	३९४९	खरिदार	श्री रविन खड्का	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुली
१७.	३९५०	खरिदार	श्री खुमराज शर्मा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रामेछाप
१८.	३९५१	खरिदार	श्री कृष्ण पौडेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रामेछाप
१९.	३९५२	खरिदार	श्री महेश कुमार श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रामेछाप

क्र.सं	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
२०.	३९५३	खरिदार	श्री साकार भट्टराई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, महोत्तरी
२१.	३९५४	खरिदार	श्री आशिक कुमार गौतम	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बारा
२२.	३९५५	खरिदार	श्री मिरा अधिकारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बारा
२३.	३९५६	खरिदार	श्री मो. अतिउल्लाह	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बारा
२४.	३९५७	खरिदार	श्री अशोक चौधरी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रौतहट
२५.	३९५८	खरिदार	श्री रजिजत कुमार सिंह	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धनुषा
२६.	३९५९	ना.सु	श्री ललित कुमार शाह	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सोलुखुम्बु
२७	३९६०	खरिदार	श्री रमण कुमार राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सोलुखुम्बु
२८	३९६१	खरिदार	श्री उद्धव प्रसाद आचार्य	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सोलुखुम्बु

काउन्टर तथा डॉक व्यवस्थापन प्रशिक्षण कार्यक्रम, अठारौ सत्र, २०७५

प्रशिक्षण मुकाम : पोखरा, कास्की ।

मिति : २०७५०४२३ देखि २०७५०४२८ सम्म ।

सहभागीहरूको नामावली

क्र. सं.	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१	३९९२	खरिदार	श्री मिरा अधिकारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बारा
२	३९९३	स.क.अ	श्री राजु राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मनाङ
३	३९९४	खरिदार	श्री देवेन्द्र बहादुर खत्री	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाग्लुङ
४	३९९५	खरिदार	श्री राजेन्द्र बोहोरा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाग्लुङ
५	३९९६	खरिदार	श्री दुर्गा पराजुली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, म्यार्गदी
६	३९९७	खरिदार	श्री गोविन्द कुमार शाह	जिल्ला हुलाक कार्यालय, म्यार्गदी
७	३९९८	खरिदार	श्री शिव खनाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, कपिलवस्तु
८	३९९९	खरिदार	श्री महेश घर्ती	इलाका हुलाक कार्यालय, पुर्कोटदह गुल्मी
९	४०००	खरिदार	श्री टिका श्रीस	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गुल्मी
१०	४००१	खरिदार	श्री उद्गम तिमिल्सीना	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धादिङ
११	४००२	खरिदार	श्री सुरेन्द्र थापा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, स्याङ्जा
१२	४००३	खरिदार	श्री आसमाया गुरुङ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, स्याङ्जा
१३	४००४	खरिदार	श्री सूजना पौडेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गोरखा
१४	४००५	खरिदार	श्री राजन ढकाल	पश्चिमाञ्चलक्षेत्रीयहुलाकनिर्देशनालय, पोखरा
१५	४००६	ना.सु	श्री तारा पाखेल ढकाल	पश्चिमाञ्चलक्षेत्रीयहुलाकनिर्देशनालय, पोखरा
१६	४००७	खरिदार	श्री विनक कुमाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुपन्देही

क्र. सं.	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१७	४००८	खरिदार	श्री राम प्रसाद पन्थी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुपन्देही
१८	४००९	खरिदार	श्री जमुना कुमारी रिजाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पर्वत
१९	४०१०	खरिदार	श्री प्रभु राम	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रौतहट
२०	४०११	खरिदार	श्री पूर्ण बहादुर बस्नेत	जिल्ला हुलाक कार्यालय, अर्घाखाची
२१	४०१२	ना.सु	श्री हेम प्रसाद ढकाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, लमजुङ
२२	४०१३	खरिदार	श्री सरस्वती पौड्याल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाल्पा
३	४०१४	खरिदार	श्री शारदा जि.सी.	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाल्पा
२४	४०१५	खरिदार	श्री सागर शर्मा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, तनहुँ
२५	४०१६	खरिदार	श्री शुशिला शर्मा ढकाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, तनहुँ
२६	४०१७	खरिदार	श्री कमल राज मैनाली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मकवानपुर
२७	४०१८	ना.सु	श्री जनक प्रसाद न्यौपाने	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मकवानपुर
२८	४०१९	खरिदार	श्री पुण्यकान्त पोखेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नवलपरासी
२९	४०२०	खरिदार	श्री उम्बर कुमार भट्टराई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धनुषा
३०	४०२१	खरिदार	श्री विक्रम किसान	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मुस्ताङ

आधारभूत कम्प्यूटर प्रशिक्षण कार्यक्रम, दशौ सत्र, २०७५

प्रशिक्षण मुकाम : हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र, बबरमहल ।

मिति : २०७५।०६।१० देखि २०७५।०६।१५ सम्म ।

सहभागीहरूको नामावली

क्र.म	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१.	४०२२	खरिदार	श्री कमला पौडेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, कपिलवस्तु
२.	४०२३	खरिदार	श्री महेश कुमार श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रामेछाप
३.	४०२४	खरिदार	श्री टिकाराम पोखेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गोरखा
४.	४०२५	खरिदार	श्री मिरा अधिकारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बारा
५.	४०२६	खरिदार	श्री सुकचन्द्र दास	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धनुषा
६.	४०२७	खरिदार	श्री राम कुमार राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाचथर
७.	४०२८	खरिदार	श्री शुशिला खड्का	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुकुम
८.	४०२९	खरिदार	श्री मोती प्रसाद पराजुली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सर्लाही
९.	४०३०	खरिदार	श्री रमण कुमार राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सोलुखुम्बु
१०.	४०३१	खरिदार	श्री जमुना बस्नेत	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक
११.	४०३२	खरिदार	श्री उत्सव ढकाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिराहा

क्र.म	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
१२.	४०३३	खरिदार	श्री लक्ष्मीदत्त जोशी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
१३.	४०३४	खरिदार	श्री नरसिंह प्रसाद चौधरी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नवलपरासी
१४.	४०३५	खरिदार	श्री सतिश कुमार महतो	जिल्ला हुलाक कार्यालय, महृत्तरी
१५.	४०३६	ना.सु	श्री किशोर श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, उदयपुर
१६.	४०३७	स.क.अ	श्री सजिव खड्का	जिल्ला हुलाक कार्यालय, खोटाङ
१७.	४०३८	खरिदार	श्री सिकिनन्दन प्रसाद पटेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पर्सा
१८.	४०३९	खरिदार	श्री शारदा जि.सी.	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाल्पा
१९.	४०४०	खरिदार	श्री रमेश कुमार राय	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सप्तरी
२०.	४०४१	खरिदार	श्री रेखा कुमारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रौतहट
२१.	४०४२	खरिदार	श्री तारानाथ आचार्य	जिल्ला हुलाक कार्यालय, म्यागदी

कार्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रशिक्षण कार्यक्रम, प्रथम सत्र, २०७५

प्रशिक्षण मुकाम : हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र, बबरमहल ।

मिति : २०७५।०५।१७ देखि २०७५।०६।१९ सम्म ।

सहभागीहरुको नामावली

क्र.सं.	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
१	४०४३	ना.सु	श्री राज कुमार खतिवडा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, भापा
२	४०४४	खरिदार	श्रीउर्मिलाअधिकारीगुरागाई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सुनसरी
३	४०४५	खरिदार	श्री रजनी तुम्बाहम्फे	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सुनसरी
४	४०४६	खरिदार	श्री लोचन भट्टराई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, इलाम
५	४०४७	ना.सु	श्री मञ्जु काफ्ले धिताल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धनकुटा
६	४०४८	खरिदार	श्री रेनुका ढुंगेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धनकुटा
७	४०४९	खरिदार	श्री नवराज बुढा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाके
८	४०५०	खरिदार	श्री सुधना कार्की	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सर्लाही
९	४०५१	खरिदार	श्री मेनुका बस्नेत	इलाकाहुलाककार्यालय, राजापुरफरहदवारौतहट
१०	४०५२	खरिदार	श्री हर्क बहादुर श्रीस	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गुल्मी
११	४०५३	खरिदार	श्री प्रेम बहादुर राना	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गुल्मी
१२	४०५४	ना.सु	श्री भिमकान्त भट्टराई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गोरखा
१३	४०५५	खरिदार	श्री शैलेन्द्र कुमार चौधरी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रुपन्देही
१४	४०५६	खरिदार	श्री रत्न बहादुर तामाङ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुली
१५	४०५७	खरिदार	श्री आनन्दराम कुवर योगी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दाङ

क्र.सं.	प्र.प.नं.	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
१६	४०५८	ना.सु	श्री भिमसिंह धामी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बैतडी
१७	४०५९	ना.सु	श्री देवेन्द्र लेखी	संचार तथा सुचना प्रविधि मन्त्रालय
१८	४०६०	खरिदार	श्री सरिता पराजुली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, तनहुँ
१९	४०६१	खरिदार	श्री कौशल किशोर भा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, डडेल्धुरा
२०	४०६२	ना.सु	श्री रुक्मिणी ज्ञावाली पौडेल	गोश्वारा हुलाक कार्यालय, काठमाडौं
२१	४०६३	खरिदार	श्री रक्षा नेपाल	गोश्वारा हुलाक कार्यालय, काठमाडौं
२२	४०६४	खरिदार	श्री अञ्जु श्रेष्ठ	गोश्वारा हुलाक कार्यालय, काठमाडौं
२३	४०६५	खरिदार	श्री ज्ञानेन्द्र पटेल	केन्द्रिय धनादेश कार्यालय, बबरमहल
२४	४०६६	खरिदार	श्री चन्द्रा तिवारी	हुलाक सेवा निर्देशनालय, सुर्खेत
२५	४०६७	खरिदार	श्री भुपेन्द्र भण्डारी	हुलाक सेवा निर्देशनालय, सुर्खेत
२६	४०६८	खरिदार	श्री नारायण प्रसाद गैरे	जिल्ला हुलाक कार्यालय, कपिलवस्तु
२७	४०६९	खरिदार	श्री कमलराज शर्मा	हुलाक सेवा निर्देशनालय, पोखरा
२८	४०७०	खरिदार	श्री लक्ष्मण तिमिल्सीना	हुलाक सेवा निर्देशनालय, पोखरा
२९	४०७१	खरिदार	श्री इन्द्र बहादुर चिडी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाल्पा
३०	४०७२	खरिदार	श्री दिपा पंजानी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रामेछाप

हल्कारा उत्प्रेरक प्रशिक्षण कार्यक्रम, चौसठीऔं सत्र

प्रशिक्षण मुकाम : पोखरा, कास्की

मिति : २०७५।०७।२९ देखि २०७५।०८।०४ सम्म

सहभागीहरुको नामावली

क्र.स	प्रमाणपत्र नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
१	४०७३	हल्कारा	श्री माधव बाबु श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, गोरखा
२	४०७४	हल्कारा	श्री क बहादुर राना	इलाका हुलाक कार्यालय, बतासे गोरखा
३	४०७५	हल्कारा	श्री महादेव प्रसाद भुषाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, चितवन
४	४०७६	हल्कारा	श्री चुडामणी उपाध्याय	इलाका हुलाक कार्यालय, पाला बाग्लुङ
५	४०७७	हल्कारा	श्री लेखनाथ पौडेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बाग्लुङ
६	४०७८	हल्कारा	श्री राजेश बहादुर कुमाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, तनहुँ
७	४०७९	हल्कारा	श्री राम बहादुर खत्री	इलाका हुलाक कार्यालय, डुम्रे तनहुँ
८	४०८०	हल्कारा	श्री मोहन बानिया	जिल्ला हुलाक कार्यालय, म्याग्दी
९	४०८१	हल्कारा	श्री वेद प्रसाद भण्डारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, म्याग्दी
१०	४०८२	हल्कारा	श्री रामकृष्ण श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धादिङ

क्र.स	प्रमाणपत्र नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
११	४०८३	हल्कारा	श्री प्रभाखर शर्मा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, स्याड्जा
१२	४०८४	हल्कारा	श्री देवाकर न्यौपाने	जिल्ला हुलाक कार्यालय, स्याड्जा
१३	४०८५	हल्कारा	श्री सुनिता श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, म्यागदी
१४	४०८६	हल्कारा	श्री लक्ष्मीराज पन्त	इलाकाहुलाककार्यालय, फनियासाधुलम्जुड
१५	४०८७	हल्कारा	श्री अम्बिका कुवर	जिल्ला हुलाक कार्यालय, लम्जुड
१६	४०८८	हल्कारा	श्री उमानन्द आचार्य	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मुस्ताङ
१७	४०८९	हल्कारा	श्री केशव प्रसाद शर्मा	इलाका हुलाक कार्यालय, फुर्कोट पर्वत
१८	४०९०	हल्कारा	श्री नारायण दत्त तिवारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पर्वत
१९	४०९१	हल्कारा	श्री मेघनाथ दाहाल	हुलाक सेवा निर्देशनालय, पोखरा
२०	४०९२	हल्कारा	श्री केशवनाथ पौडेल	हुलाक सेवा निर्देशनालय, पोखरा
२१	४०९३	हल्कारा	श्रीगोपालप्रसादशर्मा, सापकोटा	इलाका हुलाक कार्यालय, थाक्टुकुचे मुस्ताङ
२२	४०९४	हल्कारा	श्री नगेन्द्र बहादुर कुवर	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाल्पा
२३	४०९५	हल्कारा	श्री शकुन्तला न्यौपाने	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पाल्पा
२४	४०९६	हल्कारा	श्री गम्भीरजंग वि.क.	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मनाङ
२५	४०९७	हल्कारा	श्री राजकुमार श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धादिङ

काउन्टर तथा डाँक ब्यवस्थापन प्रशिक्षण कार्यक्रम, १८ औ सत्र,

प्रशिक्षण मुकाम : घोराही, दाढ़।

मिति : २०७५०८०२० देखि २०७५०८०२५ सम्म।

सहभागीहरुको नामावली

क्र.स	प्रमाणपत्र नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
१	४०९८	खरिदार	श्री भलक वली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, जाजारकोट
२	४०९९	खरिदार	श्री दिलिप नेपाली	जिल्ला हुलाक कार्यालय, जाजारकोठ
३	४१००	खरिदार	श्री चन्द्रिका पोख्रेल	इलाका हुलाककार्यालय, तुलसीपुरदाङ
४	४१०१	खरिदार	श्री ऋषिराज के.सी	इलाका हुलाक कार्यालय, हापुर दाङ
५	४१०२	खरिदार	श्री दिनेश कुमार रोकाया	जिल्ला हुलाक कार्यालय दैलेख
६	४१०३	स.क.अ.	श्री नविन कुमार के.सी	जिल्ला हुलाक कार्यालय दैलेख
७	४१०४	ना.सु.	श्री गगन बहादुर थापा	जिल्ला हुलाक कार्यालय बाके
८	४१०५	खरिदार	श्री विकास शाही	जिल्ला हुलाक कार्यालय बाके
९	४१०६	ना.सु	श्री घमण्ड बहादुर भण्डारी	जिल्ला हुलाक कार्यालय सल्यान
१०	४१०७	स.क.अ	श्री सुनिता चौधरी	जिल्ला हुलाक कार्यालय सल्यान
११	४१०८	खरिदार	श्री मनिषा वली	जिल्ला हुलाक कार्यालय रुकुम
१२	४१०९	खरिदार	श्री सुशिला खड्का	जिल्ला हुलाक कार्यालय रुकुम

क्र.स	प्रमाणपत्र नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
१३	४११०	खरिदार	श्री रीता के.सी.	जिल्ला हुलाक कार्यालय प्यूठान
१४	४१११	खरिदार	श्री बीर बहादुर घर्तीमगर	जिल्ला हुलाक कार्यालय रोल्पा
१५	४११२	हुलाकी	श्री हर्क बहादुर पुन मगर	जिल्ला हुलाक कार्यालय रोल्पा
१६	४११३	खरिदार	श्री पुर्ण बहादुर बस्नेत	इलाकाहुलाककार्यालय, ठाडाअर्धाखाची
१७	४११४	खरिदार	श्री प्रतिभा आचार्य	इलाकाहुलाककार्यालय, बुटवलरुपन्देही
१८	४११५	खरिदार	श्री वर्षा गाहा	जिल्ला हुलाक कार्यालय कपिलवस्तु
१९	४११६	खरिदार	श्री हरि प्रसाद भुसाल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बर्दिया
२०	४११७	खरिदार	श्री घनश्याम चौधरी	इलाकाहुलाककार्यालय, रामघाटसुर्खेत
२१	४११८	खरिदार	श्री दिपक गौतम	हुलाक सेवा निर्देशनालय, सुर्खेत

काउन्टर तथा डाँक व्यवस्थापन प्रशिक्षण कार्यक्रम, २० औं सत्र,

प्रशिक्षण मुकाम : हेटौडा, मकवानपुर।

मिति : २०७५०९०९ देखि २०७५०९१४ सम्म।

सहभागीहरुको नामावली

क्र.स	प्रमाणपत्र नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरुको नाम, थर	कार्यालय
१	४११९	हल्कारा	श्री रुपा लामा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रसुवा
२	४१२०	हल्कारा	श्री दावा ढोल्मा घले	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रसुवा
३	४१२१	खरिदार	श्री रुद्र प्रसाद आचार्य	गोश्वारा हुलाक कार्यालय, सुन्धारा
४	४१२२	ना.सु	श्री उदयराज उपाध्याय	जिल्ला हुलाक कार्यालय, ललितपुर
५	४१२३	खरिदार	श्री जमुना बस्नेत	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक
६	४१२४	हल्कारा	श्री धन बहादुर श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक
७	४१२५	खरिदार	श्री लक्ष्मीदत्त जोशी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
८	४१२६	स.क.अ	श्री राजन कुमार मिश्र	जिल्ला हुलाक कार्यालय, दोलखा
९	४१२७	हुलाकी	श्री खिला पिठाकोटे	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुली
१०	४१२८	हुलाकी	श्री सबिना थापा	जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुली
११	४१२९	खरिदार	श्री मंजिता पोख्रेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मकवानपुर
१२	४१३०	स.क.अ	श्री निर्मल चौलागाई	जिल्ला हुलाक कार्यालय, मकवानपुर
१३	४१३१	खरिदार	श्री धनबहादुर कार्की	जिल्ला हुलाक कार्यालय, पर्सा
१४	४१३२	खरिदार	श्री मेनुका बस्नेत	इलाकाहुलाककार्यालय, राजापुरफरहदवारौतहट
१५	४१३३	खरिदार	श्री आशा चौधरी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, बारा
१६	४१३४	खरिदार	श्री सतिश कुमार महतो	जिल्ला हुलाक कार्यालय, महोत्तरी
१७	४१३५	खरिदार	श्री महेश कुमार श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रामेछाप
१८	४१३६	हुलाकी	श्री जानुका सुबेदी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, रामेछाप

क्र.स	प्रमाणपत्र नं	पद	प्रशिक्षार्थीहरूको नाम, थर	कार्यालय
१९	४१३७	खरिदार	श्री फणिन्द्र राज अर्याल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, चितवन
२०	४१३८	हुलाकी	श्री एलिसा पुलामी	जिल्ला हुलाक कार्यालय, काख्रे
२१	४१३९	हल्कारा	श्री प्रकाश खत्री	जिल्ला हुलाक कार्यालय, काख्रे
२२	४१४०	खरिदार	श्री श्याम कुमार श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
२३	४१४१	हल्कारा	श्री सुशिला गजुरेल	जिल्ला हुलाक कार्यालय, नुवाकोट
२४	४१४२	हल्कारा	श्री भागिरथ कुमार यादव	जिल्ला हुलाक कार्यालय, धनुषा

हुलाक कार्यालयका टेलिफोन नम्बरहरू

१.	हुलाक सेवा विभाग (महानिर्देशक)	०१-४४९०२२४	२९	हु.नि., दिपायल	०६४-४४०१४६
२.	हुलाक सेवा विभाग	०१-४४२१२८३	३०	हु.नि., दिपायल (फ्याक्स)	०६४-४४०४५२
३.	“ “ “ “	०१-४४२१२८६	३१	जि.हु.का., ताप्लेजुड	०२४-४६०१२३
४.	“ “ “ “	०१-४४११३५३	३२	जि.हु.का., पाचथर	०२४-५२०१०४
५.	हुलाक सेवा विभाग (फ्याक्स)	०१-४४१४६८८	३३	जि.हु.का., इलाम	०२७-५२००५०
६.	हुलाक सेवा विभाग (कार्यशाला शाखा)	०१-४२६२४६०	३४	जि.हु.का., इलाम (फ्याक्स)	०२७-५२०४५५
७.	हुलाक प्रशिक्षण केन्द्र	०१-४२६२५७६	३५	जि.हु.का., इलाम	०२७-५२०००५
८.	“ “ “ “	०१-४२६२७७०	३६	जि.हु.का., भापा (प्रमुख)	०२३-४५५७७६
९.	केन्द्रीय धनादेश कार्यालय	०१-४२२६०१६	३७	जि.हु.का., भापा (बचत बैंक)	०२३-५२००२६
१०.	केन्द्रीयधनादेशकार्यालय(फ्याक्स)	०१-४२२७५४२	३८	जि.हु.का., भापा (PCO)	०२३-५२०७२६
११.	फिलाटेलिक तथा हुलाक टिकट व्यवस्थापन कार्यालय	०१-५७१३८२२	३९	जि.हु.का., तेहथुम	०२६-४६०१२४
१२.	फिलाटेलिक तथा हुलाक टिकट व्यवस्थापन कार्यालय	०१-५७१३८३६	४०	जि.हु.का., धनकुटा	०२६-५२०१५८
१३.	गोश्वारा हुलाक कार्यालय (प्रमुख)	०१-५७१३८६५	४१	जि.हु.का., धनकुटा (फ्याक्स)	०२६-५२०१५८
१४.	“ “ “ “ दर्ता वितरण	०१-५७१३८९८	४२	जि.हु.का., सुनसरी	०२५-५२०१००
१५.	“ “ “ “ कल सेन्टर	०१-५७१३८६०	४३	जि.हु.का., सुनसरी (फ्याक्स)	०२५-५२६६२६
१६.	“ “ “ “ अनुसन्धान	०१-५७१३८९८	४४	जि.हु.का., भोजपुर	०२६-४२०१९६
१७.	गोश्वारा हुलाक कार्यालय (पार्सल)	०१-५७१३८२५	४५	जि.हु.का., संखुवासभा	०२६-५६०१५२
१८.	गोश्वारा हुलाक कार्यालय (प्रशासन)	०१-५७१३८८६	४६	जि.हु.का., सप्तरी	०३१-५२००६७
१९.	गोश्वारा हुलाक कार्यालय इभ०	०१-५७१३८६४	४७	जि.हु.का. सिराहा	०३३-५२००९८
२०.	फिलाटेलिक तथा हुलाक टिकट व्यवस्थापन कार्यालय (फ्याक्स)	०१-५७१३८३५	४८	जि.हु.का., उदयपुर	०३५-४२०१३६
२१.	गोश्वारा हु. का. (त्रि.अ.वि.)	०१-४४७००२०	४९	जि.हु.का., खोटाड़	०३६-४२०१०६
२२.	हु.से..नि विराटनगर	०२१-५२२६६५	५०	जि.हु.का., सोलुखुम्बु	०३८-६२०११३
२३.	.हु.से..नि. विराटनगर (फ्याक्स)	०२१-५२४७६०	५१	जि.हु.का., ओखलढुङ्गा	०३७-५२०११३
२४.	हु.से..नि . वीरेन्द्रनगर (फ्याक्स)	०८३-५२०२३४	५२	जि.हु.का., धनुषा	०४१-४२०१६२
२५.	हु.से..नि वीरेन्द्रनगर	०८३-५२०१७५	५३	जि.हु.का., महोत्तरी	०४४-५२००४०
२६.	हु.से..नि . पोखरा	०६१-४६६६५०	५४	जि.हु.का., सर्लाही	०४६-५२०१६१
२७.	हु.से..नि पोखरा	०६१-४६५८८६	५५	जि.हु.का., सिन्धुली	०४७-५२०१२१
२८.	हु.से..नि . पोखरा	०६१-४६५८२३५	५६	जि.हु.का., दोलखा	०४६-४२११८०

५७	जि.हु.का., पर्सा	०५१-५२३२५६	८८	जि.हु.का., प्युठान	०८६-४२०००६
५८	जि.हु.का., पर्सा (फ्याक्स)	०५१-५२३२४६	८९	जि.हु.का., दाड़	०८२-५६००२४
५९	जि.हु.का., बारा	०५३-५५००४५	९०	जि.हु.का., सल्यान	०८८-५२००९९
६०	जि.हु.का., रौतहट	०५५-५२०१७४	९१	जि.हु.का., रोल्पा	०८६-४४०१२४
६१	जि.हु.का., चितवन	०५६-५२०२६१	९२	जि.हु.का., रुकुम	०८८-५३०१२३
६२	जि.हु.का., मकवानपुर	०५७-५२०३३३	९३	जि.हु.का., जाजरकोट	०८६-४३००८३
६३	जि.हु.का., मकवानपुर	०५७-५२१७३२	९४	जि.हु.का., जाजरकोट (फ्याक्स)	०८६-४३०२२६
६४	जि.हु.का., मकवानपुर (PCO)	०५७-५२००८८	९५	जि.हु.का., दैलेख	०८६-४२०१४६
६५	जि.हु.का., रसुवा	०९०-५४०१४५	९६	जि.हु.का., बाके	०८१-५२०२५३
६६	जि.हु.का., नुवाकोट	०९०-५६००६५	९७	जि.हु.का., बर्दिया	०८४-४२०११८
६७	जि.हु.का., सिन्धुपाल्चोक	०९१-६२०११६	९८	जि.हु.का., डोल्पा	०८७-५५००७५
६८	जि.हु.का., काथ्मेपलाञ्चोक	०९१-८६०१७०	९९	जि.हु.का., मुगु	०८७-४६००४५
६९	जि.हु.का., धादिङ्ग	०९०-५२०११४	१००	जि.हु.का., कालिकोट	०८७-४४०१०६
७०	जि.हु.का., ललितपुर	०९-५५२२१३४	१०१	जि.हु.का., जुम्ला	०८७-५२००२६
७१	जि.हु.का., भक्तपुर	०९-६६१४१५३	१०२	जि.हु.का., हुम्ला	०८७-६८००१६
७२	जि.हु.का., स्याङ्गजा	०६३-४२०१०३	१०३	जि.हु.का., कैलाली	०६१-५२११५२
७३	जि.हु.का., गोरखा	०६४-४२०११२	१०४	जि.हु.का., अछाम	०६७-६२०१६६
७४	जि.हु.का., मनाङ	०६६-४४०२३५	१०५	जि.हु.का., बझाड	०६२-४२१०५२
७५	जि.हु.का., तनहु	०६५-५६०११३	१०६	जि.हु.का., बाजुरा	०६७-५४१०४६
७६	जि.हु.का., लमजुङ	०६६-५२०११३	१०७	जि.हु.का., दार्चुला	०६३-४२०१२०
७७	जि.हु.का., पर्वत	०६७-४२०१०८	१०८	जि.हु.का., बैतडी	०६५-५२०१३८
७८	जि.हु.का., वागलुङ	०६८-५२०१५६	१०९	जि.हु.का., डडेल्धुरा	०६६-४२०१११
७९	जि.हु.का., म्यागदी	०६६-५२०२२२	११०	जि.हु.का., कञ्चनपुर	०६६-५२१२४६
८०	जि.हु.का., मुस्ताङ	०६६-४४००२२	१११	जि.हु.का., कञ्चनपुर	०६६-५२०७७६
८१	जि.हु.का., गुल्मी	०७६-५२०१८२	११२	झ.हु.का., दमक	०२३-५८०२२५
८२	जि.हु.का., रुपन्देही	०७७-५२०१६६	११३	झ.हु.का., इनरुवा	०२५-५६०१५७
८३	जि.हु.का., पाल्पा	०७५-५२०१४६	११४	झ.हु.का., बुटबल	०७९-५४००५६
८४	जि.हु.का., नवलपरासी	०७८-५२१०३१	११५	झ.हु.का., सिलगढी	०६४-४२०१०२
८५	जि.हु.का., नवलपरासी	०७८-५२०१४१	११६	झ.हु.का., तुलसीपुर	०८२-५२०३३८
८६	जि.हु.का., कपिलवस्तु	०७६-५६०१६३	११७	झ.हु.का., इटहरी	०२५-५८०१४६
८७	जि.हु.का., अर्घाखाची	०७७-४२०१०८	११८	झ.हु.का., इटहरी (PCO)	०२५-५८३५५५

विश्व हुलाक संघको (इथोपियाको आदिसअवावा) को भएको दोस्रो विश्व सभाको क्रमका विश्व हुलाक संघको महानिर्देशक विशार ए हुसेन तथा अन्य पदाधिकारीहरूको साथ नेपाली प्रतिनिधि मन्डल

२०७५/८/२० देखि २५ गतेसम्म दाङको घोराही संचालित **काउन्टर तथा डॉक व्यवस्थापन प्रशिक्षण कार्यक्रम** उनाइसौ सत्रका सहभागी र प्रशिक्षक टोली

२०७५/६/१० देखि १५ गतेसम्म संचालित **अधारभूत कम्प्युटर प्रशिक्षण** दशौं सत्रमा सहभागी र प्रशिक्षक टोली

२०७५/५/१७ देखि २०७५/६/१९ गतेसम्म संचालित **कार्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन परिक्षण** प्रथम सत्रमा सहभागी तथा प्रशिक्षक टोली